

Ylirajaista rauhaa rakentamassa

Kansainvälisyys osana rauhanaatetta *Concord*-lehdessä vuosina 1898–1903

Ainomaija Rajoo

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos

TURUN YLIOPISTO

Heinäkuu 2015

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta

RAJOO, AINOMAIJA: Ylirajaista rauhaa rakentamassa. Kansainvälisyys osana rauhanaatetta *Concord*-lehdessä vuosina 1898–1903.

Pro gradu -tutkielma, 73 s., 2 liites.

Yleinen historia

Heinäkuu 2015

Tutkielmassani tarkastellaan brittiläisen rauhanjärjestön International Arbitration and Peace Associationin julkaisemassa *Concord*-lehdessä rakennettua kansainvälisyyttä osana rauhanaatetta vuosina 1898–1903. Lehden näkemys heijasteli vuosisadan vaihteen rauhanliikkeessä suosittua uskoa sotien poistamiseen kansainvälisellä toiminnalla. Tukea näkemys sai valtioiden keskinäisen yhteistyön tiivistymisestä, mutta myös 1800-luvun alussa syntyneiden rauhanjärjestöjen kansainvälisen toiminnan ammattimaistumisesta vuosisadan lopulla. Toisaalta samanaikaisesti vahvistunut nationalismi ja tieteseen nojannut aikalaisnäkemys Euroopan ylivoimasta kyseenalaistivat rauhanjärjestöjen tavoitteet. Pro gradu -tutkielmassani tutkitaan, miten nämä kolme eri ulottuvuutta – kansallinen, valtioiden välinen ja rauhanliikkeen ei-valtiollinen toiminta – kohtasivat *Concordin* tulkinnessa kansainvälisyydestä.

Tutkielmassani myötäilläään transnationalistista tutkimussuuntausta, jonka avulla kansainvälisyyttä tarkastellaan ylirajaisena, valtioiden rajat ylittävänä prosessina ja aatemaailmana. Kansainvälisyys mielletään täten valtiotasoa laajemmaksi toiminnaksi, johon osallistuivat myös ei-valtiolliset toimijat. Näkökulma ei kiellä kansallisen ja kansainvälisten suhteiden tasojen vaikutusta, vaan paljastaa niiden lomasta uusia painotuksia. Näkemykseen liittyy risteävät tarinat -teorian korostama eriaikaisten tasojen monitahoinen vuorovaikutus vastakkainasettelun sijaan. Tärkeänä tutkimuksellisenä lähtökohtana työssä on myös käsitehistoriallinen näkökulma, joka korostaa herkistymistä määrittelijöiden monimuotoisuudelle ja avoimuudelle lopullisen määrittelyn sijaan.

Rauhanaatteeseen kietoutunut kansainvälisyys miellettiin kirjoituksissa prosessiksi, joka pyrki ihmiskunnan ykseyden toteutumiseen kanssakäymistä lisäämällä. Kansainvälinen rauhan edistäminen laajennettiin totutusta valtioiden välisestä toiminnasta osaksi ei-valtiollisia ja kansallisia painotuksia. Toisaalta tutkielmassa havaittiin, etteivät artikkelien kirjoittajat olleet vapaita ajan vallitsevista aatevirtauksista. Aikalaiskeskusteluissa toistetut teemat, kuten kansalaisyhteiskunnan muutokset ongelmiseen, kansalliset ennakkoluulot, kansainvälisen oikeuden kehittyminen sekä tieteis- ja edistysusko, ulottuivat myös *Concordiin*. Näin ennalta vastakkaisilta ja ristiriitaisilta näyttäneet kansallisen, valtioiden välisen ja ylirajaisen tematiikat kohtasivat lehdessä toisensa leikaten ja kirjoituksissa rakennettua kansainvälisyyden määritelmää muokaten.

Asiasanat: kansainvälisyys; rauhanaate; kansainvälisyys--rauhanaate; rauhanaate--historia; rauhanjärjestöt--1800-luku--1900-luku; Concord; Iso-Britannia; Haagin rauhankonferenssi, transnationalisuus; käsitehistoria

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Rauhanaate historiantutkimuksen kohteena	3
1.2. Kysymys rauhan edistämiseen kietoutuneesta kansainvälisyydestä	8
1.3. <i>Concord</i> alkuperäislähteenä	11
2. Kansainvälisyys osana kansallista	15
2.1. ”The true internationalist is, therefore, a true patriot”	15
2.2. Englantilaisuus kansainvälisen rauhan ytimessä	24
3. Kansainvälistä rauhan edistämistä	35
3.1. Anarkia vaatii rajoittamista	35
3.2. Rauhan edistämistä kansainvälisten suhteiden lomassa	41
3.3. “Our work is nothing if is not international”	49
4. Risteävät kansainvälisyydet	61
Lähdeluettelo	66
Liitteet	74

1. Johdanto

For the modern peace movement differs from the old one in this, that it is essentially international. Selfish isolation, as much as selfish aggression, is now the policy of the Jingo and Imperialist.¹

Brittiläisen² rauhanaktivistin C. E. Mauricen kritiikki imperialismia kohtaan tammikuussa 1901 kuvasti edeltäneen vuosisadan lopulla voimistunutta eurooppalaisten suurvaltojen siirtomaakilpailua. Kilpailu johti lukuisiin konflikteihin samaan aikaan, kun asevarustelu ja Mauricen mainitsema muukalaisviha vahvistivat asemiaan Euroopassa.³ Vuonna 1880 Ison-Britanniassa perustettu rauhanjärjestö International Arbitration and Peace Association⁴ oli esimerkki vuosisadan vaihteen⁵ rauhanjärjestöistä, jotka pyrkivät korvaamaan konfliktit pysyvällä rauhalla. Järjestöt uskoivat rauhan edistämiseen kansainvälisten toimintamuotojen, kuten oikeuden, konfliktiratkaisumenetelmien ja instituutioiden, kehittämisellä.⁶ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tätä kansainvälisyyden ja brittiläisen IAPA:n edustaman eurooppalaisen rauhanaatteen yhteenkietoutumaa.

Kansainvälisyys eteni suurin harppauksin. Vuosisadan lopulle tultaessa tiedon, tavaroiden ja ihmisten liikkumiseen kulunutta aikaa mitattiin kuukausien sijaan päivissä ja viikoissa. Kaupan kasvaessa valtiot tehostivat kansainvälistä yhteistyötä, mitä kuvastivat vuonna 1874 perustettu Maailman Postiliitto ja Suezin kanavan neutralisointi vuonna 1887.⁷ Kehitys näkyi aikalaisten arjessa varallisuuden ja vapaa-ajan lisääntyessä vuosisadan viimeisellä neljänneksellä. Yksi tai kaksi ulkomaanmatkaa vuodessa oli yhtäkkiä osa brittiläisen keskiluokan arkea.⁸ Niille joilla ei ollut varaa matkustaa, tarjosi räjähdysmäisesti kasvanut sanomalehdistö pilkahduksen oman kotimaan ulkopuolelle.

¹ C. E. Maurice: "Imperial Federation". *Concord* January 1901, 13.

² Virallisesti aikanaan Ison-Britannian ja Irlannin yhdistynyt kuningaskunta. Alkuperäislähteessä termit Englanti ja Iso-Britannia käytettiin sekaisin, joten yksinkertaistamiseksi tässä tutkimuksessa käytetään jälkimmäistä. Sen sijaan aikalaisten käyttämä "englantilaisuus" on tutkimuksessani tietyn osin keskeisessä osassa, minkä vuoksi termiä käytetään tehdessä huomiota alkuperäislähteen sille antamista merkityksistä.

³ BARTLETT 1996, 126–135. Ks. myös HOLSTI 1991, 139–150; HOBBSAWM 1999, 56–60, 66–70; SYRJÄMAA 2007, 125–146. Vrt. SALMI 2002, 139–154; MCNEILL & MCNEILL 2005, 350–264.

⁴ Tästä lähtien lyhennetty IAPA.

⁵ Vuosisadan vaihteella tarkoitetaan tästä lähtien 1800- ja 1900-lukujen vaihdetta.

⁶ Näkemystä kutsutaan usein liberalistiseksi internationalismiksi erotuksena konservatiivisemmasta suuntauksesta, joka suhtautui epäillen pysyvien kansainvälisten instituutioiden pystyttämiseen. CORTRIGHT 2008, 45–46. Vrt. YOUNG 1987, 142–143. Ks. myös "liberal pacific-ism" CEADEL 1989, 109–111.

⁷ ANDERSON 1993, 250–253.

⁸ HOBBSAWM 1999, 184–186; PUGH 2012, 40–45, 75–78.

Kansainväliset massatapahtumat, kuten maailmannäyttelyt ja vuodesta 1896 uudelleen järjestetyt olympialaiset, toivat ulkomaat kotiovelle.⁹

Laajentumista tapahtui myös kansallisvaltioiden sisällä demokratian kasvaessa. Alamaisten tilalle tulivat väestömassat, jotka järjestäytyivät vapaa-ajan ja poliittisten oikeuksien lisääntyä.¹⁰ Vuosisadan lopulla rauhanjärjestöt eivät olleet ainoita, jotka etsivät muutosta yhteiskunnallisiin oloihin. Muutostarpeen suuruus vaihteli tiede- ja kulttuuriyhteisön toivomasta vuorovaikutuksen kasvattamisesta sosialistien kannattamaan vallankumoukseen.¹¹ Yhteistä eri liikkeille oli usko kansainväliseen toimintaan. Samat tieto- ja matkustajaliikenteen uudistukset, jotka olivat vauhdittaneet valtioiden keskinäistä yhteistyötä, loivat pohjan kansalaisjärjestöjen kansainvälisille organisaatioille ja kongresseille.¹²

1.1. Rauhanaate historiantutkimuksen kohteena

Vaikka lukuisat eri uskontojen edustajat, filosofit ja muut yhteiskuntavaikuttajat ovat kirjoittaneet rauhasta vuosisatojen ajan, paikannetaan akateemisen rauhantutkimuksen synty vasta toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin. Päättäneen sodan tuhovoima ja raakuus herättivät kysynnän rauhan problematisoinnille. Tuolloin perustettiin ensimmäiset rauhaa käsitelleet tutkimuslaitokset, -ohjelmat, tieteelliset julkaisut ja norjalainen sosiologi Johan Galtung (1930–) julkaisi yhä tänä päivänä yleisesti tunnustetun jaottelun negatiivisesta ja positiivisesta rauhasta.¹³ Kylmän sodan jännittynyt ilmapiiri vahvisti rauhantutkimuksen tarvetta, mutta samalla näkökulmaksi vakiintui valtiokeskeisyys. Tämä vaikutti siihen, että rauhaa tarkasteltiin pitkään lähinnä kansainvälisten suhteiden teorioiden osana, mistä oli seurauksena käsitteen irrottaminen paikallisesta ja ajallisesta kontekstista.¹⁴

Historiantutkimuksessa rauhanaatetta on tutkittu huomattavan vähän. 2000-luvulla ilmestyneet, rauhaninstituutti Krockin tutkijana työskennelleen David CORTRIGHTin ja

⁹ SURI 2005, 234. Maailmannäyttelyistä ks. SYRJÄMAA 2007, 147–167.

¹⁰ HAYES 1992, 20–21; HOBBSAWM 1999, 84–88.

¹¹ IRIYE 1997, 30–34.

¹² IRIYE 2002, 2, 11, 15; SURI 2005, 231; LYNCH 2012, 203.

¹³ Negatiivinen rauha kuvaa perinteisempää käsitystä rauhasta sodattomana aikana ja positiivinen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden toteutumista. Galtung täydensi jälkimmäistä määrittelemällä sen rakenteellisen – ihmisen potentiaalinen toteutumisen estävän – väkivallan poissaoloksi. GITTINGS 2012, 1–7; LETTEVALL 2005, 96–97, 100. Rauhan käsitteen määrittelyn problemaattisuudesta ks. LETTEVALL 2005, 95–101; CORTRIGHT 2008, 6–11.

¹⁴ LETTEVALL 2005, 99–100.

*The Guardian*issa pitkän uran tehneen rauhantutkijan John GITTINGSin, teokset ovat ensimmäiset kattavat kuvaukset rauhanaatteen historiasta. Pitkällä ajanjaksolla rauhalle annettuja määritelmiä tarkastelevat tutkimukset tunnustavat 1800-luvun vedenjakajaksi käsitteen historiassa: vuosisadan alussa perustetut ensimmäiset rauhanjärjestöt¹⁵ popularisoivat valistusfilosofien teorit ja korostivat rauhan olevan kansalaisyhteiskunnan oikeus. Molemmat teokset valottavat rauhanaatteen vuosisadan aikana annettuja painotuksia, jotka vaihtelivat vapaakaupasta aseistariisunna ja oikeudellisia menetelmiä alleviivanneisiin näkemyksiin.¹⁶ Aatteen sisällön laajentuessa levisivät myös rauhanjärjestöt, joita löytyi vuosisadan vaihteessa yksi tai useampi lähes jokaisesta Euroopan valtiosta.¹⁷

Vuosisadan vaihdetta koskevassa tutkimuksessa rauhanliikkeen järjestäytyminen on sivuutettu. Ajanjaksoa koskevaa historiantutkimusta on dominoinut suurvaltapolitiikkaa korostanut näkökulma, jossa rauha on tulkittu pääasiassa diplomatian tulokseksi. Näkökulma kuvaa ansiokkaasti vuosisadan lopun Euroopan vallantasapainoon perustunutta diplomatiata, mutta jättää rauhanjärjestöt usein mainitsematta.¹⁸ Diplomatian historiaa tutkineen M. S. ANDERSONin *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919* (1993) on hyvä osoitus näkökulmien yhdistämisestä. Vaikka teoksen vuosisadan vaihdetta käsittelevä osuus korostaa valtioiden yhteistyön vahvistumista, tarkastelee ANDERSON teoksessaan myös rauhanliikkeen kansainvälistymistä.¹⁹ Tarkemmin teemasta on kirjoittanut CORTRIGHTin ja GITTINGSin usein viittaama historioitsija Sandi E. COOPER teoksessaan *Patriotic Pacifism. Waging War on War in Europe 1815–1914* (1991).

Rauhanaatetta erityisesti naisjärjestöjen ja -vaikuttajien näkökulmasta tutkinut COOPER on jakanut Wienin kongressin ja ensimmäisen maailmansodan välisen ajanjakson kolmeen perustuen rauhanjärjestöjen lukumäärän kasvuun ja toiminnan ammattimaistumiseen. Viimeisen, eli vuodet 1889–1914, on COOPER nimittänyt kansainvälistymisen ajanjaksoksi. Vuodesta 1889 lähtien alkoivat järjestöt kokoontua lähes vuosittain järjestettyihin rauhankongresseihin, joiden organisoimiseksi perustettiin

¹⁵ Ensimmäinen rauhanjärjestö perustettiin New Yorkissa vuonna 1815 ja Euroopan ensimmäinen Lontoossa vuotta myöhemmin. Manner-Eurooppaan järjestöt levisivät vasta 1830-luvulla. COOPER 1991, 15; CORTRIGHT 2008, 27; GITTINGS 2012, 131–132; LYNCH 2012, 203–204.

¹⁶ CORTRIGHT 2008, 26–44; GITTINGS 2012, 131–150.

¹⁷ Venäjälle ensimmäinen rauhanjärjestö perustettiin vasta vuonna 1910. ANDERSON 1993, 249–250. Tarkemmin rauhanjärjestöjen perustamisesta ja laajentumisesta Euroopassa ks. COOPER 1991, 60, 63–74.

¹⁸ KS. HOLSTI 1991; BARTLETT 1996. Vrt. CASSELS 1996, 108–110.

¹⁹ ANDERSON 1993, 236–241, 249–250, 254–272.

vuonna 1891 yhteinen katto-organisaatio International Peace Bureau. Toisaalta COOPER huomauttaa, ettei kansainvälistyminen tarkoittanut rauhanliikkeen homogeenistymistä, vaan rauhan määritelmä vaihteli järjestöstä riippuen.²⁰ 1800-luvun rauhanaatteeseen viitataan monesti pasifismi-termillä, joka on arkikielenkäytössä usein mielletty absoluuttiseksi väkivallan vastustamiseksi. Käsite oli brittiläisen historioitsijan ja rauhantutkijan Martin CEADEL mukaan tosiasiaassa huomattavasti monimutkaisempi.

Teoksessa *Thinking about Peace and War* (1989) on CEADEL erottanut absoluuttisesta pasifismista 1800-luvun lopun rauhanaatetta hallinneen suuntauksen, josta hän käyttää nimitystä ”pacific-ism”. Aatemaailmaltaan liberaalin suuntauksen kannattajat uskoivat rauhan olevan saavutettavissa uudistamalla valtioiden muodostamaa kansainvälistä järjestelmää rauhanomaisemmaksi. Absolutisteista poiketen ”pacificistit” hyväksyivät puolustus- ja vapaussodat tarvittaessa, tosin korostaen aina väkivallattomuuden ensisijaisuutta.²¹ CEADEL on tulkinut IAPA:n edustaneen valtaosan rauhanliikkeen tavoin jälkimmäistä ryhmittymää erotuksena muun muassa Euroopan ja Ison-Britannian vanhimmasta rauhanjärjestöstä The Peace Societyta.²² Brittiläistä rauhanliikettä tutkinut historioitsija Paul LAITY pitää jaottelua hyödyllisenä, mutta muistuttaa etteivät aikalaiset tunnistaneet ryhmittymien välisiä eroja yhtä selkeästi. Raja-aita oli häilyvä ja esimerkiksi The Peace Society:n jäsenistöstä osa hyväksyi sodankäynnin.²³

CEADELIN ja LAITYN teokset ovat osoitus tutkimuksellisen näkökulman tarkentumisesta Euroopan laajuisesta kansalliseen, mikä on mahdollistunut rauhanjärjestöjen arkistojen auettua. CEADELIN *Semi-detached Idealists. The British Peace Movement and International Relations, 1854–1945* (2000) korostaa brittiläisten rauhanjärjestöjen osittain eristäytynyttä, mutta samaan aikaan vuorovaikutteista asemointia suhteessa Keski-Eurooppaan. Paul LAITY on korostanut rauhanjärjestöjen toiminnan ja tavoitteiden kontekstualisointia viktoriaanisen ajan lopun ja edwardiaanisen ajan alun

²⁰ COOPER 1991, 56–61, 62–73, 219. Ks. myös YOUNG 1987, 142–143; LYNCH 2012, 210–219. Kaksi muuta COOPERIN tunnistamaa ajanjaksoa ovat rauhanjärjestöjen syntyminen vuosina 1815–1858 ja aatteen kehittyminen vuosina 1850–1889. COOPER 1991, 6–8.

²¹ CEADEL 1989, 5, 101–104, 109–111. Vuosisadan vaihteen liberaali pacific-ismin lisäksi on CEADEL erottanut radikaalin, sosialistisen, feministisen sekä ekologisen pacific-ismin haarat, joista kahden ensimmäisen juuret ovat 1800-luvun lopulla. Kaikki viisi jakautuvat tarkempiin alaluokkiin. CEADEL 1989, 109–134.

²² CEADEL 2000, 430, 432–433. Järjestö perustettiin nimellä The Promotion of Permanent and Universal Peace vuonna 1816 Lontoossa, mistä johtuen siitä käytettiin myös nimeä London Peace Society. Aiemmin samana vuonna oli perustettu toinen, lyhytaikaiseksi ja passiiviseksi jäänyt järjestö, jota esim. M. S. ANDERSON ei mainitse. CEADEL 2000, 23; LAITY 2001, 13. Vrt. ANDERSON 1993, 239–240. Tarkemmin The Peace Society:n ja IAPA:n eroista ks. LAITY 2001, 26, 52, 91–93, 115–116, 138–142.

²³ LAITY 2001, 1, 6–13.

taitteeseen.²⁴ Molemmat teokset avaavat rauhanjärjestöjen asemaa Isossa-Britanniassa ja IAPA:n roolia osana saarivaltion rauhanliikettä.

Rauhanliikkeen kansainvälisyyskäsitteet muokkaantuivat suhteessa muihin ajan aatevirtauksiin, joita valottaa modernin ajan Eurooppaa tutkineen Michael BIDDISIN artikkeli *Intellectual and Cultural Revolution, 1890–1914* (1992). Keskeinen vaikutus oli teknologian kehittymisen vahvistamalla tieteis- ja edistysuskolla, jotka ulottuivat aatehistorioitsija Sven-Eric LIEDMANIN kuvaamalla tavalla luonnontieteistä ihmiskunnan moraaliin.²⁵ Rauhanliikkeen sisällä tämä valoi uskoa tulevaisuuteen. Saksan historiaan erikoistuneen James J. SHEEHANIN teos militarismin historiasta modernissa Euroopassa osoittaa, että samoja argumentteja käytettiin myös sodankäynnin puolesta.²⁶ Eri aatteet vaikuttivat aikalaisten tapaan hahmottaa ympäröivää todellisuutta. 1800-luvun kulttuurihistoriaan erikoistuneen tutkijan Hannu SALMEN mukaan yksi keskeisimmistä oli nationalismi.²⁷

Kysymystä nationalismin vaikutuksesta vuosisadan vaihteeseen ei voi ohittaa mainitsematta historiantutkija Eric HOBBSAWMIN klassikoiksi nousseita tutkimuksia 1800-luvun Euroopasta. Kansallistunnetta pitkällä aikavälillä tutkinut HOBBSAWM paikantaa vuosisadan lopulle siirtymän kohti oikeiston hallitsemaa poliittisempaa valtionationalismia, joka korosti kuulumista kansallisvaltioon lähes uskonnollisena velvoitteena.²⁸ Rauhanaatteen kannalta kysymys isänmaallisuudesta on keskeinen, sillä imperialismiin ja nationalismiin ilmapiirissä anti-imperialistiset rauhanjärjestöt leimattiin epäisänmaallisiksi.²⁹ Aatteiden näennäinen ristiriita nousee esille viktoriaanisen ajan aatemaailmaa tutkineen Georgious VAROUXAKISIN artikkelissa *Patriotism, Cosmopolitanism and Humanity in Victorian Political Thought* (2006), joka osoittaa isänmaallisuuden olleen jo aikoinaan kiistelty termi.³⁰ Samasta aihepiiristä aikoinaan väitellyt historioitsija Mira MATIKKALA on tarkennut VAROUXAKISIN näkökulmaa

²⁴ LAITY 2001, 2.

²⁵ LIEDMAN tekee eron kovan ja pehmeän valistuksen välille, tarkoittaen ensimmäisellä luonnontieteitä ja jälkimmäisellä moraalin lisäksi uskontoa ja taiteita. LIEDMAN 1997, 15–17, 26–31. Edistysuskosta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa ks. myös SYRJÄMAA 2007.

²⁶ SHEEHAN 2009, 22–41.

²⁷ SALMI 2002, 64.

²⁸ HOBBSAWM 1994, 114–122; HOBBSAWM 1999, 142–165. Ks. myös SALMI 2002, 64–81.

²⁹ CUNNINGHAM 1989, 77; COOPER 1991, 78; BROWN 2003, 7–8; MATIKKALA 2011, 1–5, 49–50.

³⁰ VAROUXAKIS 2006. Ks. myös CUNNINGHAM 1989; HOPKINS 1999.

muutama vuosi sitten julkaistussa tutkimuksessa, jossa hän on syventynyt anti-imperialistien isänmaallisuustulkintoihin.³¹

Edellisten tavoin politiikan tutkija Cecelia LYNCH on liittänyt rauhan edistämisen osaksi kansallista näkökulmaa korostaen samalla järjestöjen kansainvälisiä tavoitteita. Artikkelissaan LYNCH valottaa rauhanjärjestöjen kansainvälisten toimintatavoitteiden suhteutumista osaksi valtion ja yhteiskunnan suhteen muutosta.³² Rauhanjärjestöjen toimintaympäristön – niin kansallisen kuin kansainvälisen – tarkastelu auttaa hahmottamaan järjestöt sosiaalisina ja poliittisina liikkeinä, jotka pyrkivät kansainvälisen yhteistyön kautta vaikuttamaan ympäristöönsä.³³ Toisaalta Martin CEADELIN mukaan järjestöjen näkeminen suppeasti vain painostusryhminä tai yhteiskuntaliikkeinä uhkaa sivuuttaa näiden kansainväliset pyrkimykset. Tässä tutkimuksessa myötäillään CEADELIN omaa näkemystä, jonka mukaan järjestöjä tulisi tarkastella ideologian kannattajina, joita motivoi halu vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan.³⁴

Näkökulma auttaa hahmottamaan rauhanjärjestöt dynaamisina toimijoina. Vuosisadan vaihe oli rauhanjärjestöjen kaltaisten ei-valtiollisten toimijoiden kasvun aikaa niiden lukumäärän noustessa ja kansainvälisen yhteistyön vahvistuessa.³⁵ Naisliikettä tutkineen Leila J. RUPPIN artikkeli *Constructing Internationalism: the Case of Transnational Women's Organizations, 1888–1945* (1994) valottaa kehitystä eurooppalaisten naisjärjestöjen näkökulmasta yhdistäen onnistuneesti kansallisen ja kansainvälisen näkökulman. Artikkelin valottaa rauhanliikkeen kaltaisten ei-valtiollisten toimijoiden keskinäisen ja kansallisvaltioiden rajat ylittäneen yhteistyön yleistymistä 1800-luvun lopulla. Näkemys, joka kuvastaa 2000-luvulla vahvistunutta transnationalistista tutkimussuuntausta.

Transnationalismilla eli ylijärjestyksellä³⁶ tarkoitetaan yksinkertaistettuna kansallisvaltioiden rajat ylittävien ilmiöiden ja vuorovaikutussuhteiden tarkastelua.³⁷ Tässä työssä noudatetaan rauhaa transnationalistisena ilmiönä tarkastelleen historioitsija

³¹ MATIKKALA 2012, 1–10.

³² LYNCH 2012.

³³ YOUNG 1987, 137.

³⁴ CEADEL 2000, 4–6.

³⁵ IRIYE 2002, 1, 4–6, 12–13; SURI 2005, 231–233.

³⁶ Transnationalismin suomenos ylijärjestykseksi perustuu Maija URPONEN väitöskirjassaan tekemään käännökseen. URPONEN 2010, 19.

³⁷ URPONEN 2010, 19–20.

Akira IRIYEn täsmennystä, jonka mukaan näkökulma mahdollistaa ylijärjätyn toiminnan lisäksi sen yhteydessä tapahtuvan yhteisöllisyyden rakentumisen paikantamisen. Tällä IRIYE on viitannut teoksessaan *Cultural Internationalism and World Order* (1997) esittämäänsä tulkintaan vuosisadan vaihteen rauhanaatteesta. Järjestöjen kansainvälisen yhteistyön lisäksi aatteeseen sisältyi ajatus ylijärjätyn toiminnan vahvistamasta yhteisöllisyydestä, kaikkien ihmisten kesken jaetusta ihmisyydestä.³⁸ Ylijärjätyn näkökulma on aatehistorioitsija Patricia CLAVINin huomauttavalla tavalla mahdollistanut jaettujen ajatusten tarkastelun lisäksi kiinnittämään huomiota sosiaaliseen tilaan, jossa aikalaiset elivät ja verkostoihin, joita he loivat. Tämä ei tarkoita kansallisvaltioiden sivuuttamista. Päinvastoin, ylijärjätyn vuorovaikutussuhteiden ja kansallisvaltioiden välisen dynamiikan hahmottamisella avautuu mahdollisuus paljastaa ajassa ja paikassa piilotettuja merkityksiä.³⁹

1.2. Kysymys rauhan edistämiseen kietoutuneesta kansainvälisyydestä

Pro gradussani tutkin IAPA:n julkaiseman aikakauslehdessä *Concordin* (1884–1917) näkemystä rauhan edistämiseen kietoutuneesta kansainvälisyydestä vuosina 1898–1903. Edellä kuvatuksi rauhan edistäminen tapahtui voimakkaasti kolmen eri kehityksen ristipaineessa: nationalismi, suurvaltojen hallitsema kansainvälinen politiikka sekä rauhanjärjestöjen keskinäinen ei-valtiollinen toiminta vaikuttivat jokainen rauhan edistämiseen. Kysynkin, miten kansainvälisyys kansallisen, valtioiden välisten suhteiden ja rauhanjärjestöjen ylijärjätyn toiminnan kautta nivoutui osaksi rauhanaatetta *Concordissa*? Miten kansainvälisyyttä korostanut rauhan edistäminen liitettiin osaksi kansallista tematiikkaa ja erityisesti kirjoittajien käsitykseen englantilaisuudesta? Miten rauhanaate suhteutettiin *Concordissa* suurvaltapolitiikkaan? Millainen rooli lehdessä rakennettiin diplomatian ulkopuolella toimineelle rauhanliikkeelle ja sen ideologialle? Entä miten nämä kolme eri ulottuvuutta yhdistyivät lehden tulkinnassa omasta roolistaan kansainvälisen rauhan edistämässä? Käyttämäni kansainvälisyys-käsite viittaa arkikielenkäytössä usein käytettyä valtiotason toimintaa laajempaan aatteiden ja ilmiöiden virtaamiseen yli kansallisvaltioiden rajojen. Tämä sai vuosisadan vaihteessa niin poliittiset, taloudelliset kuin kulttuuriset ilmentymismuodot, jotka heijastuivat valtiotasolta yksilön arkeen saakka.

³⁸ IRIYE 1997, 1–3, 13–16, 28–33, 49; IRIYE 2013, 147–149, 153. Vrt. SYLVEST 2009, 3–4, 9.

³⁹ CLAVIN 2005, 422, 438–439.

Tutkimukseni aikarajaus pohjautuu *Concordissa* tapahtuneeseen päätoimittajanvaihdokseen vuonna 1897. Tuolloin tehtävään valittiin journalistin uran jo 17-vuotiaana aloittanut G. H. Perris (1866–1920). Perrisin päätoimittajakaudella (1898–1906, 1914) lehden taso nousi, mikä teki siitä Sandi E. COOPERin mielestä yhden loistavimmista rauhanaatetta käsitelleistä julkaisuista ennen ensimmäistä maailmansotaa.⁴⁰ Muutos näkyi konkreettisesti lehden kasvaessa muutamalla sivulla ja kannen uudistuessa taiteilija Walter Cranen (1845–1915) piirroksella.⁴¹ Rajausta tukee kaksi ajanjaksolle ajoittunutta ja rauhanliikettä vavisuttanutta tapahtumaa, Haagin konferenssi vuonna 1899 ja toinen buurisota vuosina 1899–1902⁴². Molemmat ovat osa laajempaa tapahtumaketjua, minkä huomioimiseksi aikarajaukseen on sisällytetty vuodet 1898 ja 1903.

Yhden lähtökohdan korostamisen sijaan hyödynnän edellä esitellyn transnationalistisen näkökulman oivallusta eri tasojen keskinäisen dynamiikan tunnistamisesta. Dynaamisuuden korostaminen liittyy läheisesti historioitsija Michael WERNERin ja sosiaalipolitiikan tutkijan Bénédicté ZIMMERMANNin ajatukseen risteävistä historioista. Kyse on näkökulmasta, jossa ollaan avoimia eri tasojen keskinäiselle ja samanaikaiselle vuorovaikutukselle risteämispisteessä. Vertailun sijaan näkökulma painottaa eriaikaisten ja spatiaalisten tasojen kohtaamisia, ja näissä syntyneitä muutoksia. Työni kannalta tämä tarkoittaa osittaista luopumista kansainvälisen ja kansallisen oletuksellisesta ristiriidasta ja keskittymistä tasojen vuorovaikutukselle sekä tämän prosessin muokkautumiselle ylijärjestyksen vaikutuksesta.⁴³

Tutkimukseni ankkurina olevan rauhan käsitteen tarkastelu vaatii ruotsalaisen aatehistorioitsija Rebecka LETTEVALLin toteamalla tavalla käsitteiden monimerkityksellisyyden ja kompleksisuuden hyväksymistä tyhjentävän analyysin sijaan. Tämän saavuttamiseksi on huomioitava käsitteelle annettujen merkitysten lisäksi niiden ympärillä käydyt keskustelut. LETTEVALL puhuu käsitteiden vaikutuksista, joita voidaan hänen mukaansa lähestyä saksalaisen filosofin Hans-Georg Gadamerin

⁴⁰ COOPER 1985, 745; COOPER 1991, 54. *Concord* palkittiin vuoden 1889 maailmannäyttelyssä kultaisella mitalilla. Ambrosia Publication: Concord / International Arbitration and Peace Association. American School of Classical Studies -arkiston www-sivut.

⁴¹ Ks. kuvaliite 1.

⁴² Etelä-Afrikassa vuosina 1880–1902 sodittu Buurisota pitää sisällään monia Ison-Britannian ja osittain hollantilaista alkuperää olleiden buurien välillä käytyjä taisteluja. Sodat jaetaan yleensä ensimmäiseen buurisotaan (1880–1881) ja toiseen buurisotaan (1899–1902), joista jälkimmäiseen viitataan tästä lähtien pelkästään buurisotana.

⁴³ WERNER & ZIMMERMANN 2006, 30–32, 37–39, 42–44.

hermeneutiikan avulla.⁴⁴ Suoran määrittelyn sijasta lähestyn *Concordissa* rakennettua ja rauhan edistämiseen nivoutunutta kansainvälisyyttä vähitellen täsmentämällä, hermeneuttista kehää käyttäen. Tutkimuksessani syntyvä tulkinta on NIVALAN & RANTALAN muistuttamalla tavalla valistunut arvaus, käsitteen merkitys tämän tutkimuksen rajaamassa yhteydessä.⁴⁵

LETTEVALL yhdistää hermeneutiikan käsitehistorialliseen näkökulmaan, jota hyödynnetään tässä työssä kansainvälisen rauhan edistämisen tarkasteluun. Käsitehistoria on näkökulma, joka on kiinnostunut menneisyyden käsitteille annetuista määrittelyistä, käytöstä sekä käyttäjien tavasta käsitellä asioita.⁴⁶ Vaikka kyseessä on itsenäinen tieteenalansa, on yleisesti hyväksytty, että käsitehistoriassa on kyse enemmän kysymisen tavasta kuin teoreettisesta metodista. Käsitehistorian lähtökohtana on, että käsitteet ovat historiallisia ja vähintään potentiaalisesti kiistanalaisia, monista eri merkityksistä koostuvia kokonaisuuksia. Tämän työn kannalta keskeisintä on ymmärtää käsitteet ajallisesti, kulttuurillisesti ja kielellisesti sidonnaisiksi.⁴⁷

Erittelyn lisäksi merkitykset itsessään voidaan ottaa huomion kohteeksi. Historiantutkija Marko LEHTI painottaa LETTEVALLia muistuttavalla tavalla, että tunnistamisen lisäksi käsitteitä tulisi lähestyä pohtimalla, miten aikalaiset niille annettujen merkitysten kautta jäsensivät ja ymmärsivät ympäröivää maailmaa. Tätä varten tutkijan tulisi löytää menneisyyden diskurssit, tietyssä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa esiintyvät kielen merkitysjärjestelmät.⁴⁸ NIVALAN & RANTALAN huomauttavalla tavalla käsitteiden tutkimisessa on kyse laajemman ajattelutavan tarkastelusta, kuten tässä työssä rauhanaatteesta. Käsitteiden muotoiluun kuuluu lisäksi eron tekeminen, toteaminen mitä käsite ei pidä sisällään. Ne saattavat olla myös toisiinsa limittäytyneitä, jolloin monella eri käsitteellä on sama merkityssisältö. Moniäänisyyden tunnistaminen vaatii tarkkuutta tekstien lähiluvussa, analyysissa ja tulkinnassa.⁴⁹

⁴⁴ LETTEVALL 2005, 94.

⁴⁵ NIVALAN & RANTALA 2012, 226–227, 240–241.

⁴⁶ HYRKKÄNEN 2002, 117.

⁴⁷ HYVÄRINEN et al. 2003, 9; KURUNMÄKI 2011, 143.

⁴⁸ LEHTI 1997, 31. LEHDEN huomioima lingvistinen käänne kuuluu olennaisena osana käsitehistorialliseen näkökulmaan, jota itsessään voidaan pitää lingvistisen käänteen aiheuttamana tutkimusorientaation muutoksena yhteiskunnallisissa ja humanistisissa tieteissä. KURUNMÄKI 2011, 143. Ks. myös SALOKANGAS 2012, 32, 34.

⁴⁹ NIVALAN & RANTALA 2012, 235–238.

1.3. *Concord* alkuperäislähteenä

Vuosisadan vaihteeseen tultaessa oli IAPA henkilöitynyt Britti-imperiumin virkamiehenä Intiassa uransa luoneeseen Hodgson Prattiin (1824–1907). Pratt toimi vuonna 1880 perustetun järjestön puheenjohtajana vuodesta 1884 kuolemaansa saakka, tosin viettäen viimeiset elinvuotensa ulkomailla. Pratt oli aikansa tunnetuimpia rauhanaktivisteja, mitä kuvaa hänen saamansa 22 Nobelin rauhanpalkinnon ehdokkuutta. Virkamiesura ulkomailla sekä kuuluminen kansainvälisiin organisaatioihin jo ennen IAPA:ta auttoivat Prattia luomaan järjestölle laajat ulkomaalaiset verkostot ja maineen kansainvälisenä toimijana.⁵⁰ Kansainvälistymisen lisäksi IAPA:n toiminta ammattimaistui Prattin puheenjohtajakaudella. Tästä oli konkreettisena osoituksena oman lehden perustaminen vuonna 1884. Aluksi lehti ilmestyi nimellä *The Journal*, kunnes vuonna 1888 nimi muuttui *Concordiksi*.⁵¹

Kerran kuukaudessa ilmestyneellä *Concordilla* oli pituutta vajaat kaksikymmentä sivua. Runsaat puolet tästä koostui yhdestä kolmeen sivun pituisista artikkeleista, joista kaksi kolmasosaa käsitteli ajankohtaisia tapahtumia, ilmiöitä ja yhteiskunnallisia ongelmakohtia, loput käsitteellisempiä teemoja, kuten patrioottisuutta ja kristinuskoa. Lopun tilan täyttivät edellisen kuukauden tapahtumista ja rauhan edistymisestä kertoneet palstat sekä muutaman kappaleen pituiset uutiset, kirja-arvostelut ja IAPA:n hallituksen kokousten päätösluettelo. IAPA:han kuului vuonna 1898 runsaat 400 jäsentä, mistä voidaan arvioida *Concordin* tilaajamäärän olleen muutamia satoja.⁵² Vertailun vuoksi mainittakoon, että maan suurimman rauhanjärjestön The Peace Societyn jäsenistö oli vakiintunut 1 500:aan, jonka voi olettaa olleen lähellä järjestön julkaiseman *The Herald of Peace* -lehden tilaajamäärää.⁵³ Huomioimisen arvoista on, ettei yhdeltäkään tarkasteluajankohtanani vuosista ole säilynyt kaikkia numeroita kokonaisuudessaan. Suurin kato on tapahtunut vuoden 1900 lehdille; alkuperäisestä 12 numerosta on jäljellä enää neljä. Tämä on syytä muistaa pohdittaessa tietyn ilmiön tai tapahtuman näkyvyyttä.

⁵⁰ CRANGLE 1985, 767–768. Ks. myös CEADEL 2000, 112, 114; LAITY 2001, 89, 93, 107–108, 134. Nobel-ehdokkuuksista ks. Nomination database for the Nobel Peace Prize, 1901–1956, Nobel-säätiön ww-sivut.

⁵¹ BROWN 2003, 115–116. Ks. myös CEADEL 2000, 132, 196; LAITY 2001, 103, 107.

⁵² BROWN 2003, 130.

⁵³ CEADEL 2000, 27, 433.

Puuttuvien numeroiden lisäksi on huomioitava lehden moniäänisyys. Kirjoittajista suurin osa kuului IAPA:han, jonka jäsenistö muodostui sosioekonomiselta ja poliittiselta taustaltaan verrattain erilaisista ihmisistä. Näkyvimpiä piirteitä oli järjestön avoin suhtautuminen naisjäseniin, jotka hyväksyttiin järjestön hallitukseen, ja joiden kirjoituksia julkaistiin *Concordissa*.⁵⁴ Naisjärjestöjen lisäksi IAPA:lla oli läheiset välit ammattiliittoihin sekä muihin työväentaustaisiin organisaatioihin.⁵⁵ Vaikka *Concordia* painettiin ja tehtiin Lontoossa,⁵⁶ kirjoittivat lehteen myös keskieurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset rauhanaktivistit. Lehden moniäänisyyttä ei pidä liioitella. Suuri osa jäsenistöstä oli alempaan ja ylempään keskiluokkaan kuuluneita, liberaalipuoluetta tukeneita miehiä.⁵⁷ Lehden lukijakunta oli aatemaailmaltaan oletettavasti samankaltainen suurimman osan kuuluessa kirjoittajien tavoin IAPA:han.⁵⁸

Tarkasteluajankohtani vuosina *Concordin* artikkelit julkaistiin allekirjoitettuina lukuun ottamatta kahta nimimerkkiä sekä toimituksen kirjoituksia. Toimituksen tekstien takana oli oletettavasti päätoimittaja G. H. Perris, joka oli viimekädessä vastuussa lehden sisällöstä. Koska Perrisiltä ilmestyi vuosien aikana omia artikkeleita, käytetään työssä selvennyksen vuoksi ilmaisua toimitus. Tätä tukee Paul LAITYN huomautus, jonka mukaan lehden sisältöön vaikuttivat Perrisin lisäksi edellä esitelty Hodgson Pratt, hänet hallituksen puheenjohtajana vuonna 1897 korvannut Felix Moscheles (1833–1917) sekä järjestön sihteeri J. F. Green (1855–1932).⁵⁹ Kaksi ensimmäistä kirjoittivat aktiivisesti lehteen; jommankumman kirjoitus löytyi lähes joka numerosta.

Vaativattomassa pappisperheessä kasvanut ja itseoppinut G. H. Perris oli työskennellyt journalistina jo viisitoista vuotta ennen siirtymistään *Concordin* päätoimittajaksi 32-vuotiaana. Lehden toimittamisen lisäksi Perris kirjoitti kirjoja, luennoi rauhaan ja sotaan liittyvistä kysymyksistä sekä toimi aktiivisesti muissa yhteiskunnallisiin ja eettisiin kysymyksiin keskittyneissä järjestöissä.⁶⁰ Perrisin liittyminen IAPA:han oli järjestön sihteerin J. F. Greenin ansiota. Lehden toimittamisesta Perrisia ennen vastanneen Greenin ansioihin kuului myös *The Journalin* nimeäminen *Concordiksi*. Pappina

⁵⁴ Naisjäsenten roolin merkittävyyttä korostaa, että esimerkiksi The Peace Societyssa naiset eivät päässeet hallituksen jäseniksi. CEADEL 2000, 114; BROWN 2003, 114–115. Tarkemmin naisista IAPA:n toiminnassa ks. BROWN 2003, luvut 7–8, 114–144.

⁵⁵ CRANGLE 1985 767–768; COOPER 1991, 53–54. Ks. myös CEADEL 2000, 113.

⁵⁶ Concord / International Arbitration and Peace Association. American School of Classical Studies - arkiston www-sivut.

⁵⁷ MATIKKALA 2011, 50.

⁵⁸ BROWN 2003, 130.

⁵⁹ LAITY 2001, 136–137.

⁶⁰ COOPER 1985, 744–746; LAITY 2001, 136.

työskennellyt Green kääntyi IAPA:han liittyttyään kannattamaan sekulaarimpaa aatemaailmaa, erityisesti sosialismia. Verrattuna järjestön puheenjohtajaan Hodgson Prattiin painottivat Perris ja Green sisäpoliittisia kysymyksiä, kuten demokratian ja koulutuksen laajentamisen tärkeyttä. Heidän johdolla IAPA solmi läheiset välit Ison-Britannian sosialisteihin 1900-luvun alussa.⁶¹

Concordin aktiivisimpiin kirjoittajiin lukeutui Felix Moscheles, josta tuli järjestön puheenjohtaja vuonna 1911. IAPA:n toiminnassa alusta lähtien mukana ollut Moscheles kasvoi boheemissa ympäristössä taiteilijasuvun lapsena kouluttautuen itsekin taidemaalariksi. Moschelesista tuli aktiivinen kansainvälisen rauhan tukija todistettuaan mantereella niin vuoden 1848 levottomuudet kuin Ranskan ja Preussin sodan sekä tätä seuranneen Pariisin kommuunin vuosina 1870–1871. Vuosien 1911 ja 1914 välillä Moschelesia ehdotettiin 19 kertaa vuodesta 1901 jaetun Nobelin rauhanpalkinnon saajaksi.⁶²

Historiantutkimukselle *Concord* kaltaiset mediatekstit tarjoavat mielenkiintoisen lähteen niiden kuvaaman ja rakentaman todellisuuden tarkasteluun. Tärkeintä on huomioida, ettei tekstejä tule ottaa annettuna totuutena, sillä ne syntyvät tietyssä tilanteessa ja tietystä näkökulmasta. Journalistiikan tutkija Raimo SALOKANGAS huomauttaakin tekstin syntytaustan olevan vähintään yhtä tärkeä kuin itse sisältö.⁶³ Taustan ymmärtämisessä on Henrik BOBERGIN mukaan kyse lehteen liittyvien erilaisten yhteisöjen, kuten toimijoiden, lehden sekä ajan muun lehdistön, tunnistamisesta. Näiden toimintaa ohjaavat sosiaaliset normit ja rituaalit, joiden keskinäisen dynamiikan ymmärtäminen auttaa tunnistamaan tuotettavan materiaalin luonteeseen vaikuttaneet erilaiset suuntaukset. Sisältö sinällään ei kerro todellisuudesta, vaan lehden asema on suhteutettava yksilöiden, yhteisöjen ja ideologioiden maailmaan.⁶⁴

Viimeksi mainitun toteutumiseksi olen käyttänyt tarvittavissa kohdin aikalaiskirjallisuutta. Näistä keskeisimpinä mainittakoon Glasgow'ssa vuonna 1901 järjestetyn rauhankongressin pöytäkirjat⁶⁵ sekä The American Peace Societyn

⁶¹ CEADEL 2000, 132, 146–147; LAITY 2001, 134–135.

⁶² BAYLEN 1985, 669–670; Nomination database for the Nobel Peace Prize, 1901–1956. Nobel-säätiön www-sivut.

⁶³ SALOKANGAS 2014, 31–33.

⁶⁴ BOBERG 2004, 21, 41–42, 48.

⁶⁵ *Proceedings of the tenth Universal peace congress, held in the St. Andrew's hall, Glasgow, from 10th to 13th September, 1901*, 1902.

julkaisema *The Advocate of Peace*. Vuonna 1828 Yhdysvalloissa perustetun The American Peace Societyn keskeisimpiin toimijoihin lukeutui vuosisadan vaihteessa järjestön sihteeri ja lehden päätoimittaja Benjamin Franklin Trueblood (1847–1916). Truebloodin päätoimittajakaudella (1892–1915) järjestön jäsenmäärä kasvoi 400:sta 8000:een ja lehden tilaajamäärä yli 11 000:een.⁶⁶

Sekä SALOKANGAS että BOBERG nostavat esille mediatekstien ja vallankäytön suhteen. Lehtien sisältöön vaikuttaa keskeisesti sisällöntuottajien ja lukijakunnan välinen vuorovaikutuksellinen suhde. Kirjoittajilla voidaan katsoa olevan tietty olettaus tai aavistus kirjoitusten vastaanottajista, joka vaikuttaa tarjottavan tekstin sisältöön ja muotoon. Jos ajatellaan, että sillä mitä tekstin tuottaja tarjoaa ja vastaanottaja käyttää on merkitystä toisiinsa, voi teksteillä ajatella olevan vaikutusta myös lukijaan itseensä.⁶⁷ Vaikka tässä tutkimuksessa ei saavuteta *Concordin* lukijoita, auttaa huomio muistamaan tarkastelussa toimituksen suhtautumisen määrittämäänsä lukijakuntaan.

⁶⁶ HOWLETT 2005, 561–562; American Peace Society Records. Swarthmore College Peace Collection, [www-sivut](http://www.sivut).

⁶⁷ BOBERG 2004, 43; SALOKANGAS 2014, 31.

2. Kansainvälisyys osana kansallista

2.1. ”The true internationalist is, therefore, a true patriot”

Vuosisadan vaihdetta hallitsivat kansallisvaltiot, joiden merkittävyyttä korosti 1800-luvun aikana voimistunut nationalismi. Samalla, kun tieteen ja teknologian kehityksen vauhdittaman kansainvälisyyden koettiin pienentävän maailmaa, alettiin nationalismiin nimissä korostaa yhteiselle kielelle, menneisyydelle ja etnisyydelle rakennettuja kansakuntia. Kansallisvaltiosta tuli sekä kotimaan että kansainvälisten suhteiden keskeisin komponentti, mutta myös huolen kohde.⁶⁸ Euroopan talouden laskusuhdanne vuosisadan lopulla vahvisti pelkoa mantereeseen taantumasta. Kaupungeissa huolta aiheuttivat voimakkaan teollistumisen aikaansaamat ympäristö- ja sosiaaliset ongelmat. Aikalaisten sanastoon tällaista materiaalista ja moraalista rappiota kuvaamaan syntyi termi *fin de siècle*, vuosisadan loppu.⁶⁹

Rauhanjärjestöjen huoli kohdistui sodan ihannointiin. Sodan oli vuosisadan aikana alettu nähdä yhä vahvemmin osana ihmiskunnan luonnollista kehitystä, ja saksalainen historioitsija Heinrich von Treitschke (1834–1896) oli jopa todennut, ettei valtioita ilman ollut sotaa. Treitschken ajattelu nojasi sosiaalidarvinismiin, joka uskoi sotien paljastavan yksilöiden parhaat puolet: uhratuvaisuuden, rohkeuden ja uskollisuuden.⁷⁰ Sodankäynnin asemaa 1800-luvulla kuvastaa C. J. BARTLETTin huomautus, että moni sotilasjohdon edustaja uskoi aidosti, että sodankäyntiä ja sen seurauksia pystyi hallitsemaan.⁷¹ Rauhanajan sotaväki koki uudistuksia: sotilaiden ja sotilasjohdon koulutus ammattimaistui, joukkojen mobilisaatio sekä taktiikat uudistuivat ja asevarusteluun alettiin kiinnittää enemmän huomiota.⁷²

Rauhanaktivistit vetosivat vastustajiensa tavoin ihmiskunnan asteittaiseen kehitykseen, mutta heille sodat olivat tätä heikentäviä. Itävaltalaisen rauhanaktivistin Bertha von Suttnerin (1843–1914) menestysromaani *Aseet pois!* (1889) popularisoi tematiikan. Teos korosti sotiin liittyvää kärsimystä, pelkoa sekä kuolemaa ja kritisoi sodankäynnin sankarillisuutta. Myös taloudellisia perusteita käytettiin debatin molemmin puolin.

⁶⁸ HOBBSBAM 1994, 114–122. Ks. myös SALMI 2002, 64–81; SYRJÄMAA 2009, 103–124.

⁶⁹ SALMI 2002, 156–157. Ks. myös BIDDIS 1992, 85–87.

⁷⁰ HOLSTI 1991, 139, 158–164; ANDERSON 1993, 189–190, 270–273; SHEEHAN 2008, 3, 19; GITTINGS 2012, 152–153.

⁷¹ BARTLETT 1996, 95. Kalevi J. HOLSTIN mukaan sodat koettiin vielä 1860-luvulla ulkopolitiikan viimeiseksi keinoksi, mutta vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä tässä tapahtui ”dramaattinen muutos” sodankäynnin hyväksyvämpään suuntaan. HOLSTI 1991, 162–163. Vrt. SHEEHAN 2008, 26.

⁷² SHEEHAN 2008, 7–11.

Saksalainen Kruppin ase- ja terästehdas toimi malliesimerkkinä aseteollisuuden taloudellisista mahdollisuuksista. Puolalaisen Jean de Blochin (1836–1902) vuonna 1898 julkaisema teoria sodankäynnin tulevaisuudesta tarjosi rauhanaktivisteille tieteellisen kehyksen osoittamalla sotien ja varustautumisen materiaalistien seurausten tekevän sodista kestävämpiä.⁷³

Rauhanliikkeen silmissä nationalismista ja militarismista tuli erottamattomat samalla kun kansainvälisyys liitettiin rauhaan. Isossa-Britanniassa kahtiajako kulminoitui patrioottisuuden ympärille eli siihen, mistä todellinen englantilaisuus ja isänmaanrakkaus muodostuivat.⁷⁴ Keskustelu ulottui *Concordissa* julkaistuihin artikkeleihin kansainvälisen rauhan edistämisen tulevaisuudesta, jota imperialismiin ja asevarustelun koettiin uhkaavan. Millä tavalla kansainvälinen rauhan edistäminen tulkittiin lehdessä kansallisen hyvinvoinnin jatkeeksi ja isänmaallisuudeksi? Miten lehti sijoitti itsensä suhteessa hallituspuolueen harjoittamaan imperialistiseen ulkopoliittikkaan? Entä millainen rooli *Concordissa* annettiin lehden mieltämälle englantilaisuudelle ja Isolle-Britannialle rauhan edistämisessä?

Syytökset epäisänmaallisuudesta nousivat esille rauhanjärjestöjen kymmenennessä kansainvälisessä kongressissa Glasgow'ssa vuonna 1901. Rauhanjärjestöt IAPA mukaan lukien kirjasivat kongressin päätöksiin vastalauseen, jossa kumosivat syytökset tyystin. Epäisänmaallisuuden sijaan oli rauhan edistäminen kansallisen hyvinvoinnin kannalta keskeisintä:

The Tenth Universal Peace Congress strongly protests against the accusation of anti-patriotism which is often brought against the members of Peace Societies. By their endeavours in their own country, to prevent war the friends of peace do more than anybody else for its security.⁷⁵

Kongressissa tehty rauhan edistämisen ja kansallisen hyvinvoinnin yhdistäminen tapahtui myös *Concordissa*. Varsin voimakkaasti kysymys kansallisesta hyvinvoinnista nostettiin esille asevarustelun ja sen negatiivisten seurausten yhteydessä. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa oli Euroopan valtioiden välille muodostunut kiihtyvä kilpavarustelu, jota aikalaiset kuvasivat termillä aseistettu rauha. Tilanteen purkaminen aseistariisunnan avulla nousi G. H. Perrisin päätoimittajakaudella IAPA:n

⁷³ COOPER 1991, 140–148; SYRJÄMAA 2007, 130; SHEEHAN 2008, 28–29. Aseteollisuudesta ks. SYRJÄMAA 2007, 131–135.

⁷⁴ CUNNINGHAM 1989, 71–73; IRIYE 1997, 17–18.

⁷⁵ *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress* 1902, 78, 137.

keskeisimpien tavoitteiden joukkoon.⁷⁶ Tästä johtuen oli luonnollista, että kansainvälinen rauhan edistäminen yhdistettiin osaksi kansallista hyvinvointia asevarustelukysymyksen viitekehyksessä. Tämä tapahtui kansallisen turvallisuuden, teollisuuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin varaan rakennetulla argumentoinnilla.

IAPA:n kielteistä suhtautumisesta asevarusteluun kuvastaa brittiläistä rauhanliikettä tarkastelleen Paul LAITYN tekemä huomio, jonka mukaan järjestö suhtautui jopa sodankäyntiin myönteisemmin kuin militarismiin. Jo järjestön perustamiskokouksessa oli hyväksytty vapaus- ja puolustusotien käsitteet, mutta kumottu sotaan liitetyt hyveet.⁷⁷ Kaikki IAPA:n jäsenet eivät jakaneet näkemystä. Yksi heistä oli IAPA:sta lopulta eronnut T. Holmes, jonka lähettämä lukijakirje julkaistiin *Concordissa* tammikuussa 1898. Holmesin mukaan sotaan varautuminen oli paras mahdollinen puolustus; kukaan ei uskaltaisi hyökätä niin kauan kuin Ison-Britannian puolustus olisi uskottava. Toimitus antoi samassa numerossa vastauksensa, jossa se korosti raskaan puolustautumisen sijaan kansainvälistä yhteistyötä. Kansallisen turvallisuuden avain oli kansainvälinen rauha, joka saavutettaisiin pelottelun sijaan valtioiden välisellä kunnioituksella ja yhteistyöllä.⁷⁸

Aseistariisunnan kannatus oli suurempaa Isossa-Britanniassa, jossa luotettiin maantieteellisen sijainnin takaavan saarivaltion turvallisuuden. Militarismilla oli James SHEEHANIN mukaan myös vankempi asema keskieuropalaisessa kulttuurissa johtuen valtioiden harjoittamasta asevelvollisuudesta. Lähes jokaisella kansalaisella oli jonkinlainen yhtymäkohta sotaväkeen toisin kuin palkka-armeijaan luottaneessa Isossa-Britanniassa. T. Holmesin lausunto kuvastaa SHEEHANIN huomautusta, että myös Isossa-Britanniassa militarismi alkoi vankistaa asemiaan vuosisadan vaihteessa, vaikka valtio ei keskusteluista huolimatta ottanut yleistä asevelvollisuutta käyttöön.⁷⁹ Toimituksen ja Holmesin käymä keskustelu muistuttaa, ettei *Concord* edustanut koko eurooppalaista rauhanliikettä eikä IAPA:n jäsenistö ollut kannanotoissaan yhteneväinen.

⁷⁶ LAITY 2001, 2, 34, 137, 142; COOPER 1991, 121–126, 128.

⁷⁷ IAPA:ssa hyväksyttiin sodankäynti puolustustilanteissa sekä keinona toisen valtion harjoittaman alistamisen lopettamiseksi. LAITY 2001, 91, 137, 142. Ks. myös CEADEL 2000, 113.

⁷⁸ T. Holmes: A Lost Leader. *Concord* January 1898, 6; “The Empire in Danger”. *Concord* January 1898, 9–11.

⁷⁹ Ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosina militarismi vankisti asemiaan myös Isossa-Britanniassa. SHEEHAN 2008, 11–13, 18–21. Ks. myös CEADEL 2000, 1, 164–165.

Muutamaa kuukautta myöhemmin kansainvälinen rauhan edistäminen liitettiin kansallisen hyvinvoinnin jatkeeksi myös taloudellisesta näkökulmasta. Militarismia kritisoineessa artikkelissa IAPA:n puheenjohtaja Hodgson Pratt painotti, ettei teollisuuden uudistumiselle tai sen turmeltumisen välttämiseksi ollut turvaa niin kauan kuin sodan pelko hallitsi kansallista ajattelua ja voimavaroja.⁸⁰ Pratt palasi käsittelemään talousnäkökulmaa vuonna 1905 kirjoittaessaan asevarustelusta luopumisen vauhdittavan kansainvälistä kauppaa. Tämä oli tärkeää, sillä yhden valtion vauraus riippui koko Euroopan vauraudesta.⁸¹ Talousnäkökulman painottaminen sopi IAPA:n edustamaan liberaaliin vapaakauppaa korostaneeseen rauhanliikkeen perinteeseen. Vuosisadan puolessavälissä kukoistanut brittiläiseen liberaalipoliitikko Richard Cobdeniin (1804–1865) henkilöity näkemys oli katsonut rauhan muodostuvan itsestään kaupan vapautumisen myötä. 1800-luvun lopulla harva enää uskoi pelkän vapaakaupan voimaan, mutta Prattin toteamus osoittaa taloudellisen näkökulman säilyttäneen asemansa.⁸² Maat ja meret ylittäneet kauppasuhteet edistivät sekä taloutta että rauhaa ja yhdistivät näin kansallisen ja kansainvälisen näkökulman toisiinsa.

Toisaalta Pratt näki asevarustelulla olevan kansallisen turvallisuuden ja talouden lisäksi syvemmälle yhteiskuntaan ulottuva vaikutus, mikä näkyy hänen kirjoituksessaan aseistariisunnan tarpeellisuudesta tammikuussa 1899. Artikkelin liittyi keskusteluun myöhemmin samana vuonna järjestetystä Haagin konferenssista. Rauhan edistämistä kansainvälisen diplomatian tasolla käsitellessä konferenssin tuli Prattin mukaan ennen kaikkea pyrkiä asevarustelukilpailun purkamiseen. Aseistariisunta tuli asettaa kaikkien kansallisten ja kansainvälisten kysymysten edelle, sillä vasta sen ratkettua muu yhteiskunnallinen kehitys oli mahdollista:

[--] all reforms, of whatever kind, social, political, or religious, will become infinitely more easy of attainment. [--] Citizens and statesmen alike will be relieved from the terrible pre-occupation which now besets them – that of providing for war, and they will be able to concentrate their efforts on the well-being of the masses of the people.⁸³

⁸⁰ Hodgson Pratt: Militarism v. Liberty. *Concord* March 1898, 35.

⁸¹ Hodgson Pratt: A Test for Candidates. *Concord* November 1905, 155–156.

⁸² Talousnäkökulman säilymistä kuvastaa Jean de Blochin vuonna 1898 julkaisema ja suosituksi noussut teoria sodan taloudellisista seurauksista. CORTRIGHT 2011, 237–240, 269–270. Ks. myös GITTIGNS 2012, 133–136; LYNCH 2012, 206–208.

⁸³ Hodgson Pratt: The Emancipation of the Peoples. *Concord* January 1899, 10. Ks. myös Hodgson Pratt: The Mission of the peacemakers. *Concord* January 1898, 5.

Erilaisten lukujen ja taulukoiden avulla lehdessä osoitettiin sotien ja varustautumisen nostavan verotusta, sivuuttavan kotimaan ongelmia ja hidastavan kansantalouden kasvua. *Concordissa* kerrottiin myös sotilaiden olevan taipuvaisempia väkivaltaan ja rikoksiin – näkökulma, joka heijasteli fin de siècle -ajan näkemystä ihmiskunnan taantumasta. Sotilas ei edustanutkaan Heinrich von Treischken kirjoitusten tapaan parhaimmista vaan rappiota.⁸⁴ Asevarustelun ongelmat ulottuivat kansallisen turvallisuuden ja kaupallisen menestyksen epävarmuudesta tavallisen yksilön hyvinvointiin saakka. Kaikkia näkökulmia yhdisti taustalla vaikuttanut ajatus, että ratkaisu löytyi kansainvälisestä rauhasta.

Silmiinpistävää Prattin tammikuun 1899 kommentissa oli usko yhteiskunnallisten olojen kehittymiseen. Ajatus asevarustelun negatiivisista seurauksista hyväksyttiin yleisesti rauhanliikkeen sisällä, mutta pienempi osa tuki yhteiskunnan sosiaaliuudistuksia itsessään. Pratt kuului muun IAPA:n tavoin tähän vähemmistöön.⁸⁵ Järjestöllä oli vankat yhteydet sekä nais- että työväentaustaisiin järjestöihin ja brittiläistä rauhanliikettä tutkineet Martin CEADEL ja Paul LAITY ovatkin todenneet Perrisin päätoimittajakauden siirtäneen lehden näkökulmaa sosialistisemmaksi.⁸⁶ Siirtymä konkretisoitui *Concordissa* vuoden 1903 jälkeen, sillä sosialistit ja työväenluokka sivuutettiin lehdessä lähes täysin vuosina 1898–1903. Ainoat viittaukset sosialismiin olivat 1900-luvun alun ihastelevat kuvaukset Ranskan rauhanjärjestöjen ja sosialistien yhteistyöstä sekä toimituksen viittaukset demokratian merkittävyyteen rauhan edistämisen osana.⁸⁷

Vaikka David CORTRIGHT on huomauttanut sosialistien ja rauhanliikkeen yhteistyön tiivistyneen vasta 1910-luvulla,⁸⁸ on teeman näkymättömyys *Concordissa*

⁸⁴ W. M. J. Williams: More Soldiers: and the Cost. *Concord* March 1898, 42; Nemesis and Navy-Mania. *Concord* July 1898, 105–107; Samuel James Capper: The Tyranny of the Duel II. *Concord* August 1898, 114–115; The Stage Before Conscription. An Inquiry as to the Army: What It Is, and What It Costs. *Concord* February 1900, 17–18; The Stage Before Conscription. An Enquiry as to the Army: What It Is, and What It Costs. *Concord* December 1900, 185–187; The Armed Bully at Home. *Concord* February 1903, 19–20; Militarism and Crime. *Concord* April 1903, 57–58; The Paragon of Militarism II. *Concord* May 1903, 73–76.

⁸⁵ COOPER 1991, 36–38, 53, 75–76, 207–208. IAPA:n suhtautumisesta tarkemmin ks. LAITY 2001, 30–32, 92, 125.

⁸⁶ CEADEL 2000, 146–147; LAITY 2001, 137.

⁸⁷ The Peace Societies and the War. *Concord* May 1898, 73; Reviews. Compulsory Arbitration. *Concord* June 1900, 96; The Growing Power of Peace. *Concord* February 1903, 25–26; France and the Suffering Peoples. *Concord* November 1903, 168. Myöskään naisten oikeudet eivät olleet näkyvässä osassa näinä vuosina. Toisaalta IAPA:lla oli oma naisjaostonsa, joka julkaisi omaa lehteään. IAPA:n naisjäsenistä tarkemmin BROWN 2003, 114–144.

⁸⁸ CORTRIGHT 2008, 262–264. Ks. myös CASSELS 1996, 110–113; YOUNG 1987, 144–146.

mielenkiintoista. Martin CEADELIN mukaan Pratt oli jo 1890-luvun alussa toivonut sosialistien ja rauhanliikkeen yhdistymistä jälkimmäisen kannattajakunnan kasvattamiseksi. Osa syynä voidaan olettaa olleen buurisodan syttyminen vuonna 1899, joka osoittautui Prattin toiveiden vastaisesti suosituksi työväenluokan parissa.⁸⁹ Ihailevat kirjoitukset ranskalaisten toiminnasta kuitenkin viittaavat, että *Concordissa* toivottiin Ison-Britannian kehittyvän samaan suuntaan.

Vuosisadan vaihteessa militarismi ja patrioottisuus olivat kietoutuneet läheisesti toisiinsa, minkä vuoksi *Concordin* kirjoitukset asevarustelusta voidaan tulkita vallitsevan isänmaalliskäsityksen kyseenalaistamiseksi. Georgios VAROUXAKIS on huomauttanut, että viktoriaanisella ajalla patrioottisuus oli kiistelty termi. Se koettiin samanaikaisesti monella eri tavalla, ja myös kansainvälisyyttä sekä rauhaa korostaneilla järjestöillä oli siitä oma tulkintansa.⁹⁰ Tulkintaa tukevat *Concordissa* tehdyt viittaukset, joissa vallitseva patrioottisuus liitettiin vihamielisyyden, halveksunnan ja sodankäynnin ihannointiin. Samalla painotettiin kirjoittajien mieltämän oikean isänmaallisuuden symboloivan näiden vastakohtaa. Käsitteen oikeasta sisällöstä oltiin lehdessä myös erimielisiä. Tästä hyvänä osoituksena oli brittiläisen C. E. Mauricen ja ranskalaisen J. G. Godardin välinen useamman artikkelin pituinen mielipiteenvaihto patrioottisuudesta osana kristillistä dogmia. Edellinen hyväksyi sen tietystä muodosta, jälkimmäisen kielsi lähes kokonaan.⁹¹

Toimitus ei vuosien aikana avannut kokemansa oikean patrioottisuuden sisältöä yksityiskohtaisemmin, mutta piti loistavana maanmiehensä Martin Quinnin tulkintaa, joka julkaistiin *Concordissa* keväällä 1899. Seitsemän erillistä kohtaa käsittäneen, yksilöiden ja valtioiden kansainvälistä toimintaa tarkastelleen määritelmän ensimmäisessä lauseessa annettiin sisältö todelliselle patrioottisuudelle. Quinnin mukaan isänmaallisuus tarkoitti kotimaan materiaalisen kehityksen edistämistä, mutta alisteisena koko ihmiskunnan hyvinvoinnille sekä eri kansojen välisen harmonian

⁸⁹ CEADEL 2000, 146. Prattin pettymyksestä työväenluokkaan ks. COOPER 1991, 74.

⁹⁰ VAROUXAKIS 2006, 114. Ks. myös CUNNINGHAM 1989, 70–72.

⁹¹ Dr. Hunter on War and Christianity. *Concord* June 1900, 91; J. F. Green: The School Board Elections. *Concord* November 1900, 162; Reviews. Patriotism Analysed. *Concord* July, 1901, 110–111. Mauricen ja Godardin debatista ks. J. G. Godard: Christianity & Patriotism. *Concord* January 1902, 7–9; C. E. Maurice: Patriotism. *Concord* February 1902, 31. Myös Mauricen joulukuussa 1901 ilmestynyt teksti kuului tähän debattiin, mutta se ei ole säilynyt digitoidussa muodossa.

varmistamiselle.⁹² Määritelmä muistutti asevarustelukeskustelun yhteydessä tehtyjä painotuksia kansallisen ja kansainvälisen hyvinvoinnin vuorovaikutuksellisuudesta.

Materiaalisen hyvinvoinnin lisäksi asevarustelua ja patrioottisuutta kritisoitiin Alan CASSELSin mukaan rauhanliikkeessä myös moraalin näkökulmasta.⁹³ Tämä näkyi yhdysvaltalaisen Herbert Welshin kolmessa artikkelissa vuonna 1903. Vuoden 1898 Espanjan ja Yhdysvaltojen sotaa vasten isänmaallisuutta problematisoineelle Welshille oli keskeinen osa kansallista hyvinvointia moraalilla ja siihen pohjannut oikeudenmukaisuus. Näiden suojelemiseksi tuli vuoden 1898 kaltaisten sotien syyt selvittää ja näin ennaltaehkäistä valtiota vahingoittamasta itseään ja muita.⁹⁴ Welsh katsoi sodan syttyneen oikeanlaisen tiedon salailun seurauksena, minkä vuoksi totuuden kertominen ja oikeudellisen toiminnan vaatiminen jatkossa olivat paitsi moraalisesti oikein, niin isänmaallista toimintaa:

I believe that the highest form of patriotism is that which induces a man to tell the exact truth concerning the acts of his own country [--] The true internationalist, therefore, is the true patriot, since demanding strict justice for other nations, in all the international dealings of his own, he does the best that is possible for his own country.⁹⁵

Stefan COLLINin mukaan yhteiskunnallisten kysymysten, kansainvälinen politiikka mukaan lukien, tarkastelu moraalilähtökohdista käsin yleistyi viktoriaanisen ajan Isossa-Britanniassa.⁹⁶ Moraali alkoi naisliikettä tutkineen Heloise BROWNin mukaan korostua myös patrioottisuuskäsityksissä. Sen sijaan, että oman kotimaan harjoittamaa kansainvälistä politiikkaa olisi tuettu tilanteesta riippumatta, korostettiin moraalikoodiston noudattamista.⁹⁷ BROWNin kuvaama ilmiö tuli *Concordissa* voimakkaasti esille imperialismia käsitelleiden artikkelien yhteydessä.

Militarismia heijastelleen asevarustelukilpailun lisäksi toinen vallitsevaa isänmaallisuutta keskeisesti määrittänyt tekijä oli imperialismi. Patrioottisuuden tavoin imperialismiin sisältyi monia eri variaatioita, mutta aikalaiset tunnistivat jaon aatteen

⁹² The Outlook in April. Patriotism or Imperialism? *Concord* May 1899, 83–84.

⁹³ CASSELS 1996, 110.

⁹⁴ Herbert Welsh: The Position of the Peace Party in the United State. *Concord* March 1903, 38–40. Ks. myös Herbert Welsh: How the Spanish War Became "Inevitable". *Concord* April 1903, 58; Herbert Welsh: The Confidence Trick in Philippines. *Concord* May 1903, 70–72.

⁹⁵ Herbert Welsh: How the Spanish War Became "Inevitable". *Concord* April 1903, 58.

⁹⁶ COLLINI 1991, 65. Ks. myös MATIKKALA 2011, 121.

⁹⁷ BROWN 2003, 9. Ks. myös SYLVEST 2009, 3–4.

puolustajiin ja vastustajiin.⁹⁸ *Concord* lukeutui jälkimmäiseen ryhmään kritisoidessaan avoimesti imperialismia: sen nähtiin edistävän asevarustelua ja luovan kansainvälisiä jännitteitä, olevan niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti taakka kansalliselle hyvinvoinnille ja sotiin yllyttävän luonteensa vuoksi aatteella koettiin olevan huono vaikutus kansakunnan moraaliin.⁹⁹ Imperialismin ja asevarustelun kritisointi tapahtui täten samankaltaisin argumentein. Molemmat uhkasivat kansallista hyvinvointia sekä materiaalisesta että moraalista näkökulmasta.

Selkeimmin *Concordin* anti-imperialismi näyttäytyi vuosina 1899–1902 käydyn buurisodan aikana. Sotaa käsiteltiin noina vuosina noin kolmasosassa numeroita eli pitempään ja enemmän kuin mitään muuta ajan tapahtumaa. Buurisota näkyi yleisesti edeltäneitä sotia paremmin lehtien lukumäärän ja lukeneisuuden kasvun ansiosta.¹⁰⁰ IAPA oli näyttävästi mukana sodanvastaisissa kampanjoissa, *Concordin* päätoimittaja G. H. Perris muun muassa vastasi sotaa vastustaneen Stop The War -komitean lehdistösuhteista. Sodanvastaisuus ei ollut itsestään selvää, sillä esimerkiksi Ison-Britannian suurin rauhanjärjestö The Peace Society pysyi sodan ajan neutraalina.¹⁰¹

Sen lisäksi, että toimitus itse kritisoi sotaa, julkaistiin lehdessä muiden samaa mieltä olleiden näkemyksiä, jopa buurien vastarintaliikkeen johtajan Paul Krugerin haastattelu. Sodasta tuli nopeasti suosittu, minkä vuoksi *Concordin* ja IAPA:n toiminta leimattiin epäisänmaalliseksi. Lehden vakikirjoittajat, IAPA:n puheenjohtaja Hodgson Pratt ja hallituksen puheenjohtaja Felix Moscheles, saivat kokea syytökset hyvin konkreettisesti: osallistuessaan IAPA:n organisoimaan sodanvastaiseen mielenosoitukseen Pratt ja Moscheles joutuivat muiden mielenosoittajien tavoin väkivallan kohteiksi, minkä tuloksena Pratt osittain sokeutui. Sodan kritisointi jatkui tapauksen jälkeenkin, mikä osoittaa asian tärkeyden kirjoittajille.¹⁰²

⁹⁸ CUNNINGHAM 1989, 77, 107–108.

⁹⁹ Lord Farrer: Lest We Forget; Lest We Forget. *Concord* January 1898, 3; The Road to Ruin. *Concord* March 1898 40–42; The Crisis in Liberalism. *Concord* February 1899, 34–35; C. E. Maurice: Little Britain. *Concord* April 1899, 66; Felix Moscheles: The Faith of the Little Englander. *Concord* November 1900, 180–181; C. E. Maurice: Imperial Federation IV. *Concord* July 1901, 109–110; Reviews. An Anti-Imperialist Challenge. *Concord* January 1903, 13–14.

¹⁰⁰ MORGAN 2002, 1–2.

¹⁰¹ CEADEL 2000, 158–164; LAITY 2001, 152–156; BROWN 2003, 116.

¹⁰² The Battle of Trafalgar Square. *Concord* 1899, 163–164; W. Kingsley Tarpey: National Condolence – and After! *Concord* November 1899, 178; The National Memorial against the War. *Concord* November 1899, 182–183; Lost South Africa. *Concord* December 1900, 179–180; Mr. Stead’s Visit to Mr. Kruger. *Concord* January 1901, 9–11. Brittiläisten rauhanjärjestön saamista syytöksistä sodan aikana ks. COOPER 1991, 78, 104; LAITY 2001, 153–155.

Kritisoimalla buurisotaa arvosteli *Concord* väistämättä myös hallitusvastuussa vuosina 1895–1906 ollutta konservatiivipuoluetta. Muiden rauhanjärjestöjen tavoin IAPA kannatti oppositiossa vaikuttanutta, anti-imperialismin ja rauhanaatteen sanastoa usein viljellyttä liberaalipuoluetta, vaikka pysyi virallisesti sitoutumattomana. Toisaalta järjestöille kävi vuosisadan lopulla vaikeaksi löytää puoluepoliittista tukea imperialismiin vankistaessa asemaansa myös liberaalipuolueen sisällä.¹⁰³ *Concordissa* todettiinkin jo ennen buurisotaa, ettei liberalisti enää automaattisesti kannattanut rauhanaatetta.¹⁰⁴ Imperiumia vastustanut William Clarke esitti useasta anti-imperialistisesta artikkelista koostuneessa tammikuun 1898 numerossa, että *Concordin* tuli tarjota vaihtoehto tähän ilmapiiriin. Näkemys heijasteli vuosisadan lopulla vahvistunutta käsitystä lehdistön vallasta. Isossa-Britanniassa lukutaito oli laajentunut paikoitellen 95 prosenttiin, mikä teki lehdistä yhteiskunnallisten keskusteluiden pääareenan.¹⁰⁵ Lehdistön valtaan viittasi myös Pratt buurisodan aikaisessa kirjoituksessaan: “This is to ask what [--] are the influences which, most of all, create a national sentiment, national impulses, national convictions and ideals? And the reply seems to be that none are stronger than that of the newspaper press [--].”¹⁰⁶

Toimitus ei vastannut suoraan Clarcken ehdotukseen, mutta tasan vuotta myöhemmin lehdessä julkaistiin lyhyt uutinen humanitaarisen journalismin huonosta asemasta Isossa-Britanniassa. Kirjoituksessa todettiin kansainvälistä ja kansallista näkökulmaa yhdistävän uutisoinnin takia *Concordin* olevan ainutlaatuinen ja tärkeä lisä poliittisen lehdistön joukkoon.¹⁰⁷ Väitettä vahvistettiin seuraavina vuosina useammalla brittilehdistöä arvostelevalla kirjoituksella, joissa sitä syytettiin sotiin yllyttämisestä, totuuden salaamisesta ja ahneudesta.¹⁰⁸ Syytöksiin oli syynä niin kutsutun keltaisen lehdistön räjähdysmäinen kasvu vuosisadan lopulla. Näistä edullisista ja kansallista

¹⁰³ CEADEL 2000, 125–126, 141–142. Paula LAITY on tulkinut liberaalien vaalivoiton vuonna 1880 auttaneen IAPA:ta vakiinnuttamaan paikkansa brittiläisten rauhanjärjestöjen joukossa. Puolueen ja järjestön yhteyttä kuvaa myös se, että perustamiskokoukseen otti osaa liberaalipuolueen parlamentaarikkoja. LAITY 2001, 89–90.

¹⁰⁴ C: Wanted a New Party. *Concord* April 1898, 50; Liberal or Jingo: A Choice. *Concord* September 1898, 136; The Revolt Against Imperialism. *Concord* January 1899, 11. Tutkimuksessa MATIKKALA 2011, 78; PUGH 2012, 109–114.

¹⁰⁵ William Clarke: The Alternative. *Concord* January 1898, 5. Tutkimuksessa GEPPERT 2008, 133–134; TEMPLE 2008, 20, 25–26. Ks. myös HAYES 1992, 17; HOBBSAWM 1999, 86–88.

¹⁰⁶ Hodgson Pratt: War and the Newspaper Press. *Concord* August 1901, 119.

¹⁰⁷ Task. *Concord* January 1899, 13–14.

¹⁰⁸ Hodgson Pratt: Politics and Peace: A Project. *Concord* June 1898, 88; A. T. Quiller-Couch: The Press versus Peace. *Concord* February 1899, 22–23; Hodgson Pratt: War and the Newspaper Press. *Concord* August 1901, 119; C: Governmental Hypocrisy. *Concord* April 1899, 63.

retoriikkaa viljelleistä päivä- ja viikkolehdistä tuli paitsi lukijoiden suosikkeja,¹⁰⁹ myös rauhanliikkeen suurimpia kriitikkoja erityisesti Isossa-Britanniassa ja Saksassa.¹¹⁰

Kritisoidessaan imperialismiin hyötyjä ja aatetta tukeneita puolueita sekä lehdistöä voi *Concordin* tulkita korostaneen omaa asemaansa Mira MATIKKALAN huomauttamalla tavalla. Anti-imperialismia tutkineen MATIKKALAN mukaan imperialismiin kyseenalaistaneet aktivistit ja ryhmittymät nostivat kritisoinnin lomassa itsensä yhteiskunnan moraalinvartijoiksi.¹¹¹ Asettuessaan avoimesti niin asevarustelujen kasvattamista kuin imperialismia vastaan toteutti *Concord* Clarken toivetta vaihtoehtoisen aatemaailman luomisesta. Lehdistön vaikutusvaltaa käsittelevien artikkelien pohjalta voidaan myös todeta, että *Concordissa* koettiin omalla toiminnalla olevan mahdollisuuksia vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, tai ainakin sitä toivottiin keltaisen lehdistön vastapainoksi.

2.2. Englantilaisuus kansainvälisen rauhan ytimessä

Vaikka *Concordissa* edellä kuvatusti haastettiin vallitseva patrioottisuuskäsitys ja siihen erottamattomasti liittynyt imperialismi, on Georgious VAROUXAKIS muistuttanut, että myös tällaisissa vaihtoehtoisissa käsityksissä nationalismi säilyi keskeisenä määrittäen.¹¹² Mira MATIKKALA huomauttaakin, etteivät anti-imperialistit kyseenalaistaneet englantilaisuutta Britti-imperiumia vastustaneesta sanastosta huolimatta. Päinvastoin, heille todellinen englantilaisuus oli aggressiiviseksi mielletyn imperialismiin vastakohta.¹¹³ Imperialismiin tukijoiden ja vastustajien debatti englantilaisuudesta ajoittui osaksi laajempaa keskustelua Euroopan ja eurooppalaisuuden hegemonisesta asemasta suhteessa muuhun maailmaan.¹¹⁴ Teemojen voi olettaa näkyneen ympäröivää todellisuutta tarkkailleessa *Concordissa* ja lisänneen oman kerroksensa toimituksen tulkintaan kansainvälisestä rauhan edistämisestä.

Rauhanliike ei vaatinut vapautta sodan taakasta vain Euroopan sisälle. Ranskalaisen rauhanaktivistin ja ensimmäisen Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 1901 saaneen Frédéric Passyn (1822–1912) mukaan rauhanaate vaati oikeutta jokaiselle yksilölle,

¹⁰⁹ CASSELS 1996, 98; TEMPLE 2008, 23–28.

¹¹⁰ COOPER 1991, 77–78.

¹¹¹ MATIKKALA 2011, 11. Tarkemmin moralisteista ks. COLLINI 1991. 1, 5, 8–10, 78, 94–95, 204–205, passim.

¹¹² VAROUXAKIS 2006, 15. Ks. myös BROWN 2003, 7–8.

¹¹³ MATIKKALA 2011, 1, 5, 8–10, 78, 94–95, 204–205, passim.

¹¹⁴ KOSKENNIEMI 2002, 132–135. Ks. myös CASSELS 1996, 102–103; IRIYE 1997, 35, 40–41.

yhteisölle ja kansakunnan osalle.¹¹⁵ Edellisessä luvussa esiteltyyn Martin Quinin patrioottisuusmääritelmään oli sisältynyt maininta imperialismiin kieltämisestä ja vaatimus kolonioiden itsemääräämisoikeuden takaamisesta.¹¹⁶ Kysymys kolonioiden ja muiden Euroopan ulkopuolisten kansojen oikeuksista oli rauhanliikkeessä pitkään sivuutettuna. Tämä muuttui vuosisadan vaihteessa, jolloin lukuisat siirtomaakonfliktit pakottivat rauhanjärjestöt ottamaan kantaa aiheeseen vuosittaisissa kongresseissa. Vuonna 1900 Pariisissa tuomittiin imperialismi taloudelliseksi hyväksikäytöksi ja korostettiin alkuperäiskansojen sekä kolonioiden oikeuksia.¹¹⁷ Raportoidessaan Pariisin päätöksistä mainitsi *Concordin* toimitus palaavansa Euroopan ulkopuolisten kansojen oikeuksiin tarkemmin myöhemmin. Seuraavassa numerossa julkaistiinkin useamman sivun artikkelin otsikolla ”Our Mission of ’Civilisation’”.¹¹⁸

Jo vuotta aiemmin oli toimitus todennut, ettei rauhan edistämistä saanut rajoittaa Euroopan sisälle vain, koska mantereen ulkopuoliset leimattiin ”sivistymättömiksi”. Toteamus oli osoitettu vuodesta 1895 hallinnelle konservatiivihallitukselle, joka perusteli imperialismia länsimaisen sivistyksen laajentamisella.¹¹⁹ Sivistysnäkemys pohjautui aikalaisten tekemään luokitteluun, jossa taloudelliselta ja poliittiselta asemaltaan ylivoimaiseksi koettu länsimainen kulttuuri erotettiin muista, sivistymättömistä. Luokittelussa toisena olivat teollistuneet valtiot, kuten Osmanien valtakunta ja vuosisadan lopun Japani, joiden kanssa tehtiin poliittista yhteistyötä. Yhteistyöstä huolimatta alueet leimattiin barbaareiksi erotuksena Antiikin perintöä jatkaneesta länsimaisesta sivistyksestä. Suurin osa kansoista luokiteltiin kolmanteen ryhmään, villoihin. Jaottelua perusteltiin sosiaalidarvinistisella käsityksellä kulttuurien luontaisesta epätasa-arvosta.¹²⁰

Jaottelun todistamiseksi käytettiin muun muassa kallonmittauksia, jotka olivat erityisen suosittuja vuosisadan vaihteen Isossa-Britanniassa. Menetelmän avulla pyrittiin osoittamaan pohjoisen pallonpuoliskon asukkaiden älykkyys vetoamalla kallojen kokoon. Vastaavien tieteen nimitettyjen mittausten avulla Euroopan ulkopuoliset

¹¹⁵Frédéric Passy: The Lesson of Recent Events. *Concord* September 1898, 130.

¹¹⁶The Outlook in April. Patriotism or Imperialism? *Concord* May 1899, 83–84.

¹¹⁷COOPER 1991, 177–178; *Bulletin officiel du IXe Congrès universel de la paix* 1901, 102–117.

¹¹⁸Ninth International Peace Congress. *Concord* November 1900, 171; Our Mission of “Civilisation”. *Concord* December 1900, 180–181.

¹¹⁹The Movement. Mr. Balfour’s Speech. *Concord* May 1899, 84; The Movement. “A Great Landmark”. *Concord* May 1899, 84. Tutkimuksessa ks. CAIN 2007, 216–223; DARWIN 2008, 109; MATIKKALA 2011, 98–99.

¹²⁰KOSKENNIEMI 2002, 70–71, 101–105, 129, 131–135. Vrt. BIDDIS 94–95.

kansat leimattiin sivistymättömiksi. Tämä auttoi John HOPKINSin mukaan brittiläisen identiteetin hahmottamisessa sekä imperialismin moraalisten perusteluiden vahvistamisessa.¹²¹ Jälkimmäisen tärkeyttä korosti uusien kolonioiden sijainti. Entiset taloudelliset perustelut joutuivat kyseenalaisiksi muun muassa uusien alueiden vaikeakulkuisuuden vuoksi.¹²²

Sivilisaatioiden hierarkiaan sisältyi ajatus länsimäisten valtioiden velvoitteesta. Näiden tuli korvata alempiarvoisiksi miellettyjen kulttuurien huonot tavat sivistyksellä ja korottaa näin nämä samalle tasolle itsensä kanssa.¹²³ ”Our mission of ’Civilisation’” -artikkelissa toimitus hyökkäsi näkemystä vastaan erottamalla toisistaan vallankäytön avulla pakotetun ja kansakunnan omasta maaperästä kumpuavan kulttuurisen sivistyksen toisistaan. Toimitus ei kumonnut sivistysnäkökulmaa kokonaan, vaan korosti oikean sivistämisen tarpeellisuutta. Tämän tuli pitää sisällään niin materiaalinen kuin moraalinen puoli.¹²⁴

In what then, does true civilization consist? [--] in better production and distribution of wealth, more bodily comfort, greater equality of condition, but also in new access to the pleasures of the mind, a leveling-up of character, a greater moral homogeneity in society. In a word, it should imply a simultaneous cultivation of the mind, the body, the environment – a balanced progress of individual and social culture.¹²⁵

Vaikka toimitus korosti sivistyksen suhdetta kansalliseen kulttuuriin, sisältyi näkemykseen idea ulkoapäin tulevasta ohjauksesta. Artikkelin loppuosassa korostettiin sivistyksen ruokkimista pakottamisen sijaan. Toteamus toisti edellisen vuoden rauhankongressissa tehtyä päätöstä, jonka mukaan eurooppalaisten tuli hyväksikäytön sijaan pyrkiä kärsivällisesti sivistämään muita kansoja esimerkiksi antamalla ja opettamalla.¹²⁶

Esimerkin voima nousi esille myös Felix Moschelesin artikkelissa Venäjän ja Japanin sodasta (1904–1905) kesällä 1904. Artikkelin otsikko ”Asiatic Peril” viittasi vuosisatojen vaihteen Euroopassa vallinneeseen ihastuksen ja pelon sekaiseen suhtautumiseen mystiseksi miellettyä Aasiaa kohtaan. Japanin sotilaallinen

¹²¹ HOPKINS 1999, 212–213.

¹²² DARWIN 2009, 124–125.

¹²³ BIDDIS 1992, 84–87, 91, 94; LIEDMAN 1997, 175–181; SALMI 2002, 140–142.

¹²⁴ Our Mission of “Civilization”. *Concord* December 1900, 180–181.

¹²⁵ Our Mission of “Civilization”. *Concord* December 1900, 180.

¹²⁶ Our Mission of “Civilization”. *Concord* December 1900, 181; *Bulletin officiel du IXe Congrès universel de la paix* 1901, 63.

vahvistuminen vuosisadan lopulla sai eurooppalaiset pelkäämään hegemoniansa menettämistä.¹²⁷ Isossa-Britanniassa asiaan reagoitiin solmimalla sotilaallinen liittoutumissopimus valtion kanssa vuonna 1902.¹²⁸ Rauhanliikkeen sisällä Aasian sotilaallinen uhka pantiin eurooppalaisten suurvaltojen syyksi. Felix Moschelesin mukaan Venäjän ja Japanin sota oli seurausta Euroopan imperiumien harjoittamasta väkivaltaisesta siirtomaapolitiikasta. Sodankäynnin sijaan tuli muita kansakuntia opettaa rauhan rakentamiseen: ”To teach them peace, instead of inciting them to war, is the duty, as it is the wisest policy of the older nations, sorely tried as they have been in the past.”¹²⁹ Vaikka Moscheles syytti uhkakuvista Eurooppaa, osoittaa lainaus ”Our Mission of ’Civilization’” –artikkelin tavoin, ettei lehdessä kielletty ajatusta länsimaisen kulttuurin ylempi-arvoisuudesta. Erotuksena imperialistien käsitykseen nähtiin *Concordissa* aidon sivistyksen löytyvän rauhan edistämisestä, ei siirtomaasodista.

Artikkelit myös osoittavat *Concordin* myötäilleen imperialismiin kannattajien näkemystä Euroopan sivistämisvelvoitteesta.¹³⁰ Britti-imperiumia muuten kovasanaisesti kritisoinut nimimerkki C kirjoittikin vuonna 1898 myöntäväisesti imperialismista, joka oli luonteeltaan brittiläisen älyn, luonteenlaadun, viisauden ja hyveen laajentamista. Myöhemmin samana keväänä parlamentin jäsen ja Irlannin itsenäisyyttä kannattanut Justin McCarthy toisti C:n sanoman toteamalla Isolla-Britannialla olevan valloitettavaa, mutta väkivallan sijaan tämä tuli tapahtua poliittisen vapauden, koulutuksen ja filantropian aseina.¹³¹

Molemmat kirjoittajat korostivat aikalaisten Ison-Britannian liberalistiseen perinteeseen liittämiä arvoja, kuten poliittista vapautta. Kirjoitukset sopivat Mira MATIKKALAN huomautukseen, etteivät anti-imperialistit kieltäneet kaikkea laajentumista. Vaikka imperialismi kiellettiin muuten, nähtiin tällaisten englantilaisiksi miellettyjen piirteiden levittäminen suotavana. Anti-imperialisteille isänmaallisuuden ydin ei ollut merten takaisissa alueissa vaan vuoden 1688 vallankumouksesta alkunsa saaneessa parlamentarismien kehityksessä. Todellisen isänmaallisuuden koettiin löytyvän poliittista

¹²⁷ IRIYE 1997, 36, 42–49. Ks. myös ANDERSON 1993, 2000; HOBBSAWM 1999, 19, 68, 279–280, 303, 306.

¹²⁸ DARWIN 2009, 259.

¹²⁹ Felix Moscheles: The Asiatic Peril. *Concord* July-August 1904, 102. Aihetta käsiteltiin *Concordin* sisällysluettelon mukaan kaksi kertaa myös vuonna 1901, mutta nämä kirjoitukset eivät ole säilyneet digitalisoidussa muodossa. *Concord*. January–December 1901. *Concord* 1901, II. Tutkimuskirjallisuudessa ks. COOPER 1991, 128, 175–177.

¹³⁰ BIDDISS 1992, 84, 94–95.

¹³¹ Justin McCarthy: Worlds Yet to Conquer! *Concord* January 1898, 4; C: Expansion. *Concord* August 1898, 122.

vapautta ja yksilön oikeuksia symboloineesta englantilaisuudesta – arvoista joiden levittäminen koko maailman laajuisiksi oli ihmiskunnan elinvoimaisuuden kannalta keskeistä.¹³² *Concordissa* kuvatus anti-imperialismin yhteydessä tarkasteltu kansainvälisen ja kansallisen suhde kääntyi täten pääläelleen korostaessaan englantilaisuuden olevan pohjimmiltaan kansainvälistä.

Tällainen anti-imperialistien viljelemä näkemys sisälsi MATIKKALAN mukaan väistämättä ajatuksen englantilaisuudeksi miellettyjen piirteiden paremmuudesta suhteessa muihin kulttuureihin, myös muuhun Eurooppaan.¹³³ Ajattelutapa oli havaittavissa *Concordin* artikkeleissa. Justin McCarthy totesi keväällä 1898 poliittisen vapauden ja koulutuksen kohteiden löytyvän lähempää kotia kuin Aasiasta ja Afrikasta.¹³⁴ Suoremmin asian ilmaisi C. E. Maurice buurisodan aikana vuonna 1902. Maurice palasi kirjoituksessaan kolme vuotta aiemmin järjestettyyn Haagin konferenssiin. Estäessään buureja osallistumasta konferenssiin ja siellä syntyneen sovittelusopimuksen osaksi oli Iso-Britannia mahdollistanut samana vuonna syntyneen buurisodan.¹³⁵

Konferenssi ja sen seuraukset olivat Mauricelle osoitus Ison-Britannian roolista rauhan edistämisessä. Erityisesti Euroopan pienempien valtioiden johtajaksi kotimaataan kaavailut Maurice koki Haagin tapahtumien vauhdittaneen Ison-Britannian eristäytymistä Manner-Euroopasta. Tämä oli menetys rauhan edistämiselle:

And what a loss that would be to Europe. [--] and if that role [the leader of the small States of Europe] could now be taken up, it might be a force for peace as well as for freedom. For the modern peace movement differs from the old one in this, that it is essentially international. Selfish isolation, as much as selfish aggression, is now the policy of the Jingo and Imperialist.¹³⁶

Lainauksessa mainittu eristäytyminen viittasi konservatiivihallituksen ulkopoliittikkaa ohjanneeseen tietoiseen etäännyttämiseen mantereiden tapahtumista. Liittoutumattomuus alkoi murentua 1900-luvun alussa solmittujen sopimusten myötä, joihin valtiota ajoivat buurisodan paljastamat ongelmat eristäytymisessä ja kolonioiden

¹³² MATIKKALA 2011, 1–2, 5, 95–96, 145–146, 204–205.

¹³³ MATIKKALA 2011, 5.

¹³⁴ Justin McCarthy: Worlds Yet to Conquer! *Concord* January 1898, 4.

¹³⁵ C. E. Maurice: Imperial Federation. *Concord* January 1901, 13. Vuoden 1899 kesällä järjestetyssä Haagin konferenssissa syntyneen sopimuksen yksi osa sisälsi pohjan konfliktitilanteiden ratkaisemiseksi sovittelun avulla. Sopimuksen allekirjoittaneet maat suostuivat harkitsemaan sovittelun käyttöä, mutta pakollista se ei ollut. Buurien pyyntö osallistua Haagin konferenssiin aiheutti diplomaattisen kiistan keväällä 1899. EYFFINGER 1999, 89–96, 373, 376, 440–441.

¹³⁶ C. E. Maurice: Imperial Federation. *Concord* January 1901, 13.

haavoittuvaisuudessa.¹³⁷ *Concordissa* tuomittiin eristäytymispolitiikka jo ennen sodan päättymistä ja se asetettiin vastakkain kansainvälisen rauhan edistämisen kanssa.¹³⁸

Sen lisäksi, että eristäytyminen nähtiin ristiriitaiseksi rauhanaatteen tavoitteiden kanssa, sisältyi näkemykseen ajatus Isosta-Britanniasta Euroopan rauhan edistämisen esimerkkimaana. Mauricen näkökulma oli korostanut Ison-Britannian roolia suhteessa pieniin valtioihin, mutta ennen buurisodan syttymistä oli toimitus kaavaillut kotimaalleen laajempaa tehtävää. Asevarustelun sijaan Euroopan tuli keskittyä rauhan edistämiseen ja muutos tuli aloittaa kotoa:

Above all ; for just in proportion to our larger freedom, our enormous power and wealth, and our geographical and other advantages, as compared with the nations of the Continent, is our duty superior and more urgent. [--] It is a duty of example in the first place.[--] If we cannot be rational, judicial, pacific, how can we expect Frenchmen to be, with the prancing Emperor on their Eastern border or Germans placed between two fires; or Austrians, torn by internal strife; or Russians, who have no voice in their own destiny?¹³⁹

Lainaus kuvaa *Concordissa* useamman kerran toistettua näkemystä rauhan edistämisen suuremmista vastoinkäymisistä Keski-Euroopassa. Vähintään muutaman kerran vuodessa toistetuissa viittauksissa asetettiin Iso-Britannia vastakkain Keski-Euroopan suurvaltojen Ranskan, Saksan ja Itävalta-Unkarin kanssa ja korostettiin militarismin kannatusta jälkimmäisissä. Kirjoitusten määrä ymmärrettävästi laski buurisodan alettua, muttei kadonnut kokonaan.¹⁴⁰

Väitteensä tueksi toimitus vetosi Keski-Euroopan suurempiin asevarustelumenoihin sekä asevelvollisuuteen, joihin myös moni rauhanaatetta vastustanut viittasi vakuutellessaan, ettei Iso-Britannia ollut syytöksistä huolimatta militaristinen. Vaikka Isolla-Britannialla oli sotilaita huomattavasti vähemmän kuin Keski-Euroopan suurvalloilla, on Martin PUGH muistuttanut, ettei tämä todellisuudessa tarkoittanut brittien olleen rauhanomaisempia. PUGH on selittänyt sotilaiden lukumäärää

¹³⁷ Ensimmäisenä pidetään Japanin kanssa laadittua liittoutumissopimusta vuodelta 1902. Tunnetuimpia lienee Ranskan ja Ison-Britannian välinen ”Sydämellinen yhteisymmärrys” vuodelta 1904. DARWIN 2009, 106–107, 255, 268–269.

¹³⁸ IAPA:ssa oli suhtauduttu kriittisesti Ison-Britannian eristäytymiseen jo 1800-luvulla. Ks. esim. CEADEL 2000, 21, 145.

¹³⁹ Our duty. *Concord* January 1898. 9.

¹⁴⁰ Justin McCarthy: Worlds Yet to Conquer! *Concord* January 1898, 4; Hodgson Pratt: Militarism v. Liberty. *Concord* March 1898, 34–35; W. Martin Wood: Proportionate Disarmament: A Reminder for Lisbon. *Concord* May 1898, 67; The Armaments of Europe. *Concord* December 1902, 190; M. L. Cooke: An Impression of the Rouen Congress. *Concord* October 1903, 149.

siirtomaakonfliktien sotilaallisten tappioiden suhteellisella vaatimattomuudella sekä valtion panostuksella valtavaan laivastoonsa.¹⁴¹

Osuvimmin artikkelit kuvastivat viktoriaanisen ajan Isossa-Britanniassa yleistä ajatusta kotimaan erityisyydestä suhteessa muuhun Eurooppaan. Erityisen halveksuvasti maassa alettiin suhtautua teollisuuden ja militarismin vahvistamaan Saksaan, joka korvasi vuosisadan vaihteeseen tultaessa Venäjän ja Ranskan ulkopolitiikan suurimpana uhkana.¹⁴² *Concordissa* kommentoitiin Saksa-uhkaa alkuvuodesta 1903. Kirjoituksessa todettiin olevan väärin tuomita koko Saksan kansa keisari Vilhelm II:n harjoittaman politiikan takia. Militaristisen Saksan rinnalta löytyi kirjoittajan mukaan myös rauhanomaisempi puoli, jota kuvasti rauhanliikkeen suuresti ihaillema, *Ikuiseen rauhaan* -teoksen (1795) kirjoittaja, filosofi Immanuel Kant (1724–1804).¹⁴³

Täysin vapaita Saksa-pelolle ei *Concordissakaan* oltu, minkä osoittaa päätoimittaja Perrisin samana vuonna kirjoittama artikkeli Otto von Bismarckista (1815–1898). Vaikka Bismarckin menehtyminen oli Perrisin mukaan ollut voitto Euroopan rauhalle, liitti hän artikkelinsa lopussa militarismin erottamattomaksi osaksi rautakanslerin jälkeistä Saksa. Valtion rauhanomaisempaa kulttuuria Perris ei maininnut sanallakaan.¹⁴⁴ Rauhan linkittäminen englantilaisuuden syvimpään olemukseen nousi esille myös kaksintaistelua ja militarismia käsittelevässä artikkelissa, jossa kirjoittaja kuvaili keskusteluaan unkarilaisen henkilön kanssa. Unkarilainen oli heti aluksi korostanut vastustavansa kaksintaisteluja, olihan hän puoliksi englantilainen.¹⁴⁵ Viittaukset englantilaisuuden luontaiseen rauhanomaisuuteen loivat käsitystä kotimaan paremmuudesta, erityisesti kun samaan aikaan rakennettiin kuvaa militarismin kanssa kamppailevasta Keski-Euroopasta. Samalla artikkelit osoittavat, ettei *Concordissa* oltu täysin vapaita kansallisista ennakkoluuloista, vaikka niin annettiin ymmärtää.

Toimituksen lisäksi korostivat lehden ulkomaalaiset kirjoittajat Ison-Britannian roolia kansainvälisen rauhan edistämisessä. Ranskalainen rauhanaktivisti Urbain Gohier

¹⁴¹ 1870-luvulla Isolla-Britannialla oli PUGHin arvioiden mukaan 0,25 milj., Ranskalla ja Saksalla 3,5 milj ja Venäjällä yli 4 milj. sotilasta. PUGH 2012, 103, 114. Ks. myös SHEEHAN 2008, 3–4, 7, 11.

¹⁴² HOBBAWM 1999, 313–315, 318–320; PUGH 2012, 115–117; MATIKKALA 2011, 5. Ks. myös SYRJÄMÄÄ 2007, 128; DARWIN 2009, 255, 260–263, 268–269.

¹⁴³ C. E. Maurice: Germany: A Word of Warning. *Concord* February 1903, 18–19. Immanuel Kantin merkittävyydestä rauhanliikkeelle ks. esim. CORTRIGHT 2008; 2–3, 26, 246.

¹⁴⁴ G.H. Perris: The Paragon of Militarism. IV. Bismarck's Achievement. *Concord* August 1903, 125–126. Ks. myös Bismarck. *Concord* August 1898, 125.

¹⁴⁵ Samuel James Capper: Militarism and the Tyranny of the Duel. *Concord* July 1898, 98.

kirjoitti ylistävin sanoin Ison-Britannian asemasta suhteesta mantereeseen vuoden 1899 alussa:

England is the holy land of liberty, her ultimate refuge when reaction triumphs on the Continent. England is a great and permanent example of the power of the will. It may be that her rude egoism checks our sympathy; but her robust virtues command respect.¹⁴⁶

Gohierin toteamus julkaistiin edellisenä vuonna valtioiden välejä hiertäneen siirtomaakiistan jälkimainingeissa, joten imartelevien sanojen käyttö oli oletettavasti tietoista. Toisaalta M. S. ANDERSONin mukaan Isolla-Britannialla oli 1800-luvulla keskieuropalaisten rauhanjärjestöjen piirissä sekä symbolinen että toiminnallisen rooli: maahan oli perustettu Euroopan ensimmäinen rauhanjärjestö, valtio edusti niin poliittista, taloudellista kuin yhteiskunnallista vapautta ja se oli mukana solmimassa runsaasti erilaisia sovittelusopimuksia vuosisadan lopulla.¹⁴⁷

Martin CEADEL on katsonut rauhanaatteen uudistusvoiman siirtyneen 1800-luvun loppupuolella mantereelle. Väitettä tukee Nobelin rauhanpalkinnon ensimmäisenä naisena vuonna 1906 voittaneen Bertha von Suttnerin, palkinnon keksijän Alfred Nobelin (1833–1896) ja sodankäynnin rationaalisuuden kyseenalaistaneen puolalaisen Jean de Blochin valtava menestys rauhanliikkeen sisällä.¹⁴⁸ Eurooppalaisten rauhanaktivistien reaktiot buurisodan syttymiseen osoittavat kuitenkin Ison-Britannian symbolisen arvon säilyneen. von Suttnerin kirjoittama kirje Ison-Britannian rauhanjärjestöille vuonna 1901 kuvasti näitä reaktioita:

England was for us the classic soil of the conceptions of freedom and peace, the shining example of a people untainted by militarism. And on this very ground rests our hope that when the blood-reddened cloud which hangs over you is dispersed, the peace reaction will be all the more telling.[--] We, friends of Peace, well know what we owe to England, and what we still may hope of her.¹⁴⁹

Von Suttnerin kuvauksessa buurisodan luomat verenpunaiset pilvet olivat hetkellisiä verrattuna englantilaisuuteen syvästi juurtuneeseen rauhaan ja siitä kummunneeseen liikkeeseen.

¹⁴⁶ Urbain Gohier: France and England: The Final madness. *Concord* January 1899, 4.

¹⁴⁷ ANDERSON 1993, 256. Ks. myös LYNCH 2012, 210–211.

¹⁴⁸ CEADEL 2000, 139.

¹⁴⁹ Peace Day Meeting. From The Baroness von Suttner. *Concord* March 1901, 36. Ks. myös From Our Swiss Colleagues. *Concord* January 1901, 12.

Von Suttnerin kuvailema toiveikkuus oli buurisodan aikana vähemmistössä. Pian Haagin konferenssin jälkeen alkanut sota otettiin rauhanliikkeen sisällä epäuskoisina vastaan. Yhdysvaltalaisen *The Advocate of Peacen* toimitus totesi häpeällisen ja ei-englantilaisuutta edustaneen sodan vieneen Ison-Britannian tuhat vuotta taaksepäin barbaarien aikaan.¹⁵⁰ Kotimaan maineen oikaisemisesta tulikin IAPA:n toiminnan keskeisin osa buurisodan vuosiksi.¹⁵¹

Concordissa yhdyttiin sodan kritisoijiin, mutta kritiikin määrälle tunnistettiin rajansa. Vuoden 1901 Glasgow'n kongressin alla julkaistussa artikkelissa Felix Moscheles kertoi yllättyneensä Keski-Euroopassa kohtaamansa negatiivisen palautteen runsaudesta. Vaikka hän piti kritiikkiä oikeutettuna, syytti Moscheles keskieuropalaisia tekopyhyydestä. Väitteensä tueksi hän mainitsi Ranskan ja Saksan siirtomaakonfliktit sekä antisemitismin ja militarismin vahvistumisen.¹⁵² Buurisodasta huolimatta *Concordissa* tunnettiin aitoa ylpeyttä englantilaisuudesta. Glasgow'n kongressin aattona toimitus toivoi, että lukijat auttaisivat heitä osoittamaan kansainvälisille vieraille valtion rauhanliikkeen todellisen voiman ja tekemään kongressista maan pitkän rauhantradition arvoisen.¹⁵³ Etelä-Afrikassa riehunut sota ei murtautunut englantilaisuuden ja rauhan sidettä. Päinvastoin yhteyden osoittamisesta tuli entistä tärkeämpää.

Vaikka buurisodan kaltaiset konfliktit aiheuttivat säröjä rauhanliikkeen yhteneväisyyteen, oli tapahtumilla vähän vaikutusta käytännön tasolla. Edistysuskoa maailmannäyttelyissä tarkastelleen Taina SYRJÄMAAN tutkimus osoittaa 1800-luvun konfliktien harvoin katkaisseen valtioiden diplomaattisia suhteita tai estäneen kasainvälisten tapahtumien, kuten maailmannäyttelyiden, järjestämistä. Näin oli myös eurooppalaisten rauhanjärjestöjen parissa, jotka sulki kansainvälinen politiikan

¹⁵⁰ The Anti-Peace Riots in England. *The Advocate of Peace* May 1900, 101. Tutkimuksessa ks. COOPER 1991, 175.

¹⁵¹ International Arbitration and Peace Association. *Concord* June 1902, 97. Tutkimuksessa ks. COOPER 1991, 104; GITTINGS 2012, 147.

¹⁵² Felix Moscheles: Some Impressions Gathered Abroad. *Concord* June 1901, 81–83. Antisemitismillä Moscheles viittasi vuonna 1894 alkunsa saaneeseen Dreyfusin tapaukseen, jossa ranskanjuutalaista upseeria Alfred Dreyfusia (1859–1935) syytettiin Saksan puolesta vakoilusta. Viisi vuotta kestäneiden tutkimusten jälkeen Dreyfus todettiin syyttömäksi. Tapaus sai aikanaan runsaasti huomiota ympäri Eurooppaa ja jakoi mielipiteitä suurimman osan rauhanaktivisteista ollessa Dreyfusin viattomuuden puolella. COOPER 1991, 64, 117–120; SHEEHAN 2008, 18. Tapauksesta *Concordissa* ks. The Outlook in September. Dreyfus. *Concord* October 1898, 157; The Outlook in August. Dreyfus. *Concord* September 1899, 154; Henry Woods Perris: After the Verdict. *Concord* October 1899, 167–168.

¹⁵³ For Glasgow. *Concord* August 1901, 115.

vuosittaisten kongressien ulkopuolelle.¹⁵⁴ Tästä johtuen brittiläisen rauhanaktivistin ja journalistin W. T. Steadin (1849–1912) Ison-Britannian ulkopoliitiikan tuominnut ja sadatuksia sisältänyt puheenvuoro herätti yhteneväisten kommenttien sijaan paheksuntaa. Steadin jälkeen puheenvuoron saanut The Peace Societyn puheenjohtaja W. Evans Darby kuvasi puhetta räjähdykseksi ja toivoi muiden puhujien säilyttävän malttinsa kongressin arvokkuudelle sopivalla tavalla.¹⁵⁵ Myös Felix Moscheles tuomitsi Steadin käytöksen kongressia seuranneessa numerossa. Moschelesin mukaan kongressi ei ollut sopiva paikka osallistujamaiden politiikan kyseenalaistamiseen ja kongressin muuten harmonisen tunnelman häiritsemiseen.¹⁵⁶ Toisaalta *Concordissa* kritisoitiin toistuvasti buurisotaa. Nämä artikkelit ja edellä mainittu Keski-Euroopan reaktioita käsitellyt kirjoitus sekä Glasgow'n kongressin kuvaukset osoittavat, että kritisoiminen koettiin *Concordissa* soveliaaksi, kunhan se tapahtui oikealla foorumilla.

Samaan aikaan Glasgow'n kongressin kanssa julkaistiin IAPA:n puheenjohtajan Hodgson Prattin buurisotaa käsitellyt artikkeli. Iso-Britannia oli Prattin mukaan menettämässä sodan myötä paitsi sotilaallisen myös moraalisen arvovaltansa eikä parlamentin harjoittama politiikka noudattanut enää maan todellista suuruutta ja kunniaa.¹⁵⁷ Prattin viittaus kansalliseen rappioon oli Hugh CUNNINGHAMin mukaan anti-imperialistiselle argumentoinnille tavallista.¹⁵⁸ Epävarmuus kotimaan tulevaisuudesta kasvoi buurisodan pitkittyessä kun jo sitä ennen noteeratut ongelmat voimistuivat: talouden laskusuhdanne jatkui, Saksa vahvisti asemiaan, tavallisen kansan köyhyys kasvoi ja syntyvyys laski. Aiemmin samana vuonna tapahtunut kuningatar Viktorian menehtyminen sai monet pohtimaan Charles Darwinin hengessä Ison-Britannian mahdollisuuksia, jos vain vahvimmat selviäisivät.¹⁵⁹ Tällaiseen ilmapiiriin Prattin ilmaisema pelko moraalisesta rappiosta sopi hyvin. Sotilaiden hengen ja kansainvälisen maineen lisäksi myös kansallinen moraalitapa oli buurisodan myötä vaakalaudalla.

¹⁵⁴ SYRJÄMAA 2007, 127–128. Rauhankongresseista ks. CEADEL 2000, 145.

¹⁵⁵ Puheenvuorossa Stead vaati rauhanliikkeeltä mm. pasifistisia toimia Isoa-Britanniaa kohtaan sekä valtion erottamista kristinuskosta. *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress 1902*, 82–87, erit. 82–84. Tutkimuksessa CEADEL 2000, 158.

¹⁵⁶ Felix Moscheles: How We Agreed & Differed at the 10th Peace Congress. *Concord* Sept.-Oct. 1901, 131.

¹⁵⁷ Hodgson Pratt: One Reason Why This War Was Possible. *Concord* June 1901 84.

¹⁵⁸ CUNNINGHAM 1989, 107. Ks. myös MATIKKALA 2011, 112–114.

¹⁵⁹ PUGH 2012, 39–41; BIDDIS 1992, 97–99. Ks. myös HOBBSAWM 1999, 271–275; SALMI 2002, 156–160. Vrt. HAYES 1992, 24.

Vuosi sodan päätyttyä usko brittiläisyyteen oli palannut. Imperialismia kritisoineessa kirjoituksessa toimitus antoi kotimaalleen jälleen esimerkin aseman kansainvälisen rauhan edistämiseksi:

[--] it is absurd to talk about national economy if the present growth of armaments is to continue. It can only be stopped international action; someone must take an initiative in that direction, and as the strongest Power and the leader in the race the duty is plainly ours.¹⁶⁰

Anti-imperialistisen artikkelin toteamus oli pääosin retoriikkaa, jolla toimitus pyrki vetoamaan lukijoihin aseistariisunnan kannatuksen nostamiseksi. Toisaalta kirjoituksessa ei näkynyt enää buurisodan aikaista dekadenssin sanastoa, mikä osoittaa osan sisällöstä perustuneen kirjoittajan aitoon uskoon. Vuoteen 1903 tultaessa pelot siirtyivät hetkeksi sivummalle ja kotimaa nähtiin jälleen Euroopan voimakkaimpana valtiona sekä rauhanaatteen esikuvana.

Kansallisvaltioiden hallitsemassa Euroopassa rauhanjärjestöjen kansainvälinen työ leimattiin epäisänmaallisuudeksi. Järjestöt eivät hyväksyneet kritiikkiä vaan loivat tilalle vaihtoehdoisen käsityksen, josta *Concord* esitti oman tulkintansa. Anti-imperialistiselle lehdelle kansainvälisyyden näkeminen kansallisen hyvinvoinnin jatkeena avasi mahdollisuuden istuvan konservatiivihallituksen kritisoimiseen ja samalla oman toiminnallisuuden korostamiseen. Vaikka lehti tuomitsi vallitsevan politiikan kolonioiden riistämiseksi, ei sekään kumonnut eurooppalaisen sivistyksen roolia. Sven-Eric LIEDMAN onkin huomauttanut, etteivät aikalaiset käytännössä kyseenalaistaneet länsimaisen kulttuurin asemaa.¹⁶¹

Toisaalta imperialismiin kautta katsottuna painotus siirtyi kansainvälisestä kansalliseen nostaan aikalaisten tulkinnassa englantilaisiksi mielletyt arvot ja piirteet keskeiseksi osaksi rauhan edistämistä. Iso-Britannia nostettiin *Concordissa* kansainvälisen rauhan edistämisen kannalta johtavaan asemaan, jonka se säilytti läpi buurisodan. Vaikka sodankäynnin kritisointi yleisesti katsottiin lehdessä suotavaksi, asetettiin sille myös rajansa: buurisodan arvostelu muuttui toimituksen silmissä kyseenalaiseksi, kun se laajennettiin lehden ulkopuolelle kansainväliseen yhteyteen. Heille kansainvälinen rauha oli syvintä englantilaisuutta ja todellinen englantilaisuus rauhanomaista.

¹⁶⁰ The Empire of Humbug. *Concord* May 1903, 67.

¹⁶¹ LIEDMANN 1997, 163–168, erit. 168. Ks. myös IRIYE 1997, 40–43; MATIKKALA 2011, 4–5, 17, 206.

3. Kansainvälistä rauhan edistämistä

3.1. Anarkia vaatii rajoittamista

M. S. ANDERSON on kuvaillut 1800-luvun lopun Eurooppaa viiden suuren harvainvallaksi, joka pohjautui valtioiden keskinäiselle tasapainottelulle yhteistyön ja kilpailun välillä. Vuosisadan lopulla tasapainoa vavisuttivat Afrikkaan ja Aasiaan sijoittuneet siirtomaakonfliktit, jotka vahvistivat nationalistisessa ilmapiirissä kukoistaneita kansallisia ennakkoluuloja.¹⁶² Toisaalta valtioiden taloudellisen ja poliittisen yhteistyön tiivistyminen 1800-luvun lopulla antoi rauhanaktivisteille syyn uskoa pysyvän rauhan muodostumiseen. Merkittävin edistysaskel oli oikeudellisten konfliktinratkaisumenetelmien, eritoten sovittelun, kehittyminen. 1870-luvulla hallitsevaksi rauhan edistämisen menetelmäksi noussut sovittelu tarkoitti yksinkertaistettuna valtioiden alistamista konfliktitilanteissa välimiesneuvotteluun voimankäytön sijaan.¹⁶³ Vuosisadan viimeisellä kymmenyksellä Euroopan valtiot solmivat yli kuusikymmentä sovittelusopimusta. Iso vaikutus sopimusten syntymiseen oli vuonna 1889 perustetulla Parlamenttienvälisellä liitolla. Liiton vuosittaisissa kongresseissa Euroopan ja Yhdysvaltojen parlamenttien jäsenet pohjustivat sovittelun vakiinnuttamista osaksi kansainvälistä politiikkaa. Kehitys kulminoitui vuosisadan viimeisenä kesänä Haagissa järjestettyyn, rauhan edistämistä ensimmäistä kertaa käsitelleeseen, kansainväliseen konferenssiin.¹⁶⁴

Samalla kun usko valtioiden yhteissävelen löytämiseen kasvoi, nousivat ei-valtiolliset toimijat osaksi kansainvälistä politiikkaa. Poliittisen vapauden laajentuminen heijastui kansalaisjärjestöjen lukumäärän kasvuun. Etäisyyksien pienentyessä ja matkustamisen helpotuttua sekä halvennuttua poistuivat esteet järjestöjen kansainväliseltä yhteistyöltä. Nämä ylijärjestöt loivat rauhanjärjestöille suurvaltapolitiikan lomaan oman toimintakanavan, jossa työskentelemällä ne pyrkivät vakiinnuttamaan rauhan osaksi kansainvälistä politiikkaa.¹⁶⁵ Kansainvälisten suhteiden tapahtumat ja kehityslinjat

¹⁶² ANDERSON tunnistaa suurvalloiksi Ison-Britannian, Preussin, Ranskan, Venäjän ja Itävalta-Unkarin. ANDERSON 1993, 186–188, 250–252. Ks. myös HOLSTI 1991, 162, 164; BARTLETT 1996, 95, 122, 126–132, 136–141.

¹⁶³ CORTRIGHT 2008, 49–50. Ranskalaiset ja brittiläiset rauhanjärjestöt olivat keskustelleet sovittelun tärkeydestä jo 1840-luvulla pidetyissä kongresseissa, mutta laajempaan suosioon menetelmä nousi vuonna 1871, jolloin Yhdysvallat ja Iso-Britannia sopivat keskinäisen konfliktin kolmannen osapuolen avulla. EYFFINGER 1999, 47–48, 51–52.

¹⁶⁴ COOPER 1991, 59–62, 91–92; GITTINGS 2012, 142–147, 220. 1800-luvulla solmitut sovittelusopimukset olivat lähes poikkeuksetta taloudellisia, ja niiden toisena osapuolena oli usein Yhdysvallat tai Iso-Britannia. ANDERSON 1993, 254–256; CARON 2000, 8–10; KOSKENNIEMI 2007, 19.

¹⁶⁵ IRIYE 2002, 1, 4–7, 10–11. Ks. myös IRIYE 1997, 1–3, 18–19, 27–28; SURI 2005, 231–232.

heijastuivat väistämättä rauhanjärjestön julkaisemaan *Concordiin*. Miten *Concordissa* uutisoitiin valtioiden kansainvälisistä suhteista ja miksi? Millainen asema rauhan edistämisenä katsottiin olevan kansainvälisessä politiikassa, ja miten Haagin konferenssin koettiin vaikuttavan tähän? Toisaalta, miten lehdessä kirjoitettiin rauhanliikkeen ylijärjestyksestä toiminnasta, ja miten tällainen uutisointi loi kirjoitusten mukaan kuvaa ihmiskunnan ykseydestä?

Kansainvälisten suhteiden ja ulkopolitiikan käsitteleminen lisääntyi lehdistössä 1800-luvun lopulla. Tiedonsaannin parantuminen ja ihmisten kasvanut kiinnostus lisäsivät ulkomaiden näkymistä sanomalehdistössä. Varsinkin Isossa-Britanniassa oli imperialismilla merkittävä vaikutus. Aikalaiset joutuivat yhä useammin kosketuksiin vieraiden kulttuurien kanssa tavaroiden ja ihmisten virratessa Britti-imperiumin sisällä mantereelta toiselle.¹⁶⁶ Toisaalta imperiumin jatkuvat sodat ja konfliktit tarjosivat runsaasti uutisoitavaa. *Concordille* tällaiset tapahtumat olivat oivallinen tilaisuus osoittaa imperialismiin negatiiviset seuraukset. Vähintään puolissa lehden numeroista käsiteltiin kansainvälistä selkkausta vuosina 1898–1903. Kirjoitusten näkökulma oli vahvasti sidoksissa suurvaltapolitiikkaan. Muun muassa vuonna 1901 buurisotaa ja boksarikapinaa käsittelevissä kymmenissä artikkeleissa mainittiin paikallisten kohtaamat julmuudet, mutta pääpaino oli vuonna 1895 liberaalit vaaleissa voittaneen konservatiivihallituksen ulkopolitiikan kritisoinnissa.¹⁶⁷

Juuri kansainvälisten konfliktien aikana valtioiden suhteet muuttuivat näkyviksi. Yksi tällaisista oli niin kutsuttu Fashodan konflikti vuonna 1898. Kesällä alkunsa saanut tapahtumasarja, jonka pohjalla oli Ison-Britannian ja Ranskan välinen aluekiista Sudanin ja Egyptin hallinnasta, oli eskaloitua avoimeksi sodankäynniksi. Tältä vältyttiin ja lopullisesti tilanne ratkesi seuraavana vuonna Ranskan luopuessa aluevaatimuksistaan.¹⁶⁸ *Concordissa* käsiteltiin tapahtumaa vuoden aikana noin kymmenessä artikkelissa. Kirjoitukset painottuivat muutamaankin numeroon vuosien 1898 ja 1899 vaihteeseen, jolloin konfliktin levottomin vaihe oli jo ohitettu. Tapahtumien kertaamisen sijaan toimitus keskittyi syyttämään molempia osapuolia oikeuksiensa ylittämisestä ja konfliktin taustalla vaikuttaneiden imperialististen motiivien

¹⁶⁶ GEPPERT 2008, 133–135; TEMPLE 2008, 22–24. Vrt. SALMI 2002, 149–154; MCNEILL&MCNEILL 2003, 381, 385–387; SYRJÄMAA 2007, 147–148, 88–95.

¹⁶⁷ The Root of the Evil in China. *Concord* February 1901, 20; Armenia Outdone. *Concord* February 1901, 21–26; Slaughter, Loot, and Outrage in China. *Concord* March 1901, 43–44; Our Haynaus and Weylers. *Concord* March 1901, 33–34; A Thought for the Holidays. *Concord* July 1901, 97.

¹⁶⁸ CASSELS 1996, 117.

puoltamisesta. Samanlaista rohkeasti kantaa ottavaa sanastoa käytettiin samaan aikaan käydyin Yhdysvaltain ja Espanjan sodan uutisoinnissa.¹⁶⁹

Sotatapahtumien kuvailun vähyyttä selitettiin lehdessä heinäkuussa 1901. Buurisodan yhteydessä julkaistussa kirjoituksessa toimitus totesi lehden jättäneen sotien kuvaamisen vähälle, sillä kauheuksien hetkellisen tunteen saavuttaminen oli heidän mukaansa mahdollista vain liikkuvan kuvan avulla.¹⁷⁰ Kirjallinen ilmaisu oli liian rajallinen sodan kuvaamiseen. Toteamus sopi buurisodan yhteyteen, koska sen aikana käytettiin huomattavasti visuaalista materiaalia, mukaan lukien ensimmäistä kertaa elokuvaa – tosin lähinnä sotainnon nostattamiseksi.¹⁷¹ Myös *Concordin* ilmestymistiheydellä voi olettaa olleen vaikutusta. Lehti ilmestyi vain kerran kuukaudessa, minkä vuoksi se ei kyennyt antamaan yhtä ajankohtaista tietoa kuin päivä- ja viikkolehdet. Lennätinlinjat toivat tietoa yhä kauempaa yhä ajankohtaisemmin, ja voikin olettaa toimituksen jättäneen tarkoituksella tällaisen tiedon tarjoamisen muille julkaisuille.

Muista rauhanjulkaisuista poikenneen kansainvälisiin konflikteihin kantaa ottaneen kirjoitustavan taustalla oli IAPA:n tietoinen valinta. Hodgson Pratt avasi näkemystä artikkelissaan ”Politics and Peace: A Project” vuonna 1898. Artikkelissa Pratt toivoi muilta rauhanjärjestöiltä aktiivisempaa osallistumista kansainväliseen politiikkaan kommentoinnin avulla. Sähkösanomien myötä väärän tiedon levittämisestä oli tullut entistä helpompaa, mikä heijastui kansallisten ennakkoluulojen vahvistumiseen, ja sitä kautta konfliktien eskaloitumiseen. Ennakkoluulojen purkaminen kansainvälistä politiikkaan kommentoimalla oli Prattin mukaan yksi rauhan edistämisen keskeisimmistä tavoitteista. Artikkelissaan Pratt peräänkuuluttikin rauhanaktivisteilta aktiivisempaa osallistumista poliittisiin keskusteluihin.¹⁷²

¹⁶⁹ The Peace Society and the War. *Concord* May 1898, 72–73; W. Martin Wood: Responsibility for the War. *Concord* June 1898, 85–86; C: The Crises for Democracy. *Concord* July 1898, 104–105; The Sirdar’s Shambles. *Concord* October 1898, 152–153; Hodgson Pratt: Egypt: We Rear What We Sow. *Concord* November 1898, 162–163; The Red Sudan. *Concord* November 1898, 169–173; The Outlook in November. Wanted a Sirdar. *Concord* December 1898, 188–89; Urbain Gohier: France and England: The Final Madness. *Concord* January 3–4.

¹⁷⁰ A Thought for Holidays. *Concord* July 1901, 97.

¹⁷¹ MORGAN 2002, 9–10.

¹⁷² Hodgson Pratt: Politics and Peace: A Project. *Concord* June 1898, 88. Tarkemmin IAPA:n suhtautumisesta kansainväliseen politiikkaan ks. CEADEL 2000, 145; LAITY 2001, 107. Suhtautuminen kansainvälisen politiikan kysymyksiin rauhanliikkeen sisällä ks. COOPER 1991, 160–163.

Lehdessä toistettiin useasti näkemys eri kansallisuuksien harmonisesta yhteiselosta ja suhtauduttiin epäilevästi muun muassa 1800-luvun lopulla heränneisiin yrityksiin luoda Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen välille liittouma. Liittouman pelättiin kiristävän entisestään kansainvälisiä suhteita ja korostavan kansallisuuksiin liitettyjä stereotyyppioita.¹⁷³ Stereotyyppioiden kukoistusta vuosisadan lopun Euroopassa kuvaa, että asiaa pohdittiin myös Atlantin toisella puolella. Lokakuussa 1897 oli *The Advocate of Peacen* toimitus todennut, että vaikka Euroopan sotilaalliset liittoumat vaihtuivat, säilyivät niiden aiheuttamat vihamielisyys, epäluulo ja pelko vuodesta toiseen.¹⁷⁴

Ison-Britannian päävihollinen oli vaihdellut eri vuosikymmeninä Venäjältä Ranskaan. Valtioiden erimielisyydet unohtuivat Saksan vahvistuttua sotilaallisesti vuosisadan vaihteessa.¹⁷⁵ Vuonna 1898 Ranskan ja Ison-Britannian välit olivat vielä horjuvat, minkä vuoksi lehdessä huolestuttiin Fashodan konfliktin seurauksista. Helmikuussa 1898 julkaistiin *Concordissa* IAPA:n nimissä Ranskan suurlähettiläälle lähetetty kirje, jossa järjestö lupasi tekevänsä kaikkensa maiden välien korjaamiseksi.¹⁷⁶ Kirje oli hyvä osoitus Martin CEADELIN huomiosta, että IAPA toimi myös itse aktiivisesti kansainvälisen harmonian ylläpitämisen puolesta.¹⁷⁷ Samasta näkökulmasta voi lähestyä *Concordin* uutisointia. Pyrkinessään rauhalle hedelmällisen maaperän luomiseen kansallisia ennakkoluuloja purkamalla lehti osallistui itsessään rauhan edistämiseen.

Jo mainitussa *the Advocate of Peacen* numerossa oli todettu, että mikä tahansa Euroopan valtioista oli epäluulon ilmapiirissä kykenevä aiheuttamaan mantereenlaajuisen kiistan.¹⁷⁸ Hodgson Prattin mukaan Fashodan kaltaiset kansainväliset konfliktit paljastivat, kuinka epävakaalla pohjalla valtioiden suhteet olivat. Valtioiden väliset siirtomaakiistat, epäluulo, vihamielisyys ja asevarustelukilpailu olivat Prattin mukaan osoitus kansainvälisten suhteiden anarkiasta. Samanlaista tyytymättömyyttä kansainvälisiin suhteisiin esitti moni *Concordissa*. Yksi

¹⁷³ C: Pan-Anglican Glimcrackery. *Concord* June 1898, 84–85; Hodgson Pratt: Opportunity of the American People. *Concord* August 1898, 115–116; The Americanisation of England. *Concord* January 1902, 3–4.

¹⁷⁴ England and Germany. *The Advocate of Peace* October 1897, 205–206. Ennakkoluulojen ja muukalaisvihan kasvusta ks. HOBBSAWM 1999, 159–160.

¹⁷⁵ PUGH 2012, 115–117, 155–158; DARWIN 2009, 255, 260–263, 268–269. *Concordissa* ks. C. E. Maurice: Germany: A Word of Warning. *Concord* February 1903, 18–19.

¹⁷⁶ France and Great Britain. *Concord* February 1899, 31.

¹⁷⁷ CEADEL 1999, 114.

¹⁷⁸ England and Germany. *The Advocate of Peace* October 1897, 206.

toistetuimpia termejä oli aseistettu rauha.¹⁷⁹ Termillä kuvattiin pitkään Euroopassa jatkunutta sodatonta aikakautta painottaen, että kyse oli vain aseiden ylläpidetystä näennäisrauhasta. Aikalaiskeskusteluissa runsaasti viljeltyyn termiin liittyi olennaisena osana näkemys, ettei aika ilma sodankäyntiä tarkoittanut samaa kuin rauha.¹⁸⁰ Termin laaja käyttö muun kritiikin lisäksi osoittaa, että *Concordissa* rauhan koettiin vaativan muutakin kuin kansainvälisten konfliktien välttämistä.

Rauhanliikkeen sisällä oli eri variaatioita ensisijaisista menetelmistä rauhan saavuttamiseksi. Tutkimuskirjallisuudessa on tehty karkea jaottelu Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen sekä Manner-Euroopan välille, edellisten korostaessa aseistariisuntaa ja keskieuropalaisten tukiessa sovittelumenetelmien kehittämistä. Tosiasiassa harva kannatti puhtaasti yhtä menetelmää. Vaikka asevarustelu tässä työssä aiemmin osoitetusti oli IAPA:n tärkeimpiä tavoitteita, kannatti järjestön puheenjohtaja Hodgson Pratt ennen kaikkea sovittelua.¹⁸¹ Päätoimittaja G. H. Perrisin artikkelit Venäjän demokratian heikosta tilasta vuonna 1904 taas heijastelivat sosialistista aatemaailmaa. Perris ei voinut hyväksyä tuolloin Venäjän ja Ison-Britannian välille kaavailtua liittoumaa, sillä demokratian tila oli edellisessä liian heikko. Asevarustelun, sovittelun ja sosiaaliuudistusten lisäksi lehdessä julkaistiin kirjoituksia taloudellisen yhteistyön ja instituutioiden kehittämisen tarpeellisuudesta.¹⁸²

Vaikka lehdessä annettiin näkyvyyttä erilaisille rauhan edistämisen menetelmille, eivät nämä olleet yksin tarpeeksi. Tämä tulee esille Felix Moschelesin kirjoituksessa, joka julkaistiin Itä-Afrikan konfliktin jälkimainingeissa. Moschelesin mukaan konfliktien sovittelu ja aseistariisunta eivät olleet yksistään riittäviä keinoja rauhan vakiinnuttamiseksi osaksi kansainvälisiä suhteita. Rauha vaati perustavalaatuisempaa muutosta:

¹⁷⁹ Hodgson Pratt: Tsar's Eirenikon. *Concord* December 1898, 178. Aseistetusta rauhasta ks. esim. Hodgson Pratt: Militarism v. Liberty. *Concord* March 1898, 35; The Stage Before Conscriptio. *Concord* December 1900, 186; C. E. Maurice: The Romantic Idea of War. *Concord* December 1900, 190; Felix Moscheles: To-morrow versus To-day. *Concord* May 1903, 69–70.

¹⁸⁰ COOPER 1991, 121, 126, 140–141, 148, 206.

¹⁸¹ Hodgson Pratt: Can Englishmen Safely Resort to Arbitration? *Concord* June 1900, 81–82. Ks. myös International Law: A Step Forward. *Concord* May 1898, 68–69. Rauhanliikkeen sisäisistä painotuseroista ks. COOPER 1991, 93–94, 206–208; EYFFINGER 1999, 52–55; LAITY 2001, 126–128.

¹⁸² Alfred H. Fried: The German Outlook. *Concord* July 1901, 102–103; John B. Clark: Peace as Assured by Economic Tendencies. *Concord* February 1903, 29–30; The International Peace Institute. *Concord* March 1903, 43–44; The Internationalist Ideal. *Concord* April 1903, 63; Hodgson Pratt: The Peace Movement in Its Economic Aspect. *Concord* May 1903, 80; G. H. Perris: Peace and Liberty: England and Russia II. *Concord* July-August 1904, 99–100.

No great reform in our international relations, no disarmaments, no permanent peace can be hoped for as long we collectively do that which, as individuals, we should scorn to do; as long as the morality of the citizen is measured by one standard and the morality of the nation by another.¹⁸³

Moschelesin esittämän vaatimuksen kansainvälisestä moraalista voi yhdistää osaksi kansalaisyhteiskunnan kehitystä. Valtioin ja yksilön suhde oli problematisoitu jo kauan ennen 1800-luvun loppua, mutta kansallisvaltiot nostivat kansan uudella tavalla esille. Sekä yksilö että valtio asetettiin alisteiseksi kansakunnalle. Tämä muutos yhdistettynä poliittisen vapauden kasvuun mullisti käsityksen valtion velvollisuuksista kansalaisiaan kohtaan samalla, kun aiemmin tiukasti valtioiden toimipiiriin kuuluneiden asioiden kyseenalaistamisesta tuli hyväksyttävämpää.¹⁸⁴ *Concordin* kritiikissä ei ollut kysymys vain aseistariisunnan kaltaisista materiaalisista muutoksista, vaan koko kansainvälisten suhteiden muodostaman valtatasapainon kyseenalaistamisesta, mikä mahdollistui kansalaisyhteiskunnan kehityksen myötä.

Ajatus kansainvälisestä moraalista toistui uudestaan samassa numerossa. Itä-Afrikan tilannetta tarkastelleen Hodgson Prattin mukaan kansainvälinen moraalitarkoitus, ettei yksikään valtio saanut toimia itsensä tuomarina.¹⁸⁵ Prattin voi katsoa viitanneen liberaalipoliitikko William Gladstonen (1809–1898) ajatukseen moraalitarkoitus-interventiosta. Vuonna 1898 kuollut Gladstone katsoi, että kaikkea inhimillistä toimintaa tuli arvioida samoin moraaliperustein. Käytännössä tämä tarkoitti, että Ison-Britannian tuli konservatiivien kannattaman eristäytymispolitiikan sijaan ottaa osaa Euroopan sisäisiin konflikteihin rauhan takaamiseksi.¹⁸⁶ IAPA:ssa kannatettiin avoimesti Gladstonen ajattelua. Vuonna 1898 *Concordissa* vaadittiin Euroopan valtioita painostamaan Osmanien valtakuntaa armenialaisten alistamisen lopettamiseksi, tarvittaessa jopa aseellisesti.¹⁸⁷ *Concordista* tehdyt havainnot tukevat IAPA:n linjausta, sillä lehdessä ei nähty ristiriitaa aseellisen voimankäytön hyväksymisen ja kansainvälisten suhteiden uudistamisen välillä.

¹⁸³ Felix Moscheles: Day-dreams as Venice. *Concord* November 1898, 165. Ks. myös. Hodgson Pratt: The Mission of the Peace-makers. *Concord* January 1898, 5.

¹⁸⁴ GEPPERT 2006, 133–134. Ks. myös HAYES 1992, 20–21; LYNCH 2012, 198–199, 210. Vrt. CASSELS 1996, 95.

¹⁸⁵ Hodgson Pratt: Egypt: We Reap What We Sow. *Concord* November 1898, 163.

¹⁸⁶ CAIN 2007, 226–227, 231–232. Ks. myös CASSELS 1996, 68, 87, 108–109.

¹⁸⁷ The Centre of Cravity. *Concord* April 1898, 56–57; Hodgson Pratt: Cubans and Armenians: A Test Question for Peace Men. *Concord* May 1898, 66; R. Spence Watson: William Ewert Gladstone. *Concord* June 1898, 84. Tutkimuksessa CEADEL 2000, 113, LAITY 2001, 89–90, 142; BROWN 2003, 115.

Vuosisadan vaihteeseen tullessa vaatimus kansainvälisten suhteiden muutoksesta rauhan edistämiseksi hyväksyttiin yleisesti. Rauhanjärjestöjen väliset painotuserot säilyivät, mutta yhteisenä sopimuksena alkoi rauhanliike korostaa oikeudellisia menetelmiä kansainvälisten suhteiden uudelleen järjestämiseksi. Keskeisimmäksi nousi ajatus konfliktien sovittelusta, jonka vakiinnuttamiseen rauhanjärjestöt saivat tukea juridiikan oppituolin ammattimaistumisesta. Rauhanliikkeen tavoin oikeuskäsityksissä alettiin 1800-luvun lopulla korostaa ideaa kansainvälisten suhteiden säätelystä.¹⁸⁸ Tässä ilmapiirissä vahvistui usko siihen, että pysyvämpi rauha olisi mahdollista saavuttaa. Varsin voimakkaasti tämän tunteen syntymiseen vaikutti vuoden 1898 syksystä alkanut tapahtumasarja, joka aktualisoitui kesällä 1899 järjestettyyn Haagin konferenssiin.

3.2. Rauhan edistämistä kansainvälisten suhteiden lomassa

Haagin konferenssin kokoonkutsujana oli Venäjä, jonka tsaarin Nikolai II:n nimissä konferenssin järjestämistä ehdotettiin elokuussa 1898. Kolme kuukautta kestäneeseen konferenssiin kokoontui yli 100 edustajaa 26 valtiosta, mukaan lukien kaikki Euroopan valtiot ja Yhdysvallat. Delegaatioiden jäsenet olivat diplomaatteja, ministereitä ja eri alojen asiantuntijoita.¹⁸⁹ Konferenssin vastaanotto oli kahtalainen: Kutsutut valtiot epäilivät Venäjän motiiveja ja suhtautuivat varauksella konferenssin tavoitteisiin sodan rajaamisesta. Epäilyistä huolimatta kaikki kutsutut vastasivat myöntävästi. Myös rauhanliikkeelle kutsujataho tuli yllätyksenä, mutta alkushokin jälkeen ne alkoivat voimakkaasti propagoida konferenssin puolesta.¹⁹⁰

Konferenssi sai *Concordissa* enemmän tilaa kuin mikään muu vuosisadan vaihteen yksittäinen tapahtuma buurisotaa lukuun ottamatta. Syyskuun 1898 ja syyskuun 1899, ensimmäisen kutsun lähettämisestä konferenssin onnistumisen arvioimiseen, välisenä aikana konferenssista kirjoitettiin joka numerossa ja useimmissa enemmän kuin yhden artikkelin verran. *Concord* ei ollut ainoa; konferenssi oli vähintään yhtä näkyvästi esillä *The Advocate of Peace* -lehdessä.¹⁹¹ Konferenssi oli aikansa seuratuimpia tapahtumia

¹⁸⁸ EYFFINGER 1999, 53–55; LYNCH 2012, 210–213. Kansainvälisen oikeuden kehityksestä KOSKENNIEMI 2007, 15–16.

¹⁸⁹ Tarkempi lista osallistujamaista ja delegaatioiden jäsenistä EYFFINGER 1999, 126–196.

¹⁹⁰ Aikalaiset uskoivat Venäjän haluavan ostaa aikaa asevarustelukilpailun tasaamiseksi. Tutkimuskirjallisuudessa on tunnustettu tämä, mutta annettu myös oikeutta tsaarin aidolle kiinnostukselle asevarustelun hillitsemiseksi. Ks. EYFFINGER 1999, 20–30, 55–64 ; COOPER 1991, 97–101; CARON 2000, 14; GITTINGS 2012, 144–147.

¹⁹¹ Ks. esim. The Czar's Note. *The Advocate of Peace* August and September 1898, 176; Mary C. Fry: The Message of the Czar. *The Advocate of Peace* December 1898, 256; What Moved the Czar. *The Advocate of Peace* February 1899, 29–31; Count Tolstoy's Opinion of the Peace Conference. *The*

myös rauhanliikkeen ulkopuolella ja hetken aikaa rauhan edistäminen tuntui olevan kaikkien huulilla.¹⁹² Uutisoinnin ajallinen ja lukumäärällinen runsaus osoittavat, kuinka merkittävänä konferenssia pidettiin *Concordissa*.

Odotusten taustalla oli innostus tapahtuman vaikutuksesta rauhanliikkeen uskottavuuteen. Rauhanaktivisti Bertha von Suttner kiitteli runsas kolme kuukautta ennen konferenssin alkua Haagia rauhanaatteen kohottamisesta osaksi kansainvälistä politiikkaa. Tämä oli teko, johon rauhanjärjestöt eivät olisi itse von Suttnerin mukaan kyenneet. Poliittisen näkyvyyden lisääminen sai myös toimituksen toteamaan, että jo konferenssin järjestäminen oli voitto rauhanaatteelle.¹⁹³ Vaikka rauhanjärjestöt olivat vuosisadan vaihteessa voimissaan, kohtasivat ne runsaasti vastoinkäymisiä. Erityisen vaikeaa järjestöillä oli saksankielisessä Euroopassa, jossa lehdistön kritiikki oli voimakkainta.¹⁹⁴ Tätä taustaa vasten katsottuna tsaarin ehdotus konferenssin järjestämisestä oli mullistava. John GITTINGS huomauttaakin konferenssin olleen ensimmäinen kerta, kun rauhanaate hyväksyttiin virallisesti osaksi valtioiden kansainvälisiä suhteita.¹⁹⁵ von Suttnerin ja toimituksen toteamuksien perusteella voi todeta *Concordin* kirjoittajien olleen hyvin perillä rauhanjärjestöjen realiteeteista ennen konferenssia.

Konferenssilla uskottiin olevan rauhanliikkeen lisäksi vaikutusta myös kansainvälisiin suhteisiin. Avajaisseremonian jälkeiselle päivälle päivätyssä kirjoituksessa IAPA:n hallituksen puheenjohtaja Felix Moscheles totesi konferenssin symboloivan kansainvälisyyden kehittämistä rauhanliikkeen unelmasta tieteeksi:

For the first time in the annals of the past the solidarity of mankind is recognised, and Internationalism takes its place as a factor in the history of the future. It has worked its way into the Council Chambers of statesmen and legislators, and it has been indelibly grafted on the minds of every thinking man and women. What was an old dream has become a new science [--].¹⁹⁶

Advocate of Peace May 1899, 115–116; The Peace Conference at the Hague. *The Advocate of Peace* July and August 1899, 147–148.

¹⁹² EYFFINGER 1999, 342–343.

¹⁹³ The Tsar's Flag of Truce. *Concord* September 1898, 137; Baroness von Suttner: The Tsar's Peace Manifesto *Concord* January 1899, 1.

¹⁹⁴ COOPER 1991, 69–70; ANDERSON 1993, 250. Rauhanliikkeen historiaa tutkineen David CORTRIGHTin mukaan rauhanjärjestöiltä puuttui todellinen poliittinen vaikutusvalta laajasta kannatuksesta huolimatta. CORTRIGHT 2011, 42–44. Vrt. COOPER 1991, 85–86.

¹⁹⁵ GITTINGS 2012, 147.

¹⁹⁶ Felix Moscheles: A Diary at The Hague. *Concord* June 1899, 91. Ks. myös Felix Moscheles: A Thought for the Holidays. *Concord* July 1901, 87.

Moschelesin tässä yhteydessä käyttämä kansainvälisyyden käsite viittaasi 1800-luvun lopun tulkintaan, jossa se miellettiin samanaikaisesti sekä prosessiksi että aatteeksi. Materialistisen kansainvälisyyden, kuten Maailman Postiliiton, uskottiin edistävän rauhaa valtioita lähentämällä. Ideologiaan kuului keskeisesti usko valtioiden keskinäisten suhteiden uudistumiseen kansainvälisen lain ja oikeuden kehityttyä.¹⁹⁷

Viittaaminen kansainvälisyyteen tieteenä kuvasti ajan ilmapiirissä vallinnutta voimakasta tieteisuskoa. Luonnontieteistä haettiin vastausta yhteiskunnan eri ongelmiin. Rinnastamalla kansainvälisyyden tieteeseen voi Moschelesin tulkita pyrkineen väitteensä uskottavuuden vahvistamiseen.¹⁹⁸ Tieteellisen kansainvälisyyden sisältö jätettiin artikkelissa avoimeksi. Moscheles tyytyi ainoastaan toteamaan sen lopulta luovan uuden järjestelmän valtioiden välille. *Concordissa* tehdyt viittaukset konferenssiin ihmiskunnan historian virstanpylväänä ja uuden aikakauden alkuna heijastelivat samaa uskoa.¹⁹⁹ Konferenssin luotettiin näin muuttavan sekä rauhanjärjestöjen että kansainvälisten suhteiden toimintaa. Se, miten tämä tulisi tapahtumaan, jätettiin avoimeksi.

Rauhanaktivistien toiveet muutoksesta kohdistuivat konferenssin kolmanteen komissioon, jonka ohjelma koostui konfliktinratkaisumenetelmien kehittämisestä. Komission työn pohjalta kirjattiin Haagin sopimukseen kehoitus sovittelun käyttämiseen kansainvälisten konfliktien ratkaisemisessa sekä luotiin niin kutsuttu pysyvä välimiestuomioistuin.²⁰⁰ Sovittelumenetelmät näyttivät toteuttavan Moschelesin ennustuksen kansainvälisyyden tieteellistymisestä *Concordin* uutisoidessa asiasta alaotsikolla ”’The Dream’ Comes True at Last”. Toimituksen mukaan uusi sovittelusopimus merkitsi kansainvälisen edun nostamista kansallisen edelle.²⁰¹ *The Advocate of Peace* toimitus oli samoilla linjoilla kirjoittaessaan rauhan edistämisen nousseen kansainvälisten suhteiden yläpuolelle.²⁰²

¹⁹⁷ SYLVEST 2009, 3–4, 9, 49.

¹⁹⁸ BIDDIS 1992, 85–87.

¹⁹⁹ The Tsar’s Flag of Truce. *Concord* September 1898, 137; Bertha von Suttner: The Tsar’s Peace Manifesto. *Concord* January 1899, 137; L. Marillier: Not in Vain. *Concord* May 1899, 81; Felix Moscheles: A Diary at The Hague. *Concord* June 1899, 91.

²⁰⁰ Konfliktitilanteessa valtiot saivat halutessaan pyytää sovittelijaa tuomioistuimesta auttamaan tilanteen ratkaisemiseksi. Tuomioistuimella ei ollut sitovaa valtaa, eikä sen käyttö ollut pakollista. EYFFINGER 1999, 373, 376; CARON 2000, 18.

²⁰¹ Gloria in Excelsis! The Good Dream Comes True at Last. *Concord* June 1899, 89–90.

²⁰² The Immediate and the Future Results of the Conference. *The Advocate of Peace* September 1899, 177.

Jo vuosisadan lopulla solmitut kymmenet sovittelusopimukset olivat olleet rohkaiseva merkki oikeudellisten konfliktinratkaisumenetelmien vakiintumisesta, mutta Haagissa kehitys meni Arthur EYFFINGERin mukaan askeleen pidemmälle. Verrattuna edeltäviin lähinnä taloudellisiin ja kertaluonteisiin sopimuksiin sisältyi Haagissa laadittuun välimiestuomioistuimeen ajatus sovittelun institutionalisoimisesta. Vaikka sovittelun käyttämisestä ei tehty pakollista, symboloi toimintaraamien luominen EYFFINGERin mukaan ensimmäistä kertaa valtioiden suvereniteetin kyseenalaistamista kansainvälisessä politiikassa.²⁰³ *Concordin* kirjoitukset osoittavat lehden ymmärtäneen ainakin osittain tämän muutoksen. Poliittikkaa aktiivisesti kommentoineen lehden toimitus oli väistämättä huomannut oman toimivaltansa rajallisuuden, minkä vuoksi sovittelusopimuksen hyväksyminen tuntui syystä mullistavalta.

Sovittelumenetelmään kuului keskeisenä osana ajatus kansainvälisen lain kehittämisestä järjestelmän tueksi. Tavoite sai tukea 1800-luvun lopulla ammattimaistuneelta kansainvälisen oikeuden oppituoilta. Haagin konferenssi osui osaksi siirtymää luonnonoikeudellisesta käsityksestä positivistiseen. Vuosisatoja hallinnut näkemys laista valtioiden ulkopuolella sijainneena korvattiin näkemyksellä, jonka mukaan laki syntyi suvereenien valtioiden toimesta. Näin suvereenista valtioista tuli kansainvälisen oikeuden lähtökohta samaan aikaan, kun niiden toiminta kansainvälisellä tasolla alettiin kyseenalaistaa. Tämä johti paradoksaaliseen tilanteeseen: miten suvereenien valtioiden välille voitaisiin luoda kansainvälinen laki?²⁰⁴ Haagin konferenssissa syntynyt sopimus oli osa tätä kehitystä, mikä näkyy hyvin siinä, ettei sovittelusta tehty sitovaa.²⁰⁵ Sitovuuslausekkeen puuttuminen johti keskusteluun koko konferenssin onnistumisesta.

Concordissa tunnustettiin sopimuksen puutteet, mutta syytökset epäonnistumisesta kumottiin tyystin.²⁰⁶ Keskustelu konferenssin uskottavuudesta kulminoitui kesällä 1901 muutamassa artikkelissa käsitellyn Barclayn suunnitelman ympärille. Brittiläinen Thomas Barclay (1853–1941) oli ehdottanut hieman aiemmin sovittelusopimuksen

²⁰³ EYFFINGER 1999, 359–364. EYFFINGER korostaa välimiesmenettelyn eroa yleisluontoisempaan rauhan välittämiseen, jotka olivat molemmat keskustelujen aiheena Haagissa. Rauhan välittämässä on EYFFINGERin mukaan kyse diplomaatiasta, toiminnasta joka on jo lähtökohtaisesti ei-sitovaa verrattuna idealtaan pysyvämpään välimiesmenettelyyn. EYFFINGER 1999, 358–359.

²⁰⁴ KOSKENNIEMI 2007, 11–15, 19–20.

²⁰⁵ CARON 2000, 17–18.

²⁰⁶ Gloria in Excelsis! The Good Dream Comes True at Last. *Concord* June 1899, 90. Ks. myös W. T. Stead: Further Impressions at the Hague I. *Concord* August 1899, 125–126; After the Hague Conference. *Concord* September 1899, 145–146.

solmimista Ranskan ja Ison-Britannian välille. Toimitus piti sopimusta turhana, sillä se ei tuonut mitään uutta Haagin sopimukseen.²⁰⁷

Lehdessä kumottiin suunnitelman puolustajien väitteet, että Haagin sopimus oli ainoastaan moraalisesti, ei laillisesti sitova. Tämä harhaluulo johtui toimituksen mukaan kansainvälisen lain väärinymmärtämisestä. Koska lailla viitattiin järjestäytyneen valtion ylimpään auktoriteettiin, eikä tällaista kansainvälisissä suhteissa ollut, ei toimituksen mukaan ollut myöskään sitovaa kansainvälistä lakia. Kansainvälinen laki saatettiin toimituksen mielestä ymmärtää ainoastaan joko valtioiden väliseksi sopimukseksi tai käytänteiksi, jotka molemmat täyttyivät Haagissa.²⁰⁸ Vaikka keskustelu kansainvälisen oikeuden kehittämisestä alkoi 1800-luvun lopulla, konkretisoituivat debatin tulokset vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen.²⁰⁹ Barclayn suunnitelman ympärillä käyty keskustelu osoittaa toimituksen hyödyntäneen Haagin sitovuuden perustelemisessa kansainvälisen oikeuden keskeneräisyyttä, kun kaksi vuotta aiemmin sama taho oli ollut tärkeässä roolissa sopimuksen synnyttämisessä. Perustelut olivat vaihtuneet oikeuden oppituolin mahdollisuuksista sen rajoitteisiin.

Vaikka toimitus pelkäsi Barclayn sopimuksen uhkaavan Haagin konferenssin uskottavuutta, nähtiin lopullisen tuomion tulevan valtiojohdon ulkopuolelta. Oli kyseessä sitten kahdenkeskinen sopimus, kuten Barclayn suunnitelma, tai Haagin kaltainen kansainvälinen sopimus, riippui sen sitovuus toimituksen mukaan viime kädessä kansojen tahdosta:

There can be only one trustworthy and really effective "sanction" for international agreements, and that is the will of the parties, the will of the burdened peoples. [--] The paramount task of the hour is still to rally the peoples of the Western world to a full appreciation and support of that [Hague convention] remarkable achievement.²¹⁰

Toimitus jatkoi toteamalla, että Haagin konferenssin sopimus muuttuisi sitä sitovammaksi, mitä näkyvimmin kansa sitä vaatisi.²¹¹

²⁰⁷ France and England. *Concord* June 1901, 89.

²⁰⁸ France and England. *Concord* June 1901, 89–90; The Question of an Anglo-French Treaty. *Concord* July 1901, 101–102.

²⁰⁹ KOSKENNIEMI 2007, 2.

²¹⁰ The Hague Convention and an Anglo-French Treaty. *Concord* August, 1901, 121.

²¹¹ The Hague Convention and an Anglo-French Treaty. *Concord* August, 1901, 121.

Usko kansan vaikutusvaltaan oli peruja 1800-luvun alusta, jolloin rauhasta oli tehty yksilön oikeus.²¹² Kysymys kansalaisen oikeuksista ja valtion vastuista voimistui poliittisen aktiivisuuden kasvaessa. Valtioiden toimintaa kohdistetut vaatimukset näkyivät Dominik GEPPERTin mukaan ulkopoliittikan päätöksentekoprosessien läpinäkyvyyden lisääntymisenä.²¹³ Kansalaisten kannalta keskeisin vaikutuskeino oli silti yhä äänestämisen. Vuoden 1906 parlamenttivaaleja varten *Concordissa* julkaistiinkin ohjeita oikean ehdokkaan löytämiseen, mikä kuvastaa toimituksen uskoneen äänestämällä vaikuttamiseen.²¹⁴ 1860- ja 1880-lukujen lakiuudistukset olivat laajentaneet äänoikeuden koskemaan Isossa-Britanniassa joka kolmatta täysi-ikäistä miestä, kun Ranskasta ja Saksasta se oli kaikilla täysi-ikäisillä miehillä.²¹⁵ Äänioikeuden lisäksi myös ulkopoliitikasta kiinnostuneiden kansalaisten määrä oli rajallinen. Ennen ensimmäistä maailmansotaa kansainvälinen politiikka, buurisotaa lukuun ottamatta, kiinnosti harvoja Isossa-Britanniassa.²¹⁶ Vaikka diplomatia muuttuikin GEPPERTin mukaan avoimemmaksi,²¹⁷ oli tavallisella kansalla vähän vaikutuskeinoja sen kulkuun. Toimitus jättikin vastaamatta, miten kansojen tahto käytännössä aktualisoituisi.

Yleisen mielipiteen teho oli Haagin kohdalla riippuvainen konferenssin maineesta.²¹⁸ Uskottavuuden tavoittelu näkyi jo konferenssin aikaisissa kirjoituksissa. Delegaatioiden yhteistyö kuvattiin saumattomaksi ja Haagiin viitattiin koko ihmiskunnan mullistavana konferenssina. Näin annettiin ymmärtää sen koskeneen koko maailmaa.²¹⁹ Todellisuudessa konferenssin tulokset koskivat vain sopimuksen allekirjoittaneita jättäen ison osan maapallosta niiden ulkopuolelle. Näin sopimuksen voi katsoa osaltaan vahvistaneen Euroopan ylivaltaa muusta maailmasta rauhan retoriikan avulla. Allekirjoittajamaiden yhteistyökään ei ollut niin vaivatonta kuin annettiin ymmärtää, sillä Saksan delegaation varauksellisuus oli lähellä pysäyttää konferenssin toiminnan. *Concordissa* ongelmiin ei viitattu sanallakaan. Tämän voi olettaa johtuneen siitä, että istunnot käytiin suljettujen ovien takana, eikä niistä annettu virallista tietoa lehdistölle.

²¹² COOPER 1991, 6–7.

²¹³ GEPPERT 2008, 133–134, 138, 145; CASSELS 1996, 94. Vrt. ANDERSON 1993, 138–147; EYFFINGER 1999, 52; CORTRIGHT 2011, 302.

²¹⁴ General Elections. Questions for Candidates. *Concord* January 1906, 14.

²¹⁵ HOBBSAWM 1999, 85; PUGH 2012, 24.

²¹⁶ CEADEL 2000, 164.

²¹⁷ GEPPERT 2008, 133–134.

²¹⁸ CARON 2000, 25.

²¹⁹ The Tsar's Flag of Truce. *Concord* September 1898, 137; Felix Moscheles : E Pur Si Muove! *Concord* January 1899, 2–3; William Hill: A Pilgrimage of Concord. *Concord* May 1899, 73–75; Gloria in Excelsis! *Concord* June 1899, 89–90.

Ratkaisu aiheutti runsaasti kritiikkiä, syytöksiä tiedon pimittämisestä sekä virheellisen tiedon levittämistä.²²⁰ Samalla päätös oli konkreettinen osoitus konferenssiin osallistuneiden delegaatioiden ja ulkopuolelle jääneiden rauhanaktivistien välisestä raja-aidasta.

Ainoa *Concordissa* tehty viittaus tiedonsaannin hankaluuteen oli Felix Moschelesin päiväkirjamerkintä, joka julkaistiin kesäkuussa vuonna 1899. Merkinnässä Moscheles kuvaili myyntimenestykseksi nousseen *Aset Pois!* teoksen kirjoittajan Bertha von Suttnerin suosiota. Todellisten rauhanaktivistien lisäksi von Suttnerin ympärille kerääntyi runsaasti henkilöitä, joita kiinnosti aatteen sijaan kopio hänen kirjastaan ja pääsy yhteiseen valokuvaan. Samojen henkilöiden parissa levisi Moschelesin mukaan myös tyytymättömyyttä siihen, että konferenssi pidettiin suljettujen ovien takana:²²¹

If some of the minor representatives who come here from all countries had their way, we should, I think, see their Excellencies starring per cinematograph or gramophone at music halls within twenty-four hours of their performances at the Hague.²²²

Toteamuksen ilmaisutapa kieli Moschelesin olleen tyytyväinen tiedonsaannin rajoittamiseen. Omien sanojensa mukaan Moscheles ei tarvinnut tietojen saamiseen virallisia yhteyksiä. Päivää aiemmin hän kirjoitti keskustelleensa avoimesti monien eri delegaatioiden jäsenten kanssa konferenssin kulusta.²²³ Moscheles oli todennäköisesti kohdannut heidät joissain niistä kymmenistä tilaisuuksista, joita Haagissa järjestettiin kesällä 1899. Tanssiaiset ja illalliset olivat tärkeitä tiedonvaihdon paikkoja kootessaan delegaatioiden edustajat ja rauhanaktivistit samaan tilaan.²²⁴ Kohtaukset näkyivät *Concordissa* julkaistuissa kommentteissa eri delegaatioiden jäseniltä.²²⁵ Hyvin todennäköistä olikin, ettei lehdessä koettu tarpeelliseksi alleviivata virallisen tiedonkulun ongelmia, koska niiden ei koettu koskettaneen lehteä.

Moschelesin lyhyestä kommentista on mahdotonta sanoa varmasti, mitä mieltä hän asiasta oli. Tiedonsaannin vaikeuksien väheksyminen ilman kirjoittajien muita yhteyksiä olisi ollut erikoista IAPA:lle, joka pyrki lisäämään Haagin konferenssin näkyvyyttä. Järjestö muun muassa painatti konferenssia käsitelleen teoksen syksyllä

²²⁰ EYFFINGER 1999, 342–348, 374–378; CARON 2000, 6.

²²¹ Felix Moscheles: A Diary at The Hague. May 22nd. *Concord* June 1899, 92.

²²² Felix Moscheles: A Diary at The Hague. May 22nd. *Concord* June 1899, 92.

²²³ Felix Moscheles: A Diary at The Hague, May 20th. *Concord* June 91.

²²⁴ EYFFINGER 1999, 318–324; CARON 2000, 15.

²²⁵ Messages and Impressions for "Concord". The President, Sir. J. Pauncefote, Sir J. Fisher, Mr. Stead, M. Bloch. *Concord* June 1899, 93.

1899. Teoksesta kertoneen uutisen yhteydessä mainittiin julkaisijoiden pyrkineen edulliseen lopputulokseen, jotta mahdollisimman monella olisi siihen varaa. Teoksen lisäksi Haag näkyi monesti myös *Concordissa*: lehti uutisoi vuosittain konferenssin muistopäivästä, sopimuksen laajenemisesta sekä muisteli muutaman kerran ympäröivästä konferenssista. Vuonna 1902 julkaistussa kirjeessä IAPA:n edustajat totesivat suoraan, että konferenssista oli muodostunut järjestön toiminnan kulmakivi.²²⁶

Tämän aineiston pohjalta voidaan todeta Haagista muodostuneen keskeinen ja näkyvä osa *Concordin* uutisointia. Konferenssi ja siellä syntynyt sopimus kietoutuivat lehdessä erottamattomasti yhteen rauhan edistämisen kanssa. Voikin ajatella, että Haagin sopimuksen uskottavuuden säilyttäminen symboloi laajemmin koko rauhanliikkeen tulevaisuutta. Kansainvälistä politiikkaa edustaneesta konferenssista ja rauhan edistämisen onnistumisesta tuli synonyymeja. Sopimuksen uskottavuus pyrittiin tästä johtuen varmistamaan lehdessä viimeiseen saakka, vaikka se tarkoitti myöntymistä muun muassa siihen, ettei suvereenien valtioiden toimintaa voinut lailla rajoittaa. Lehden toiminta sopii Cecelia LYNCHin tulkintaan rauhanjärjestöjen ja valtioiden suhteesta vuosisatojen vaihteessa. LYNCHin mukaan järjestöt alkoivat reagoida yhä joustavammin kansainvälisten suhteiden asettamiin rajoitteisiin luoden näin omaa toimintatilaa realiteettien lomaan.²²⁷

Vaikka pääsääntöisesti Haagin konferenssia ja sopimusta koskenut uutisointi korosti valtioiden asemaa, paistoi artikkeleista läpi myös näkemys, joka antoi rauhanaktivisteille dynaamisemman roolin. Konferenssin kirjoitettiin jatkavan rauhanjärjestöjen vuosikymmeniä harjoittamaa työtä, ja muutamassa artikkelissa viitattiin aktivisteihin delegaatioiden opettajina. Runsaasti kiitosta annettiin Berta von Suttnerin lisäksi brittiläiselle journalistille W. T. Steadille rauhan edistämisen eteen tehdystä työstä. Molemmat kuuluivat aikansa tärkeimpiin mielipidevaikuttajiin, joita kuunneltiin myös rauhanliikkeen ulkopuolella.²²⁸ Rauhanliikkeen todellista vaikutusvaltaa Haagin konferenssin toimintaan on vaikea arvioida, sillä delegaatiot

²²⁶ The "History of the Hague Conference". *Concord* September 1899, 156; Felix Moscheles: A Landmark. *Concord* January 1901, 14; The Hague Conference Anniversary. *Concord* June 1901, 91–92; South America and Arbitration. *Concord* March 1902, 37; International Arbitration and Peace Association. *Concord* June 1902, 97.

²²⁷ LYNCH 2012, 203, 212.

²²⁸ L. Marillier: Not in Vain. *Concord* May 1899, 81; Gloria in Execelsis! *Concord* June 1899, 90; Felix Moscheles: A Diary at the Hague. *Concord* June 1899, 92; G. H. Perris: Further Impressions at The Hague II. *Concord* August 1899, 127–128. Bertha von Suttnerista ja W. T. Steadista ks. EYFFINGER 1999, 56–57, 62–63.

suhtautuivat hyvin eri tavoin rauhanaatteeseen.²²⁹ Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että *Concordissa* koettiin rauhanjärjestöillä olleen selkeä rooli myös kansainvälisen diplomatian tasolla.

3.3. “Our work is nothing if is not international”

Vaikka Haagin kaltaiset valtiotason poliittiset tapahtumat saivat *Concordin* osoittamalla tavalla runsaasti näkyvyyttä, on Jeremy SURI huomauttanut, että samaan aikaan ei-valtiollisten toimijoiden lukumäärä kasvoi voimakkaasti. Vuosisadan loppu oli järjestäytymisen kulta-aikaa, joka synnytti satoja yhteiskunnallisten kysymysten ja vapaa-ajantoiminnan ympärille keskittyneitä järjestöjä. Tämä näkyi paitsi rauhanjärjestöjen lukumäärän ja alueellisen laajentumisen kasvuna, niin myös siinä, että rauhan edistämisestä tuli monien muiden aatteellisten järjestöjen tavoite. Esimerkiksi sosialistit ja naisliike hyväksyivät rauhan edistämisen osaksi toimintaansa vuosisadan vaihteessa.²³⁰ *Concordissa* tiedostettiin tämä kehitys, sillä kesästä 1898 lähtien alettiin lehdessä julkaista palstaa, joka keskittyi uutisoimaan pelkästään rauhanliikkeen edistymisestä. Edes liikettä vavisuttanut buurisota vuosina 1899–1902 ei poistanut palstaa lehden sivuilta.²³¹

Rauhanjärjestöistä näkyvimmin esillä oli IAPA, jonka hallituksen kuukausittaisista kokouksista julkaistiin *Concordin* jokaisessa numerossa suppea tiivistelmä. Tämän lisäksi järjestön nimissä julkaistiin muutama tiedonanto sekä pyydettiin useamman kerran lahjoituksia jatkuvissa taloudellisissa vaikeuksissa olleelle järjestölle. Kiinnostus rauhanjärjestöihin ulottui IAPA:n ulkopuolelle. Erityisesti kansainvälisten konfliktien, kuten vuoden 1898 Espanjan ja Yhdysvaltain sodan sekä buurisodan, aikaisissa kirjoituksissa korostettiin rauhanjärjestöjen roolia useimpien kaivatessa niille näkyvämpää asemaa.²³² Aineiston pohjalta voidaan todeta *Concordin* uskoneen järjestöjen olevan tärkeä osa rauhan edistämistä, mikä oli luonnollista, olihan lehti IAPA:n äänenkannattaja.

²²⁹ Yhdysvallat mainitaan usein esimerkkinä rauhanaktivisteihin suopeasti suhtautuneesta delegaatiosta. Toisen ääripään keskeisin edustaja oli Saksa. EYFFINGER 1999, 343–344; CARON 2000, 15–16, 25.

²³⁰ SURI 2005, 228–235. Ks. myös COOPER 1991, 60, 62–74; ANDERSON 1993, 249–250; CORTRIGHT 2011, 38–40, 264; LYNCH 2012, 211–213. *Concordissa* ks. The Revolt against Imperialism. *Concord* January 1899, 11. Naisliikkeen ja rauhanaatteen läheisyydestä ks. BROWN 2003.

²³¹ The Movement. *Concord* August 1898, 122–123. Ks. myös CEADEL 2000, 169.

²³² Our Duty. *Concord* January 1898, 8–9; The Peace Societies and the War. *Concord* May 1898, 72–73; Felix Moscheles: But What About the Next? *Concord* February 1901, 18–19. *Concord* July 1901, 97–99; International Arbitration and Peace Association. *Concord* June 1902, 97; Annual Meeting of the Association. *Concord* July 1903, 105–111; A Special Appeal. *Concord* December 1903, 176.

Concordissa rauhanjärjestöjen toiminta yhdistettiin voimakkaasti kansainvälisyyteen. Pian buurisodan päätyttyä kesällä 1902 julkaistiin lehdessä IAPA:n tiedonanto, jossa korostui rauhanjärjestöjen kansainvälisen yhteistyön merkitys:

Our work is nothing if it is not international. A network of Peace Associations is now spread over continents, old and new, and every day brings fresh evidence from all countries of a growing desire to settle disputes by peaceful methods. Never was the need of an International Arbitration and Peace Association more evident than at the present juncture [--].²³³

Rauhanjärjestöjen kansainvälisen yhteistyön kehittäminen oli ollut osa IAPA:n toimintaa järjestön perustamisesta lähtien. Puheenjohtaja Hodgson Pratt oli ajanut 1880-luvulla voimakkaasti paikallisista rauhanjärjestöistä muodostettua federaatiota. Vaikka federaation ei toteutunut, syntyi IAPA:lle tuolloin omat alajaostonsa Milanoon, Roomaan ja Brysseliin.²³⁴ Rauhanjärjestöjen lukumäärän kasvaessa oli syntynyt tarve kansainvälisen yhteistyön tehostamiseen, minkä tuloksena oli aloitettu lähes vuosittain järjestetyt rauhankongressit vuonna 1889. Kolmannessa kokoontumisessa vuonna 1891 perustettiin yhteinen katto-organisaatio International Peace Bureau organisoimaan rauhan edistämistä ja kongressien valmisteluja.²³⁵ IAPA:lla oli näin hyvät perustelut kansainvälisen yhteistyön korostamiseen vuonna 1902. Myös kaipuu yhteistyön vahvistamiseen oli luonnollista juuri päättyneen sekä paljon ulkomailla kritiikkiä keränneen buurisodan jälkeen.

International Peace Bureaua voi pitää yhtenä ensimmäisistä kansainvälisistä ei-valtiollisista toimijoista sen työskennellessä virallisen politiikan ulkopuolelta käsin. Organisaatio pyrki vaikuttamaan valtioiden toimintaan levittämällä rauhan sanomaa ja toimimaan nationalismin ja imperialismien vastavoimana.²³⁶ IAPA:n läheiset välit International Peace Bureauin kanssa tulivat näkyviin buurisodan aikana, jolloin se auttoi koordinoimaan sodanvastaisia toimia Isossa-Britanniassa.²³⁷ *Concordissa* välien

²³³ International Arbitration and Peace Association. *Concord* June 1902. IAPA:n jatkuvista taloudellisista vaikeuksista ks. CEADEL 2000, 129, 131–132.

²³⁴ CEADEL 2000, 112; LAITY 2001, 91–93, 107–108, 114; BROWN 2003, 114–115. IAPA:n alajaostoista COOPER 1991, 213.

²³⁵ Rauhankongresseja oli järjestetty jo vuosisadan puolessa välissä, mutta niihin olivat osallistuneet vain Ranskan ja Ison-Britannian järjestöt. Näihin verrattuna vuodesta 1889 lähtien järjestetyt kongressit olivat kansainvälisempiä. COOPER 1991, 56–60, 62–73, 219; CORTRIGHT 2008, 38–40. Ks. myös SURI 2005, 231–232.

²³⁶ SURI 2005, 232. Ks. myös IRIYE 2002, 1–2, 10–11.

²³⁷ BROWN 2003, 116–119.

läheisyys nousi esille helmikuussa 1902, jolloin toimitus asettui puolustamaan organisaatiota kahdessa eri yhteydessä.

Ensimmäinen liittyi Nobelin rauhanpalkintoon, jonka saajaksi lehdessä ehdotettiin International Peace Bureaua yksittäisen aktivistin sijaan. Organisaatio oli toimituksen mukaan paras ehdokas, sillä palkinto aiheutti yksilöiden välille turhaa kilpailua. Hodgson Pratt täydensi perusteluita toteamalla, että kiivas kilpailu palkinnosta laski rauhan edistämisen arvokkuutta aikalaisten silmissä. Tällä hän viittasi edelliseen vuoteen, jolloin ensimmäistä kertaa jaetusta palkinnosta oli käyty näkyvä ja kiivassanainen debatti useampien sanomalehtien palstoilla.²³⁸ Artikkeleissa ei kumottu palkinnon merkittävyyttä, vaan kaavailtiin International Peace Bureauille keskeisintä roolia rahasumman hallinnoinnissa ja jakamisessa rauhanjärjestöjen kesken.²³⁹

Toinen asia koski vuoden 1902 rauhankongressin paikkaa, jonka International Peace Bureau oli vaihtanut viime hetkellä Toulousesta Monte Carloon. Osa rauhanaktivisteista kritisoi toimistoa mielivaltaisuudesta, sillä tapana oli noudattaa edellisen vuoden kongressissa tehtyä yhteistä päätöstä. *Concord* ei hyväksynyt toimintatapaa, mutta asettui International Peace Bureauun puolelle korostaessa, että viime kädessä päätäntävalta oli sillä.²⁴⁰ Kongressipaikan vaihtumisen nostattama keskustelu osoittaa, että International Peace Bureaua toimintaa myös kritisoitiin. Yksi näkyvimmistä kritisoijista oli The Peace Society, joka pelkäsi organisaatiolla olevan liikaa vaikutusvaltaa kansallisiin kysymyksiin. Samankaltaista kritiikkiä osoitettiin myös muun muassa vuosisadan vaihteen naisliikkeen sisällä, jossa yläjärjestön valtaa päädyttiin rajoittamaan.²⁴¹ *Concordin* näkemys erosi huomattavasti tästä linjasta lehden tunnustaessa avoimesti International Peace Bureauun päätäntävalta. Ja kuten keskustelu Nobelin palkinnosta osoittaa, sitä haluttiin kasvattaa entisestään.

Concordin osoittama tuki International Peace Bureauille ilmeni näkyvimmin rauhankongressien aikoihin. Ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja järjestetyt kongressit olivat aikansa yleisömenestyksiä; vuosina 1889–1913 osallistujamäärä nousi 310:stä

²³⁸ COOPER 1991, 81.

²³⁹The Nobel Peace Prize. Action in Favour of the Berne Bureau. *Concord* February 1902, 19; The Moral Aspect of the Nobel Prizes by Hodgson Pratt. *Concord* March 1902, 33. Ks. myös *Concord* November 1900, 163. Nobelin rauhanpalkinnon aiheuttamasta kilpailusta ks. COOPER 1991, 81.

²⁴⁰ This Year's Congress. *Concord* February 1902 21–22. Toulousen valinnasta vuoden 1902 kongressipaikaksi ks. *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress* 1902, 104–105. Tutkimuksessa ks. CEADEL 2000, 139.

²⁴¹ LAITY 2001, 125; RUPP 1994, 1587–1588.

950:een. Kongresseissa järjestöt neuvottelivat ja etsivät menetelmiä rauhan edistämiseksi sekä sotien lopettamiseksi.²⁴² *Concordissa* kongressien uutisointi oli kattavaa, käsittäen niin ohjelman julkaisemisen kuin jälkipuinnin. Esimerkiksi vuoden 1901 Glasgow'n kongressista kertonut numero oli tuplanumero ja näin kooltaan kaksi kertaa normaalia laajempi. Iso osa tästä oli virallisten pöytäkirjojen materiaalia, mikä kuvastaa hyvin uutisoinnin yksityiskohtaisuutta.²⁴³ Uutisoinnin laajuus ja yksityiskohtaisuus kertoo lehden kongresseille antamasta arvostuksesta.

Näkyvyydestä huolimatta kirjoitukset kongresseista eivät olleet pelkkää suitsutusta. Kritiikkiä kohdistettiin puhujien ja puheiden liialliseen korukieleen, istuntojen aikatauluun suhteessa käsiteltävien aiheiden määrään sekä eri kielten aiheuttamiin käytännön ongelmiin.²⁴⁴ Täysistuntojen säännöt olivat niin löyhät, että rauhanaatteen suosion ja osallistujamäärien kasvaessa kokousten päätöksenteosta oli tullut sekavaa. Tilanteen parantamiseksi Felix Moscheles ehdotti Glasgow'n kongressin alla vuonna 1901, että International Peace Bureau ja rauhanjärjestöt tehostaisivat keskinäistä kommunikaatiota vuosittaisten tapaamisten ulkopuolella. Ehdotus hyväksyttiin kolme kuukautta myöhemmin kongressin kolmannessa istunnossa.²⁴⁵ Vastustajille kongressit olivat tehostumuudessaan osoitus rauhanliikkeen naiiviudesta ja utopistisuudesta. Tällaisiin syytöksiin vastattiin *Concordissa* useamman kerran vuodessa sekä kongressien yhteydessä että niiden ulkopuolella korostamalla rauhanliikkeen käytännönläheisyyttä idealismin rinnalla.²⁴⁶ Lehdessä esitetyn huolen voi nähdä olleen osa Haagin konferenssin aikana käytyä keskustelua rauhanaatteen uskottavuudesta. Kuten Haagin konferenssin yhteydessä, niin myös kongressien kohdalla, *Concord* joutui puolustamaan rauhanjärjestöjen vakuuttavuutta ja siten koko liikettä.

Vaikka kongressien päätöksenteosta löydettiin korjattavaa, yhdisti eri vuosien kuvauksia sopusoinnun korostaminen. Vuoden 1903 Rouen kongressia kommentoineen brittiläisen journalistin M. L. Cooken mukaan eri kansallisuudet, uskonnot ja aatteet

²⁴² COOPER 1991, 61–62; ANDERSON 1993, 249; GITTINGS 2012, 141–142.

²⁴³ Numerolla oli pituutta 31 sivua, joista pöytäkirjojen tiivistelmä vei 24. *Concord* Sept.-Oct. 1901.

²⁴⁴ Felix Moscheles: Some Stalwarts at the Congress. *Concord* November 1900, 162–163; Some Reflections on the Glasgow Congress. *Concord* Sept.-Oct. 1901, 129–130; The Twelfth International Peace Congress. *Concord* October 1903, 151–152.

²⁴⁵ Felix Moscheles: The Closer Union of Peace Societies. *Concord* August 1901, 118. Ehdotuksen käsittely rauhankongressissa vuonna 1901 ks. *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress* 1902, 52–58.

²⁴⁶ L. Marillier: Not in Vain. *Concord* May 1899, 81; Felix Moscheles: Theory or Practice? *Concord* July 1901, 99–101; J. A. Farrer: The Peace Party: As It Is And As It Might Be. *Concord* July 1902, 97–98; Destructive Criticism – And a Constructive Policy. *Concord* March 1903, 35; The Internationalist Ideal. *Concord* April 1903 63. Tutkimuksessa LAITY 2001, 124–125.

olivat yhdistyneet kongressissa harmoniseksi kokonaisuudeksi. Parhaiten tämä näkyi Ranskan ja Saksan delegaatioiden lämminhenkisenä yhteistyönä.²⁴⁷ Valtioiden diplomaattisia suhteita hiersi Saksan yhdistyminen vuonna 1871 sekä kiista Elsass-Lothringenin alueesta²⁴⁸ Vetoaminen juuri näiden valtioiden väliseen ystävyyteen oli tehokas keino oman argumentoinnin uskottavuuden vahvistamiseen.

Kongressikuvauksissa oli rauhanliikkeen sisällä myös sävyeroja. Buurisodan aikana järjestetty Glasgow'n kongressi oli brittiläisen rauhanaktivistin Ellen Robinsonin mukaan harmonisin, johon hän oli koskaan osallistunut. Yhdysvaltalainen *The Advocate of Peace* -lehti kuvaili kongressin tunnelmaa innokkaaksi, mutta totesi samaan hengenvetoon kansainvälisen tilanteen estäneen kongressia toimimasta normaalisti. Ulkomaalaiset puhujat olivat kirjoittajan mukaan varoneet liiaksi sanojaan, ja puheenvuoroista oli jäänyt puuttumaan niille tavanomainen suorasanaisuus ja rehellisyys.²⁴⁹ Kongressin harmonisuus tunnistettiin näin myös ongelmaksi rauhanliikkeen sisällä.

Rouen kongressia kuvaillessaan toimitus totesi eritaustaisten ja aatteellisten aktivistien kohtaamisen olleen suuri kunnia ja ainutkertainen tilaisuus.²⁵⁰ Kommentti oli osuva, sillä rauhanliikkeen kaltaisille kansainvälisille ei-valtiollisille ryhmittymille kongressit olivat niitä harvoja paikkoja, joissa jäsenistö tapasi kasvotusten. Vaikka osa harmonian korostamisesta oli oletettavasti retoriikkaa, oli eri kansainvälisten kongressien taustalla SURin mukaan aito ajatus molemminpuolisesta yhteistyöstä kilpailun sijaan.²⁵¹ Glasgow'n kongressin avajaispäivän puheessaan yhdysvaltalainen Benjamin Franklin Trueblood kiitteli eurooppalaisia aktivisteja lämpimästä vastaanotosta, joka sai yhdysvaltalaiset tuntemaan olevansa osa kansainvälistä perhettä.²⁵² Toimitus tiivisti saman tunteen kaksi vuotta myöhemmin. Kongressien ulkopuolella korostuneet erilaisuudet sulivat istunnoissa yhteisiksi päätöksiksi:

Nor can we ignore the personal [sic] are set up during these reunions, where earnest men and women from all parts of both hemispheres meet and exchange

²⁴⁷ M. L. Cooke: An Impression of the Rouen Congress. *Concord* October 1903, 149. Ks. myös Felix Moscheles: Some Stalwarts at the Congress. *Concord* November 1900, 162–163; Ellen Robinson: Some Reflections on the Glasgow Congress. *Concord* 1901, 130; Felix Moscheles: How We Agreed & Differed at the 10th Peace Congress. *Concord* 1901 Sept.–Oct., 131–132.

²⁴⁸ HOLSTI 1991, 171–172; ANDERSON 1993, 184–185; HOBBSAWM 1999, 311–313; SHEEHAN 2008, 33.

²⁴⁹ Tenth International Peace Congress. *The Advocate of Peace* October 1901, 196–197.

²⁵⁰ The Twelfth International Peace Congress. *Concord* October 1903, 151.

²⁵¹ SURI 2005, 232.

²⁵² *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress* 1902, 31.

experiences and ideas. We are sometimes inclined to scoff at the social side of the Congress, yet it is impossible to properly estimate the value of this rubbing of minds and shoulders, this comparison and the inevitable mutual modification of points of view once so fundamentally different.²⁵³

Ainutkertaisuudessaan kongressit olivat tärkeitä kohtaamispaikkoja, joissa luotiin uusia tuttavuuksia ja vahvistettiin vanhoja.²⁵⁴ Niin päätoimittaja G. H. Perris kuin vakikirjoittajat Hodgson Pratt ja Felix Moscheles osallistuivat kongresseihin.²⁵⁵ Kongressit olivat todennäköisesti niitä paikkoja, jossa toimitus solmi ensimmäiset kosketukset niihin useisiin eurooppalaisiin ja yhdysvaltalaisiin rauhanaktivisteihin, jotka kirjoittivat *Concordiin*. Heiltä kerättiin kommentteja kansainvälisistä tapahtumista. Osa kirjoitti myös isompia artikkeleita, kuten *The Advocate of Peacen* päätoimittaja Benjamin Franklin Trueblood.²⁵⁶ Verkostot toimivat myös toisin päin: sekä G. H. Perrisin että Hodgson Prattin kirjoituksia julkaistiin Truebloodin toimittamassa lehdessä.²⁵⁷

Yksi toimituksen ulkomaalaisyhteyksistä oli lehden Ranskan kirjeenvaihtajana toiminut rauhanaktivisti L. Marillier. Muiden brittiläisten lehtien vaihtaessa ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia kansallisiin, hyödynsi *Concord* rauhanliikkeen sisäisiä verkostoja.²⁵⁸ Toimitus joutui luopumaan kirjeenvaihtajista keväällä 1898 taloudellisiin syihin vedoten, mikä kertoo siitä, että kirjoittajille maksettiin korvausta. Marillierille artikkeleista saatu rahallinen korvaus ei ollut ainoa syy kirjoittamiseen, sillä häneltä julkaistiin tekstiä myös pestin päätyttyä.²⁵⁹ Kongresseissa solmitut ja *Concordin* uutisoinnissa konkretisoituneet verkostot olivat esimerkki Akira IRIYEN tarkastelemista ylijarajaisista yhteyksistä, transnationalismista. Kansallisvaltioiden lomassa ei-valtiolliset

²⁵³ Lainauksen ensimmäisen lauseen epäloogisuus johtuu alkuperäislähteessä olevasta repeämästä. The Twelfth International Peace Congress. *Concord* October 1903, 151–152.

²⁵⁴ SURI 2005, 232; BROWN 2008, 118. Vrt. RUPP 1994, 1575–1582.

²⁵⁵ *Bulletin officiel du IXe Congrès universel de la paix* 1901, 145–146; *Proceedings of the Tenth Universal Peace Congress* 1902, 137. Tutkimuksessa BAYLEN 1985, 670; COOPER 1985, 745, LAITY 2001, 127–128.

²⁵⁶ Benjamin F. Trueblood: The Present Status of International Arbitration. *Concord* May 1903, 65–66. Truebloodin lisäksi *Concordiin* kirjoittivat mm. Nobelin rauhanpalkinnon voittaneet itävaltalaiset Bertha von Suttner ja Alfred Fried (1864–1921) sekä ranskalainen Frédéric Passy. Frédéric Passy: The Lesson of Recent Events. *Concord* September 1898, 130–131; Bertha von Suttner: The Tsar's Peace Manifesto. *Concord* January 1899, 1–2; Alfred H. Fried: The German Outlook. *Concord* July 1901, 102–103.

²⁵⁷ G. H. Perris: How to Effect a Limitation of Armaments. *The Advocate of Peace* April 1906, 83–84; Hodgson Pratt: Egypt and England's Honor. *The Advocate of Peace* January 1897, 39–40.

²⁵⁸ Our Foreign Correspondence. *Concord* December 1897, 94–95. Tutkimuksessa GEPPERT 2008, 137.

²⁵⁹ Help us! *Concord* March 1898, 43; L. Marillier: Not in Vain. *Concord* May 1899, 81.

toimijat loivat omia yhteyksiään ja toimintamuotojaan.²⁶⁰ Rauhan ulottamiseen osaksi kansainvälisiä suhteita pyrkineet järjestöt muodostivat kongressien kautta omat toimintamuotonsa ja verkostonsa, jotka heijastuivat aina *Concordin* sivuille saakka.

Kansakuntien rajat ylittävän vuorovaikutuksen arvostaminen ei jäänyt *Concordissa* vain kongressien yhteyteen. Yksi keskeisimmistä projekteista kansainvälisen ymmärryksen kasvattamiseksi oli keinotekoisien kielen kehittäminen, jonka Felix Moscheles nosti esille kahdesti marraskuussa 1902 ja helmikuussa 1903. Keinotekoisia kieliä oli kehitetty jo ennen vuosisadan vaihdetta, mutta tällöin niiden lukumäärä kasvoi. Tunnetuin yritys oli Moschelesin esittelemä esperanto, jonka oli keksinyt puolalainen Lazar Ludwik Zamenhof vuonna 1887.²⁶¹ Moschelesin argumentointi esperanton puolesta nojasi yksinkertaiselle idealle, jonka mukaan kykenemättömyys kommunikaatioon etäännytti ihmisiä toisistaan ja vaaransi rauhan. Samaa ajatusta heijasteli IAPA:n tulkinta väärinymmärryksistä konfliktien keskeisimpinä syinä.²⁶² M. S. ANDERSONin mukaan esperanto oli radikaalista ideasta huolimatta samalla tavoin konkreettinen yritys kansallisten raja-aitojen poistamiseen, kuin yritykset mittajärjestelmien ja terveydenhuollon standardisoimiseen 1800-luvun lopulla.²⁶³ Moscheles korostikin kirjoituksessaan kielen omaksumisen nopeutta ja hyötyjä verrattuna aikaa vieviin kansainvälisen oikeuden kehittämiseen ja armeijoiden hajottamiseen.²⁶⁴ Kansainvälistä ymmärrystä ja kommunikaatiota lisännyt kieli oli Moschelesille mitä eniten käytännön keino rauhan edistämiseksi.

Esperantojärjestöjä ei-valtiollisina toimijoina tutkinut Young S. KIM on syventänyt ANDERSONin tulkintaa tarkastelemalla kieltä identiteetin muokkaajana. Esperanton käyttö ei rajoittunut yhteisymmärryksen löytämiseen, vaan sen taustalla oli syvempi ideologia universaalista yhteisöstä, jonka turvaamiseen kielen käytön avulla pyrittiin. Kielen käyttäjät rakensivat paitsi rauhanomaisempaa tulevaisuutta, niin myös ajatusta globaalista yhteisöstä ja identiteetistä. KIM on huomauttanut, ettei tällainen identiteetti pyrkinyt kansallisten kieltämiseen.²⁶⁵ Moscheles painotti esperanton kieliopin ja sanaston nojanneen monille muista kielistä lainatuille tutuille elementeille. Kielen

²⁶⁰ IRIYE 2013, 148–149. Ks. myös URPONEN 2010, 19–20.

²⁶¹ KIM 2000, 127, 133–134. Vrt. MCNEILL & MCNEILL 2005, 387–388.

²⁶² International Arbitration and Peace Association. *Concord* April 1902, 203; Felix Moscheles: A Plea for Better Understanding Between Nations. *Concord* November 1902, 164–165; Felix Moscheles: Language. *Concord* February 1903, 22–24.

²⁶³ ANDERSON 1993, 252–253.

²⁶⁴ Felix Moscheles: Language. *Concord* February 1903, 24.

²⁶⁵ KIM 2000, 127–131, 136, 147.

tarkoituksena oli täydentää olemassa olevia kieliä, ei korvata niitä. Vaikka Moscheles hyväksyi kansallisten kielten kehittämisen, ei se saanut olla este tärkeimmälle - ihmiskunnan yhdyntymiselle.²⁶⁶ Kansainvälinen kieli oli Moschelesille samanaikaisesti sekä helposti toteutettava käytännön keino että ylirajaista identiteettiä vahvistava aate. Kumpikaan näistä ei kieltänyt kansallisten identiteettien roolia, vaan kansallinen ja kansainvälinen asettuivat ristiriidattomasti yhteen.

Jälkimmäisen esperanto-artikkelin kanssa samassa numerossa julkaistiin päätoimittaja G. H. Perrisin kansainvälisyyttä tieteenä käsitelty kirjoitus. Artikkelissa Perris korosti, että ylirajaista yhteistyötä ja ihmiskunnan yhteenkuuluvuutta luonut kansainvälisyys oli ennen kaikkea tieteellinen metodi eikä utopia.²⁶⁷ Tästä olivat osoituksena aatetta edistäneet järjestöt ja instituutiot, mukaan lukien kansainvälinen kieli:

A thousand currents of energy contribute to this process – international trade and culture, science and travel, postal and telegraph unions, the press, the churches, international congresses of all sorts, experiments toward a universal language, the propaganda of peace and arbitration societies, everything that enlarges the feeling of brotherhood which the small-minded would limit to men of the same nation.²⁶⁸

Rauhaan johtava kansainvälisyys kiinnittyi Perrisillä ei-valtiolliseen toimintaan. Vaikka toteamuksessa mainittuja posti- ja lennätinunioneja voi pitää ensikädessä valtioiden toimintamuotoina, sisältyi niihin Akira IRIYEn mukaan myös idea ylikansallisen yhteisöllisyyden rakentamisesta. IRIYE on kutsunut tällaista näkemystä termillä kulttuurinen kansainvälisyys. Ei-valtiollisia toimijoita tarkastellut IRIYE on halunnut valottaa termin avulla aikalaisten näkemystä, jonka mukaan rauha oli saavutettavissa taloudellisten ja oikeudellisten menetelmien lisäksi kansainvälistä vuorovaikutusta lisäämällä. Vuorovaikutuksen koettiin vahvistavan käsitystä kansakuntien yläpuolella olevasta yhteisöllisyydestä. Ajatus muistuttaa läheisesti edellä mainittua KIMin tulkintaa esperantosta universaalien identiteetin rakentajana.²⁶⁹

Silmiinpistävimmin kansainvälinen yhteisöllisyys korostui esperantosta kirjoittaneen ja tutkimuskirjallisuudessa kosmopoliitiksi kuvaillun Felix Moschelesin kymmenissä

²⁶⁶ Felix Moscheles: Language. *Concord* February 1903, 24.

²⁶⁷ Alun perin juttu oli julkaistu yhdysvaltalaisissa sanomalehdissä otsikolla ”The New Internationalism”. The Internationalist Ideal. *Concord* April 1903, 63.

²⁶⁸ The Internationalist Ideal. *Concord* April 1903, 63.

²⁶⁹ IRIYE 1997, 1–3, 21, 27–28. Vrt. Immanuel Kantin filosofiaa tarkastellut aatehistorioitsija Rebecka LETTEVALL yhdistää tällaisen kansainvälisyyden Kantin 1700-luvun lopulla esittelemän kosmopoliittisuuden muunnelmaksi. Yksinkertaistettuna kosmopoliittisuus merkitsi Kantille maailmankansalaisuuden lisäksi toisilleen tuntemattomien ihmisten mieltämistä saman yhteisön jäseniksi sekä yksilön toimintaa tältä pohjalta. LETTEVALL 2011, 184, 187.

artikkeleissa. Moscheles luotti ihmiskunnan nostavan itsensä tulevaisuudessa ylemmälle ja paremmalle tasolle, pois sodankäynnin varjosta:²⁷⁰

[--] our grandchildren of the twentieth century will look back, from the heights of their balloons, upon our slow-coach methods of locomotion. And as they acquire new facilities for moving physically [--] they will seek to turn that advantage to account. Men of all sorts and conditions will aspire to move together, and that means progress.²⁷¹

Näkemyks heijasteli paitsi Moschelesin muita kirjoituksia ihmiskunnan yhteisöllisyydestä, niin myös tieteellisten uudistusten vahvistamaa edistysajattelua, aikalaisten uskoa ihmiskunnan rajattomaan kehitykseen. Edistysuskoa pitkällä aikavälillä tutkinut Sven-Eric LIEDMAN on paikallistanut tieteen rinnalle pehmeän edistyksen, jolla hän on viitannut etiikkaan, taiteeseen ja uskontoon.²⁷² Jaottelun pohjalta tarkasteltuna Moschelesin viittaus ihmiskunnan samanaikaiseen liikkumiseen voidaan tulkita tarkoittaneen fyysisen liikkeen lisäksi aineetonta edistystä. Perrisin mainitsemien ylijärjestöjen instituutioiden lisäksi lehdessä luotiin kuvaa ihmiskunnan aineettoman edistyksen luomasta yhteisöllisyydestä ja rauhasta.

Ajatus ylijärjestöjen veljeydestä toistettiin *Concordissa* useasti vuosien aikana: Vuonna 1898 nimimerkki C kumosi suunnitelmat Yhdysvaltain ja Ison-Britannian valtioliittoumasta toteamalla, että ainoa kannattava unioni oli ihmiskunnan unioni. Myös vuodesta 1896 vietetty rauhanpäivä sai lehdessä vuosittain näkyvyyttä. Samanaikaisesti ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja vietetty päivä muistutti toimituksen mukaan juhlijoihin ihmisten välisestä harmoniasta. Monella tapaa veljeyden ja yhteenkuuluvuuden korostaminen oli retoriikkaa, sillä esimerkiksi Haagin konferenssin suosion takaamiseksi vuonna 1899 järjestettyä rauhankiertuetta kuvattiin kansainvälisen veljeyden levittäjänä, vaikka käytännössä se ei ulottunut saarivaltion ulkopuolelle.²⁷³ Toisaalta päätoimittaja Perrisille ihmiskunnan unioni tarkoitti konkreettisesti Euroopan federaatiota, Yhdysvaltojen osavaltioista mallia ottanutta poliittista järjestelmää. Vaikka

²⁷⁰ Felix Moscheles: 1901. *Concord* January 1901, 3. Ks. myös Felix Moscheles: *Courage! Concord* June 1900, 83; Felix Moscheles: 1902. *Concord* January 1902, 1–2; Felix Moscheles: *Christmas is Coming, and the New Year. Concord* December 1902, 177–179. Tutkimuksessa BAYLEN 1985, 670; LAITY 2001, 134.

²⁷¹ Felix Moscheles: 1901. *Concord* January 1901, 4.

²⁷² LIEDMAN itse käyttää edistyksen sijaan ilmaisua kova ja pehmeä valistus. LIEDMAN 1997, 15–17, 26–31; SYRJÄMAA 2007, 14–15, 23–24. Vrt. BIDDIS 1992, 83–85, 91, 94–95.

²⁷³ C: *Pan-Anglican Gimcrackery. Concord* June 1898, 84–85; William Hill: *A Pilgrimage of Concord. Concord* May 1899, 73; *Peace Day. Concord* March 1903, 41. Ks. myös February 22nd. *Concord* February 1900, 21; *Peace Day Concord* March 1901, 35; *Peace Day. Concord* March 1902, 38–41. Rauhanpäivästä ja rauhankiertueesta ks. esim. CEADEL 2000, 146, 152–153.

ehdotus federaatiosta oli M. S. ANDERSONin sanoin aikanaan radikaali,²⁷⁴ osoittaa se, etteivät kansallisvaltioiden rajat ylittävästä yhteisöllisyydestä kirjoittaneet mieltäneet suunnitelmiaan vain retoriikaksi.

Edellä kuvattujen kaltaisten, ihmiskunnan yhteisöllisyyttä korostaneiden, artikkelien runsaus oli Felix Moschelesin mukaan tarkoituksellista. Joulukuussa 1902 julkaistussa artikkelissa rauhanaatteen suosiosta teki Moscheles havainnon *Concordin* roolista ylijarajaisen harmonian edistäjänä. Mikä taho olisikaan parempi harmonian levittämiseen, kuin sopusointua nimeltään tarkoittanut *Concord*:

Who better, I answer, than CONCORD? [--] Concord between castes and classes, between workers and employers, races and nations. Its aims and aspirations are the very aims and aspirations for which you are seeking expression ; on every page you will find them discussed ; and between the lines of every column you can read that all-expressive word: Concord!²⁷⁵

Moscheles uskoi artikkeleissa korostetun kansakuntien välisen harmonisuuden kanavoituvan lukijoiden aatemaailmaan ja käytökseen. *Concord* ei ollut hänelle vain keskustelufoorumi vaan myös toimija.

Yhteenkuuluvuus ei rajoittunut tekstin tasolle. Jokaisen numeron kannessa oli brittiläisen taiteilijan Walter Cranen tekemä piirros jumalatar Eirenestä, rauhan personifikaatiosta, joka piti eteenpäin ojennetussa oikeassa kädessään oliivilehvää ja vasemmassa kyyhkyä. Kaikki kolme - naishahmo, oliivilehvä ja kyyhky – olivat 1800-luvulla vakiintuneita rauhansymboleita, ja esimerkiksi Ison-Britannian vanhimman rauhanjärjestön The Peace Societyn tunnus oli oliivilehvää kantava kyyhky.²⁷⁶ Kansainvälisen naisliikkeen kollektiivi-identiteettiä tutkineen Leila J. RUPPIN mukaan tällaisten ylikansallisten symbolien käyttö kongressien ulkopuolella tarjosi käyttäjälle mahdollisuuden, ainakin periaatteessa, identifioitua osaksi kansainvälistä yhteisöä.²⁷⁷ Moschelesin toteamus houkuttelee kääntämään lopuksi katseen *Concordin* lukijaan. Median roolia identiteetin rakentajana problematisoineen Terhi RANTASEN mukaan 1800-luvun lehdistön ulkomaanuutiset loivat mielikuvaa globaalista maailmasta, jossa kaikki olivat linkittyneitä toisiinsa. Uutisten välityksellä lukija pääsi osaksi

²⁷⁴The Internationalist Ideal. *Concord* April 1903, 63. Ks. myös Alfred H. Fried: The German Outlook. *Concord* July 1901, 103. Tutkimuksessa IRIYE 1997, 21–23; ANDERSON 1993, 267–269.

²⁷⁵Felix Moscheles: Christmas is Coming, and The New Year. *Concord* December 1902, 177. Ks. myös Felix Moscheles: The Movement. "A Mercury of Peace". *Concord* September 1898, 141.

²⁷⁶ROSENTHAL 1994, 173–174. Ks. kuvaliite 2.

²⁷⁷RUPP 1994, 1594–1595, 1597.

kansainvälistyvää maailmaa kotoaan käsin, samalla kun ne tarjosivat hänelle mahdollisuuden identifioitua osaksi ylijäräistä yhteisöä.²⁷⁸

Concordissa ulkomaan uutisointi keskittyi maantieteellisesti suppealle alueelle käsittellen pääasiallisesti Keski-Eurooppaa ja osittain Britti-imperiumin alueita, minkä vuoksi RANTASEN teoria ei puhtaasti istu lehden uutisointiin. Teoriaan pohjautuen voidaan silti leikitellä *Concordissa* toistetun ja rauhanaatteen ympärille rakennetun universaalien yhteisöllisyyden välittymisellä lukijalle. Vapaa-ajan kasvaessa ja matkustamisen halventuessa osa lehden lukijoista oli jo todennäköisesti matkustellut.²⁷⁹ Samalla he olivat saattaneet ottaa osaa yleisöä houkutteleviin rauhankongresseihin. Ja vaikka lukijalla ei ollut omakohtaista kokemusta, välitettiin *Concordin* kannessa olleista symboleista lähtien hänelle kuvaa ylikansallisesta yhteisöstä, joka pyrki yhdessä kohti rauhallisempaa tulevaisuutta. Toisaalta sekä RUPP että RANTANEN huomauttavat, että yksilön identifioitumista kuviteltuun yhteisöön symbolien tai uutisoinnin välityksellä on mahdotonta osoittaa todeksi.²⁸⁰ *Concord* tarjosi ainesosat, mutta viime kädessä identifioituminen jäi lukijan tehtäväksi.

Fashodan selkkauksen ja Haagin konferenssin uutisointi osoittavat, kuinka tärkeä rooli valtioille annettiin rauhan edistämässä. Erityisen huolissaan oltiin valtioiden välien tulehtumisesta, minkä vuoksi *Concord* pyrki purkamaan ennakkoluuloja ja vihamielisyyttä uutisointinsa avulla. Konfliktien kritisoinnin taustalla oli rauhanliikkeen sisällä vallinnut laajempi tyytymättömyys kansainvälisten suhteiden tilaan. Rauhan koettiin tarkoittavan enemmän ja suurempia uudistuksia kuin konfliktien välttämistä. Haagin konferenssi ja kansainvälisen oikeuden ammattimaistuminen vahvistivat uskoa valtioiden ulkopoliittikan rajoittamisen mahdollisuuksiin. Artikkelit Haagin sopimuksesta sekä lehden hyväksyvä suhtautuminen sodankäyntiin osoittavat *Concordin* toimituksen ymmärtäneen aikakauden realiteetit, joiden puitteissa se pyrki tavoitteidensa toteuttamiseen. Toisaalta on hyvä muistaa, että suunnitelmien lopullinen toteuttaminen jätettiin usein avonaiseksi, mikä kertoo niiden olleen enemmän retorinen keino kuin käytännön metodi.

Valtioiden velvollisuuksien problematisoinnin lomassa annettiin *Concordissa* tilaa myös rauhanliikkeelle. Artikkelit Haagista, International Peace Bureausta ja

²⁷⁸ RANTANEN 2003, 124–126. Ks. myös MCNEILL & MCNEILL 2005, 394–396.

²⁷⁹ PUGH 2012, 75.

²⁸⁰ RUPP 1994, 1597; RANTANEN 2003, 126.

rauhankongresseista nostivat esille rauhanliikkeen oman valtioiden ulkopolitiikasta erotetun toiminnan. Kansainvälisen politiikan rinnalla oli järjestöillä omat ylirajaiset toimintaverkostonsa, joissa luotiin yhteiset raamit rauhan edistämiseksi. Tällä kansainvälisellä yhteistyöllä oli valtava käytännön merkitys *Concordille*, joka hyödynsi verkostoja uutisoinnissaan. Toisaalta kyse ei ollut ainoastaan käytännön yhteistyöstä, niin kuin lehdessä tehdyt lukemattomat rinnastukset rauhan edistämisen ja ylirajaisen yhteisöllisyyden välillä osoittavat. Kansallisvaltioiden rajat ylittävä ykseyden idea koettiin lehdessä keskeiseksi rauhan rakennusosaksi, mutta myös lopputulokseksi. Kansainvälisyys laajeni näin koko ihmiskunnan laajuiseksi, ainakin aatteellisesti.

4. Risteävät kansainvälisyydet

IAPA:n pitkäaikainen puheenjohtaja Hodgson Pratt kuoli vuonna 1907. Samana vuonna G. H. Perris luovutti paikkansa päätoimittajana siirtyessään toisen lehden palvelukseen. Lopullinen kuolinisku järjestölle oli vuonna 1914 alkanut ensimmäinen maailmansota. Monien muiden järjestöjen tavoin IAPA siirtyi kannattamaan sotaa, tosin vastentahtoisesti. Sota-aikana järjestön toiminta hiipui, ja lopullisesti se poistui järjestörekisteristä 1920-luvun puolella välissä. Oma menetyksensä oli IAPA:n aktiivisempiin jäseniin lukeutuneen ja *Concordiin* tiheään kirjoittaneen Felix Moschelesin menehtyminen vuonna 1917. Perrisin paluu päätoimittajaksi ensimmäisen maailmansodan aattona ei auttanut pelastamaan *Concordia*, jonka taival päättyi Moschelesin tavoin ennen Pariisin rauhaa vuosien 1916 ja 1917 vaihteessa. Vaikka lehdessä kaavailtu kansakuntien rajat ylittävä ihmiskunta on yhä tulevaisuutta, on moni vuosisadan vaihteen rauhanliikkeen tavoite aktualisoitunut myöhemmin. Yksi tällaisista oli lehden korostama Haagin sopimus, joka oli tärkeässä roolissa maailmansodan jälkeen luodun Kansainliiton ja sitä seuranneen Yhdistyneiden kansakuntien perustamisessa.²⁸¹

Vuosisadan vaihteessa eurooppalainen rauhanliike eli huippukauttaan. Ympäri mannerta laajentuneiden rauhanjärjestöjen kansainvälinen yhteistyö tehostui ja ammattimaistui International Peace Bureaun perustamisen seurauksena. Vahvistunut rauhanliike pyrki työn alussa esitellyn C. E. Mauricen toteamalla tavalla luomaan vaihtoehdon vahvistuneelle imperialismille ja militarismille. Yksi keskeisimmistä vaikutuskeinoista tavoitteen saavuttamiseksi olivat rauhanjärjestöjen julkaisemat lehdet, joihin lukeutui myös vuonna 1884 perustettu *Concord*. IAPA:ssa rauhan edistäminen koettiin järjestön perustamisesta lähtien kansainväliseksi toiminnaksi, mikä heijastui voimakkaasti myös lehden uutisointiin.

Concordissa vuosina 1898–1903 rakennettua kansainvälisyyttä rauhanaatteen osana on tässä työssä lähestytty kolmesta näkökulmasta: kansallisen, valtioiden välisten suhteiden sekä ylijärjestyksen toiminnan kautta, joista jokainen tarjoaa oman vastauksensa kysymykseen. Nämä spatiaalisesti ja ajallisesti erilaiset tasot kohtasivat ja leikkasivat toisensa lehden artikkeleissa. Tästä johtuen kansallisen, valtioiden välisen toiminnan ja ylijärjestyksen tarkasteluun on vertailun tai vastakkainasettelun sijaan hedelmällisempää

²⁸¹ CEADEL 2000, 196. Haagin sopimuksesta ks. CARON 2000, 24.

hyödyntää Michael WERNERin ja Bénédicte ZIMMERMANNin risteävät tarinat -teoriaa. Tällöin liikutaan kauemmaksi perinteisemmästä kansallisvaltionäkökulmasta valottaen sen lomaan sijoittunutta toimintaa, kuten kansallisia painotuksia ja ei-valtiollisia toimijoita. Huomio siirtyy jokaisen näkökulman paljastamiin yksityiskohtiin kansainvälisyydestä rauhanaatteen osana, ja erityisesti näiden keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä risteämiseen *Concordin* läpi tarkasteltuna.

Suvereenien valtioiden hallitsema kansainvälinen politiikka asetti realiteetit rauhan edistämiseksi. Valtiot koettiin *Concordissa* samaan aikaan sekä rauhan ongelmien ylläpitäjiksi että niiden ratkaisijoiksi. Kansainväliset konfliktit, kuten vuoden 1898 Fashodan selkkaus, konkretisoivat asevarustelukilpailun ja imperialismien hallitsemien politiikan ongelmallisuuden. Valtioiden suhteet olivat ajautuneet anarkian tilaan, jossa kukoistivat toimituksen kansainvälisen rauhan vastakohtiksi leimaamat kansalliset ennakkoluulot ja vihamielisyys. Kansallisen ja kansainvälisen vastakkainasettelu avasi *Concordille* tilan oman isänmaallisuuden määrittelyyn. Määritelmässä kansainvälinen rauhan edistäminen käännettiin osaksi kansallista hyvinvointia turvallisuuden, talouden ja sosiaalisen hyvinvoinnin argumentein. Tällaista tasojen risteytymistä kuvastaa myös lehden tulkinta englantilaisuudesta. Kansallisesta tuli kansainvälistä, kun todelliseksi englantilaisuudeksi nimetyt arvot, kuten poliittinen vapaus, nostettiin rauhan edistämisen ytimeen. Kyse oli anti-imperialismin sanaston toistamisesta ja istuvan konservatiivihallituksen arvostelusta, mikä sopi liberalistitaustaiselle IAPA:lle.

Eurooppalaisten suurvaltojen kritisoinnista huolimatta hyväksyttiin *Concordissa* aikalaiskäsitelmä länsimaisen kulttuurin yliverkkaisuudesta. Samalla kun imperialismien oikeudenmukaisuus kyseenalaistettiin, sidottiin rauha osaksi eurooppalaista sivistystä. Sodan levittämisen sijaan miellettiin Euroopan suurvaltojen tehtäväksi rauhan ja sivistyksen opettaminen. Valtioiden rooli nousi esille myös osana Haagin uutisointia. Lehdessä myönnettiin avoimesti konferenssin nostaneen rauhan uudelle tasolle, minkä myötä se muuttui unelmasta tieteeksi. Tämä, sekä lehden myötämielinen suhtautuminen konferenssin delegaatioiden erillisasemaan kuvastaa toimituksen ymmärrystä rauhan edistämisen realiteeteista. Toisaalta lehdessä myös leikiteltiin rajojen sisällä: Haagin sopimuksen puutteet käännettiin sen voitoksi, kun sitovuutta alettiin perustella vetoamalla kansainvälisen lain puuttumiseen.

Suvereenien kansallisvaltioiden lisäksi annettiin *Concordissa* tärkeä rooli rauhanjärjestöille, minkä osoittavat International Peace Bureauta ja vuosittaisia kongresseja koskevat artikkelit. Nämä paljastavat osan rauhanjärjestöjen keskinäisestä, kansakuntien rajat ylittäneestä yhteistyöstä. Kansainvälisen politiikan ja kansallisten painotusten lomassa solmivat rauhanjärjestöt ylirajaisia verkostoja, joiden välityksellä ne loivat omat rauhan edistämisen käytänteet ja ajattelumallit. Kongresseissa kulminoituneet, vahvistetut ja uusinnetut verkostot heijastuivat aina *Concordin* sivuille asti lehden hyödyntäessä niitä uutisoinnissaan sekä yhteistä rauhansymboliikkaa kuvituksessaan. Toiminnan lisäksi ylirajaisuuteen liitettiin aatteellinen puoli lehden korostaessa kansainvälisen kielen kaltaisten ei-valtiollisten instituutioiden roolia koko ihmiskunnan yhteisöllisyyden vahvistajina. Kansallisrajat ylittävät organisaatiot ja instituutiot nähtiin osoituksena tieteellistyvästä kansainvälisyydestä, jonka uskottiin aineellisen ja aineettoman edistyksen myötä yhdistävän tulevaisuuden ihmiskunta.

Ylikansallisen yhteisöllisyyden korostaminen ei tarkoittanut kansallisten ja valtiokeskeisten painotusten häivyttämistä. Kansainvälisen diplomatian käytänteet omaksuttiin ongelmitta rauhan edistämisen osaksi, kun ulkopolitiikan kysymykset suljettiin vuosittaisten kongressien ulkopuolelle *Concordissa* ylistetyn harmonian säilyttämiseksi. Lehdessä sallittu kotimaan politiikan, kuten buurisodan, kritisointi muuttui paheksuttavaksi rauhanliikkeen ylirajaisen toiminnan yhteydessä esitettynä. Rauhankongressien tarkempi tutkimus voisi auttaa paljastamaan vastaavia kansallisen, kansainvälisen ja ylirajaisen risteämiä. Samalla se valottaisi tätä työtä paremmin rauhanjärjestöjen yhteistyötä, joka on historian tutkimuksessa tähän mennessä sivuutettu. Aikansa massatapahtumina kongressien pöytäkirjat tarjoavat uuden ja hedelmällisen lähteen suurvaltojen hallitsemaan aikaa. Pöytäkirjojen kautta olisi mahdollista paikantaa rauhanliikkeen yhteiset toimintaraamit, joita myös *Concord* osaltaan toteutti.

Kansallisen, kansainvälisen ja ylirajaisuuden suurten teemojen lomassa piirrettiin kuvaa lehden omasta roolista rauhan edistämisessä. *Concord* ei kokenut olevansa vain foorumi edellä kuvatuille teemoille, vaan se asetti itsensä osaksi sekä koti- että ulkomaan politiikkaa. Konservatiivihallituksen ja kansallisen lehdistön kritisoinnin lomassa annettiin ymmärtää, että oikea isänmaallisuus löytyi lehteä lukemalla ja sen oppeja seuraamalla. Kansainvälisten konfliktien uutisoinnissa lehti pyrki totuuden selvittämiseen toteuttaen näin IAPA:n tavoitetta ennakkoluulojen purkamisesta. *Concordiin* aktiivisesti kirjoittanut IAPA:n hallituksen puheenjohtaja Felix Moscheles

vei ajatuksen toimijuudesta pisimmälle kokiessaan uutisoinnin rakentaneen lehden tavoitteena ollutta ylirajaista harmoniaa. Vaikka väitteen todistaminen on mahdotonta, ei se poista sitä, että aikalaiset itse kokivat rakentavansa ihmiskunnan laajuista rauhaa.

Rauhanaatteeseen kietoutuneesta kansainvälisyydestä erotettiin materiaallinen ja moraalinen puoli. Vetoaminen moraaliin liittyi rauhan ideologiaan, ja siihen viitattiin usein juuri eettistä toimintaa vaadittaessa. Kansainvälisen rauhan yhdistäminen materiaan, kuten asevarustelun taloudellisiin seurauksiin, taas kertoo *Concordin* uskosta rauhan edistämisen konkreettisiin vaikutuksiin. Toisaalta juuri konkreettisuus jäi lehdessä usein puolitiehen. Muun muassa ajatus kansan tahdon toteuttamasta rauhasta tai tieteellisestä kansainvälisyydestä esitettiin lehdessä ylimalkaisesti ja ilman yhteyttä käytännön toteuttamiseen. Monella tapaa vetoaminen niin moraaliin kuin materiaan olikin lehden käyttämä retorinen keino, jolla haettiin vahvistusta omalle sanomalle.

Concordissa rakennettu käsitys kansainvälisyydestä avaa näkymän vuosisadan vaihteen rauhanaatteeseen. Rauhalla viitattiin paitsi aikaan ilman sotaa, niin myös yhteiskunnallisten olojen ja ajattelutapojen kehittämiseen. Rauha koettiin dynaamiseksi toiminnaksi, joka tähtäsi sodankäynnin vastustamisen lisäksi ihmiskunnan ykseyden toteutumiseen. Aatteen edistäminen esitettiin osana kansainvälisyyden sanastoa, joka sisälsi myös ei-valtiollisten toimijoiden ja kansallisten painotusten ulottuvuudet. Lehden määrittelemästä kansainvälisestä rauhasta on näin tunnistettavissa monia ylirajaisia elementtejä, jotka laajentavat käsitteen arkikielenkäytössä usein viljellystä valtiotasosta laajemmaksi kokonaisuudeksi. Tätä taustaa vasten on vuosisadan vaihteen kansainvälistä rauhan edistämistä hyödyllistä kuvata toimintana, joka pyrki vähintään ideologisella tasolla rakentamaan ylirajaista rauhaa.

Ylirajaisuuden painottaminen ei tarkoita kansallisen ja kansainvälisen toiminnan sivuuttamista. Tasojen ennalta näyttäytyneen vastakkaisuuden sijaan eri kansainvälisyyden ulottuvuudet nivoutuivat *Concordissa* toisiinsa muodostaen monitahoisien ja alati muuttuneiden käsitteiden. Yhden määritelmän sijaan on *Concordissa* rakennetusta kansainvälisestä rauhasta löydettävissä toisensa risteäviä, eriaikaisia ja päällekkäisiä puolia, monia kansainvälisyyksiä. Risteävyyksien hahmottamisen kautta on paljastunut moniääninen menneisyys perinteisemmän rauhan ja sodan, kansainvälisen ja kansallisen, valtiot ja rauhanjärjestöt -vastakkaisasettelujen tilalle.

Käsitehistoriallisen näkökulman osoittamalla tavalla menneisyyden rönkyjen tunnistaminen auttaa herkistymään nykyajan monimuotoisuudelle. Rauhanjärjestöjen ylitraajainen yhteistyö kansallisen ja kansainvälisen politiikan ristipaineessa muistuttaa monella tapaa 2000-luvun ilmastonmuutosta vastustavaa liikettä. Aivan kuten sodankäynnin ongelmat 1800-luvun lopulla, on ilmastonmuutos noussut yhdeksi tämän päivän keskeisimmistä kansainvälisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kysymyksistä. Valtiot kokoontuvat samalla tavalla konferensseihin, joissa syntyneitä sopimuksia ja tavoitteita tuhannet ei-valtiolliset toimijat pyrkivät jatkuvasti vahvistamaan eri kulttuurillisista lähtökohdista käsin. Liikkeiden samankaltaisuudesta kertoo Nobelin rauhanpalkinnon myöntäminen vuonna 2007 Hallitustenväliselle ilmastonmuutospaneelille ja Yhdysvaltojen entiselle varapresidentille Al Gorelle.²⁸² Tämä kuvastaa osuvasti rauhan käsitteen ajallista muutosta, mitä Nobelin rauhanpalkinnon myöntämisen historian yksityiskohtaisempi tarkastelu voisi rikastuttaa enemmänkin. Avoimuus eri ajallisten tasojen risteämiselle ja käsitteiden loputtomalle muuttumiselle auttaisi kehittämään rakentavampaa keskustelua vuosisadan vaihteen rauhanliikkeen lisäksi nykypäivän globaaleista ympäristöongelmista, ja niitä vastaan käydyistä taisteluista.

²⁸² All Nobel Peace Prizes. Nobel-säätiön www-sivut.

Lähdeluettelo

1. Alkuperäisaineisto

Concord, London 1898–1906.

2. Aikalaiskirjallisuus

The Advocate of Peace, Boston 1897–1899, 1906.

The Anti-Peace Riots in England. *The Advocate of Peace* May 1900, 100–102.

Count Tolstoy's Opinion of the Peace Conference. *The Advocate of Peace* May 1899, 115–116.

The Czar's Note. *The Advocate of Peace* August and September 1898, 176.

England and Germany. *The Advocate of Peace* October 1897, 205–206.

G. H. Perris: How to Effect a Limitation of Armaments. *The Advocate of Peace* April 1906, 83–84.

Hodgson Pratt: Egypt and England's Honor. *The Advocate of Peace* January 1897, 39–40.

The Immediate and the Future Results of the Conference. *The Advocate of Peace* September 1899, 176–177.

Mary C. Fry: The Message of the Czar. *The Advocate of Peace* December 1898, 256.

The Peace Conference at The Hague. *The Advocate of Peace* July and August 1899, 147–148.

Tenth International Peace Congress. *The Advocate of Peace* October 1901, 196–197.

What Moved the Czar. *The Advocate of Peace* February 1899, 29–31.

Bulletin officiel du IXe Congrès universel de la paix, tenu à Paris du 30 septembre au 5 octobre 1900. Imprimerie Büchler & Co., Berne 1901.

Concord, London 1897, 1904–1906.

Felix Moscheles: The Asiatic Peril. *Concord* July-August 1904, 101–102.

General Elections. Questions for Candidates. *Concord* January 1906, 14.

G. H. Perris: Peace and Liberty: England and Russia II. *Concord* July-August 1904, 99–100.

Hodgson Pratt: A Test for Candidates. *Concord* November 1905, 155–156.

Our Foreign Correspondence. *Concord* December 1897, 94–95.

Ourselves. *Concord* December 1897, 89.

Proceedings of the tenth Universal peace congress, held in the St. Andrew's hall, Glasgow, from 10th to 13th September, 1901. Office at the Congress, London 1902.

3. Tutkimuskirjallisuus

American Peace Society Records 1828–1947.

Swarthmore College Peace Collection, [www-sivut](http://www.sivut).

<http://www.swarthmore.edu/library/peace/DG001-025/DG003APS.htm>,

käytetty 18.5.2015

ANDERSON, M. S.: *The Rise of the modern diplomacy 1450–1919*. Longman Group, London 1993.

BARTLETT, C. J.: *Peace, War and the European Powers, 1814–1914*. Macmillan Press LTD, London 1996.

BAYLEN, J. O.: Moscheles, Felix Stone. *Biographical Dictionary of Modern Peace Leaders*. Ed. Harold Josephson. Greenwood Press, London 1985, 669–671.

BIDDIS, Michael: Intellectual and Cultural Revolution, 1890–1914. *Themes in Modern European History 1890–1945*. Ed by Paul Hayes. Putledge, London and New York 1992, 83–106.

BOBERG, Henrik: Mustaa valkoisella – Näkökulma sanomalehtiin historiallisena lähteenä. *Lähde* 1/2004, 20–48.

BROWN, Heloise: *Truest Form of Patriotism. Pacifist Feminism in Britain, 1870–1902*. Manchester University Press, Manchester 2003.

CAIN, Peter: Radicalism, Gladstone, and the Liberal Critique of Disraelian Imperialism . *Victorian Visions of Global Order*. Ed by Duncan Bell. Cambridge University Press, Cambridge 2007, 215–239.

CARON, David D.: War and International Adjudication: Reflections on the 1899 Peace Conference. *American Journal of International Law* 1/2000, 4–27.

CASSELS, Alan: Ideology and International Relations in the Modern World. Routledge, London and New York 1996.

CEADEL, Martin: *Semi-detached Idealists. The British Peace Movement and International Relations, 1854–1945*. Oxford University Press, Oxford 2000.

CEADEL, Martin: *Thinking about Peace and War*. Oxford University Press, Oxford 1989.

CLAVIN, Patricia: Defining Transnationalism. *Contemporary European history* 4/2005, 421–439.

COLLINI, Stefan: *Public Moralists. Political Thought and Intellectual Life in Britain 1850–1930*. Clarendon Press, Oxford 1991.

Concord / International Arbitration and Peace Association. American School of Classical Studies -arkiston www-sivut.

<http://ascsa.net/id/Ambrosia/Publication/000244661>, käytetty 13.11.2014.

COOPER, Sandi E.: Perris, George Herbert. *Biographical Dictionary of Modern Peace Leaders*. Ed. Harold Josephson. Greenwood Press, London 1985.

COOPER, Sandi E.: *Patriotic Pacifism. Waging on War in Europe 1815–1914*. Oxford University Press, New York 1991, 744–746.

CORTRIGHT, David: *Peace, a History of Movements and Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge 2008.

CRANGLE, John V.: Pratt, Hodgson. *Biographical Dictionary of Modern Peace Leaders*. Ed. Harold Josephson. Greenwood Press, London 1985, 767–769.

CUNNINGHAM, Hugh: *The Language of Patriotism. Patriotism. The Making and Unmaking of British National Identity*. Ed by Raphael Samuel. Routledge, London 1989, 57–90.

DARWIN, John: *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System 1830–1970*. Cambridge University Press, Cambridge and New York 2009.

EYFFINGER, Arthur: *The 1899 Hague Peace Conference. "The Parliament of Man, the Federation of the World"*. Kluwer Law International, The Hague 1999.

GEPPERT, Dominik: *The Public Challenge to Diplomacy: German & British Ways of Dealing with the Press, 1890–1914. The Diplomats' World. A Cultural History of Diplomacy 1815–1914*. Ed. by Markus Mösslang & Torsten Riotte. Oxford University Press, Oxford 2008, 133–167.

GITTINGS, John: *The Glorious Art of Peace. From the Iliad to Iraq*. Oxford University Press, London 2012.

HAYES, Paul: Introduction. *Themes in Modern European History 1890–1945*. Ed. by Paul Hayes. Routledge, London & New York 2008.

HOBBSBAWM, Eric: *The Age of Empire 1876–1914*. Abacus, London 1999.

HOBBSBAWM, Eric: *Nationalismi. Alkuteos Nations and Nationalism Since 1780* (1992). Suom. Jari Sedergren, Jussi Träskilä ja Risto Kunnari. Vastapaino, Tampere 1994.

HOLSTI, Kalevi: *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*. Cambridge University Press, New York 1991.

HOPKINS, A. G.: Viewpoint. *Back to the Future: From National History to Imperial History. Past & Present* 1/1999, 198–243.

HOWLETT, Charles F.: Trueblood, Benjamin Franklin. *American National Biography: Supplement 2*. Ed. by Mark C. Carnes. Oxford University Press, New York and Oxford 2005, 561–563.

HYRKKÄNEN, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.

IRIYE Akira: *Cultural Internationalism and World Order*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London 1997.

IRIYE, Akira: *Global Community. The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 2002.

IRIYE, Akira: Peace as a Transnational Theme. *Ethics & International Affairs* 2/2013, 147–156.

Johdanto. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003, 9–17.

KIM, Young S.: Constructing a Global Identity: The Role of Esperanto. *Constructing World Culture. International Nongovernmental Organizations Since 1875*. Ed. by John Boli and George M. Thomas. Stanford University Press, Stanford 1999, 127–149.

KOSKENNIEMI, Martti: *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

KOSKENNIEMI, Martti: *The Legacy of the 19th Century*, 2007.

Talks and Papers by Professor Martti Koskenniemi. Erik Castrén Institution of International Law and Human Rights, University of Helsinki, [www.sivut](http://www.sivut.fi).

<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/Koskenniemi/MKLEGACY%20OF%20THE%2019TH%20CENTURY-07e.pdf> Käytetty 8.5.2015.

KURUNMÄKI, Jussi: Käsitehistoria. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen. *Politiikka* 2/2001, 142–155.

LAITY, Paul: *The British Peace Movement 1870–1914*. Oxford University Press, Oxford 2001.

LEHTI, Marko: Miten tutkia suvereniteettia eli lingvistinen käänne kansainvälisten suhteiden historian tutkimuksessa. *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toimittanut Eero Kuparinen. Turun yliopiston historian laitos, Turku 1997, 24–42.

LETTEVALL, Rebecka: Fredsgreppet. Om inre frid och internationella relationer. *Trygghet och äventyr. Om begreppshistoria*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 2005, 92–107.

LETTEVALL, Rebecka: On the Historicity of Concepts. The Examples of Patriotism and Cosmopolitanism in Ellen Key. *Rethinking Time: Essays on history, memory, and representation*. Södertörns högskola, Stockholm 2011, 179–188.

LIEDMAN, Sven-Eric: *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Bonnier, Stockholm 1997.

LYNCH, Cecelia: Peace movements, Civil society, and the Development of International Law. *The Oxford Handbook of the History of International Law*. Ed. by Bardo Fassbender, Anne Peters, Simone Peter and Daniel Högger. Oxford University Press, Oxford 2012, 198–221.

MATIKKALA, Mira: *Empire and Imperial Ambition. Liberty, Englishness and Anti-imperialism in late Victorian Britain*. I. B. Tauris & Co Ltd, London 2011.

MCNEILL & MCNEILL: Verkotonut ihmiskunta. Yleiskatsaus maailmanhistoriaan. Alkuteos: *The Human Web. A Bird's-Eye View of World History* (2003). Suom. Natasha Vilokkinen. Vastapaino, Tampere 2005.

MORGAN, Kenneth O.: The Boer War and the Media (1899–1902). *Twentieth Century British History*, 1/2002, 1–16.

NIVALA, Asko & RANTALA, Heli: Käsitehistoria kulttuurihistoriallisena tutkimusmenetelmänä. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toimittaneet Asko Nivala ja Rami Mähkä. Turun yliopisto, kulttuurihistoria. Turku 2012, 224–243.

Nomination database for the Nobel Peace Prize, 1901–1956. Nobel-säätiön www-sivut. <http://www.nobelprize.org/nomination/peace/nomination.php?string=Moscheles&action=simplesearch&submit.x=0&submit.y=0> Käytetty 18.5.2015.

PUGH, Martin: *State and Society. British Political and Social History Since 1870*. Bloomsbury Academic, London 2012.

RANTANEN, Terhi: *Media and Globalization*. SAGE Publication Inc, London 2004.

ROSENTHAL, Peggy: How on Earth Does an Olive Branch Mean Peace? *Peace & Change* 2/1994, 165–179.

RUPP, Leila J.: Constructing Internationalism: The Case of Transnational Women's Organizations, 1888–1945. *American Historical Review* 5/1994, 1572–1600.

SALMI, Hannu: *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turun yliopisto, Turku 2002.

SALOKANGAS, Raimo: Tekstit, konteksti ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla. *Media historiassa*. Toim. Erkka Railo ja Paavo Oinonen. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2012, 25–47.

SHEEHAN, James: *Where Have All the Soldiers Gone? The Transformation of Modern Europe*. Mariner Books, Boston 2009.

SURI, Jeremy: Non-governmental Organizations and Non-state Actors. *International History*. Ed. by Patrick Finney. Palgrave Macmillian, New York 2005, 223–247.

SYLVEST, Casper: *British Liberal Internationalism, 1880–1930: Making Progress?* Manchester University Press, Manchester 2009.

SYRJÄMAA, Taina: *Edistyksen luvattu maailma. Edistysusko maailmannäyttelyissä 1851–1915*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2007.

TEMPLE, Mick: *British Press*. McGraw-Hill Education, London 2008.

URPONEN, Maija: *Ylirajaisia suhteita – Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*. Helsingin yliopisto, Helsinki 210.

VAROUXAKIS, Georgious: Patriotism, Cosmopolitanism and Humanity in Victorian Political Thought. *European Journal of Political Theory* 1/2006, 100–118.

WERNER, Michael & ZIMMERMANN, Bénédicte: Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity. *History and Theory* 1/2006, 30–50.

YOUNG, Nigel: Peace Movements in History. *Towards a Just World Peace. Perspectives from Social Movements*. Ed. by Saul H. Mendlovitz & R. B. J. Walker. Battersworths, London 1987.

Liitteet

Liite 1. CRANE, Walter: The Cover of “Concord”: The Journal of the International Arbitration and Peace Association, *Concord*.

Liite 2. SANTI, Rainer: *100 years of peace making. A history of the International Peace Bureau and other international peace movement organisations and networks*. International Peace Bureau, 1991. <http://www.santibox.ch/Peace/Peacemaking.html>
Käytetty 18.5.2015